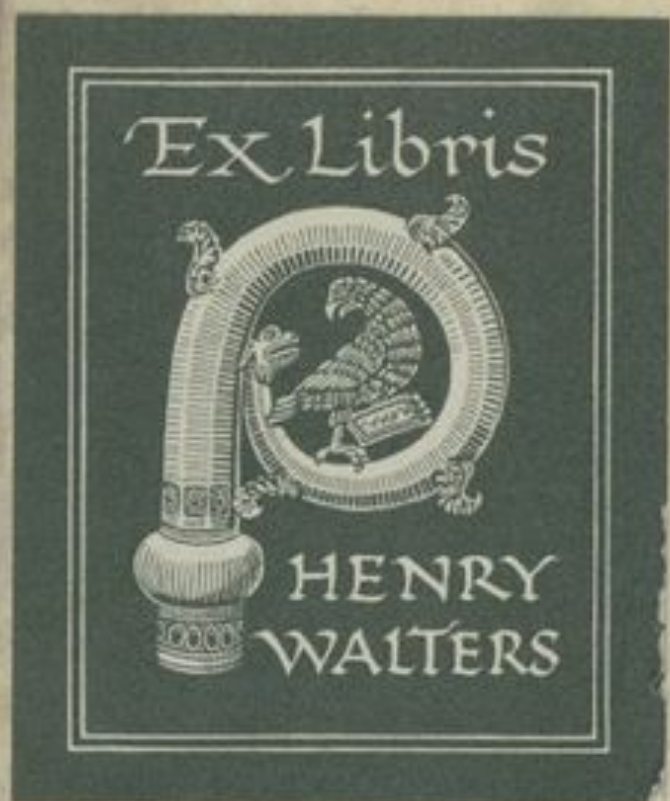

J V 8

Direc van Delft

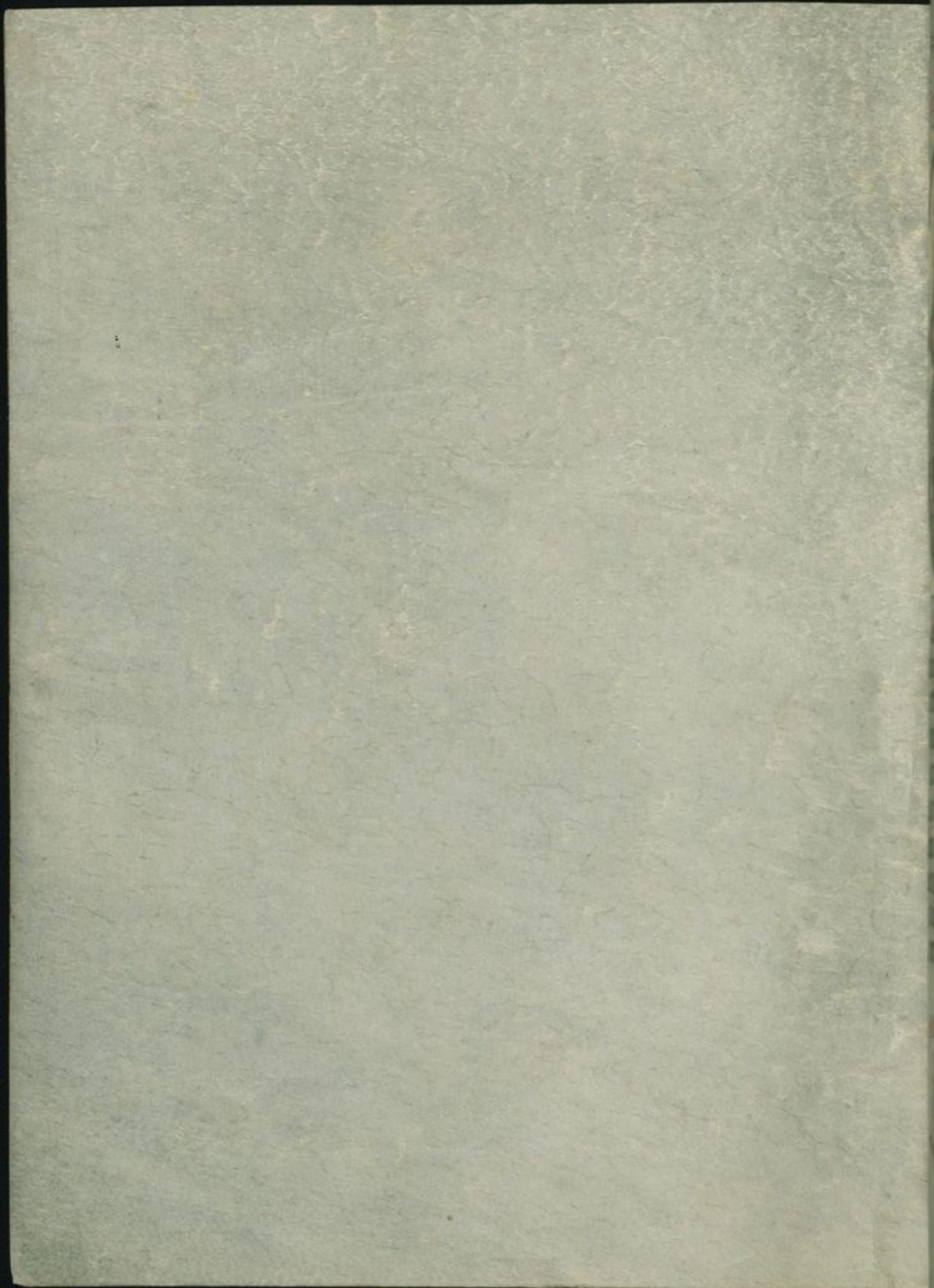
ms.
W. 171

W. 171

(de R. 397)

Van gode uander godheit. en uander triniteyt.

Primum capittel.

De prophete mi-
cheas seyt wt den
monde godes. O
mensche ic sal di
op segghen wat
goet is. ende wat
ic uan di eyssche.
vimmer dat du mi
kenmes ende we-
tes dat ic bin. ende
wie ic sy.

Dat god is wt
mit ueel dinghen

bewijst. Die kersten gheloue betuechtet. Die
scritture sprecket. Alle ghelijc bewijstet. Natu-
urlike reden bedichtet. Alle creatiuren roepent.
Alle die heilighen predikent

Dat daer een god is. welc alle menschen aen-
beden. welc die natier ghift te kennen. welc alle
consciencie ontfien. Welc gheen gheschicket har-
te mach haten

Dat die selue god mer alleen en is. dat toecht
hi selue daer hi seyt. Siet ic bin alleen ende daer

Isme mi heer waer gheloue.

en is gheen ander god. dat nuicht sijn eyghen na-
tuur die haer niet buten hem mach deylen. Dat
bewisen alle sinnen datmen moet eerst een begin
kennen daer alle dinghen af uermenghen
Dat belven alle tonghen Ende aenbeiden alle ghe-
slachten van volke

Else god is enich inder
drieheit ende drieuou-
dich inder enicheit enich
inden wesen. drieuou-
dich in personen. ghe-
heten. uader. soen ende
heilighe gheest.

Die uader is een be-
gijn ontegonnen. hi is
een goet onghewonne
hi is een cracht onghemeten ende onuerwonne
Dese uader die ons heeft na niet ghescrepen. die
ons heeft an hem uertoren. die ons heeft uiloffent
Die soen is een woert dat nimmer en swighet
noch en wart wt ghesproken. een beelde dat scho-
ne is daer alle dinc mit hare formen in uerluch-
ten een kunst ende wysheit die nimmer en wort en
beschemet of bedroghen. Dese soen heeft ons toe

den leuen gheroepen die ons uerclaret an sinen
aenschijn die ons leert die salicheyt te bekennē
Die heilighe gheest is een goetheyt die min
mer op en houdt. Een gaue die minner en
wort wt ghemeten. Een minne die minner
en uercoudet. van sijner goetheyt so si wi ghe
comen. van sinen gaueu so heb wi gheceylt.
van sijner minnen so si wi uertoren. **Dit is**

dat ghemeeu iustien nante

in. psonē d godheit

En personen is gode
ten ghelijcheyt na we
sen ende substanciaen
daer die uader winnet
den loue. die seue is
onghewonnen. ende
die soen niet woert
en winnet. Ende na
hem beyden woert
tret die heilighe ge

est. Ghelijchheit der personen en is niet alleen
an den wesen der naturen gods. **Mer oer an**
al dat der godheit toe staet ende hoert

En die onghemetenheyt gods daer paulus of

seyt o hoetheyt der rikedom wysheyt ende conste
goods hoe onbegrypelyc sijn dijn oerdel

Ander onendicheyt goods daer Salomon of zeyt
hi en wart in gheene stede besloten noch in ghe-
nen ende begrepen

Ander ewicheyt goods daer dauid of seyt uan
ew tot ew heer so bistu god

Ander onwandelbaricheyt goods daer Jacobus
of seyt bi hem en is gheen onderdehke besche-
minghe alijt is si bliuende dat hi is

Ander simpelheyt goods daer eldras of seyt
hi is uan allen toeval uerscheyden op hem sel-
uen so staet hi alleen

Ander allēmachticheyt goods daer moyles of
seyt heer in diner allen moghenticheyt hebstu
die hemel gheschapen ende die aerde ghesundiert

Ende voert tot allen zaken sprekelic of on-
sprekelic daer Job of seyt heer wes tot ewen staet
dat hebstu dinen loen ghedeylet **gloria** winnende

**y. Capyttelum. Vanden tien namen ons
heren godes inder heyligher scrifte gheuonde.**

Je namen
goods vter
scripture he
uet ysidorus
beseuen

Die eerste
naem is
yschyros dat
beduut star
ke god wāt
hi uā gheen
re kraancheit
en wart uer
druct mar

hi is hem seluen ghenouch tot allen dinghen
Die ander naem is Dloys dat beduut ontsich
of wese want hi sonder anxt is ende sijn anxt
staet op al dat leeft

Die derde is Sabaoth dat beduut vorste des
heers want alle heerdom hemels hellsche ende
aerdschys onder sinen name hore knie moeten
bughen

Die vierde is namahel dat beduut hooch uer
heuen want sine glorie ende eer touen al dat is

hemel ende aerde is uerhoghet

Die vyfte is Eyel dat beduut aller dinghen
God die alleen bekennt wat dat is gheweest heb
ben ende dat wesen sal ende dat is ende niet en
mach uerderuen

Die sesste is adonay dat beduut heer alre dinghe
welc onderdaen sijn alle heerscapie ende onder
sijn ghewalt so staet al dat ghemeeu ghescape
goet

Die seuende is ya dat beduut heylighe gheest
want god is een gheest ende een luter waerheit
ende die ghene die gode ~~anbeden~~ anebidden
moeten beden inden gheest ende inder waerheyt

Die achtende is Tetragramaton dat beduut
die naem die onmoemlyc is ende onspreekelic
want die beteykenis wat god is niet en is te spre
ken noch van uerstant niet te begrypen

Die neghende is Satay dat beduut allen
machich want almachtich is hi alleen die
doen mach dat hi wil ende laten dat hi niet en
wil beyde hoort tot sijner moghenticheyt

Die Tyende is Gloy dat is die god inder cruce
riep ende beteykent die heylighe drieuoudicheyt
mit dat godlike wesen ende mit onderscheyt

drier personen

Die hem seghent daghelix mit desen Tyen na-
men wart mit meere goede goods bewaert dan
men wel segghen mach daer af ouermids groet
vertorghen wonder dat daer in ghelegghen is **La^m**

**Vander boeke des leuens dat die ghedichte goods
selue is**

ic bouck
des leuens
seyt sunte
thomas uā
aquijn is
een beante
wis des ghe
miets go
ods daer hi
yemant in
uoersien
heeft in
eeuwe ontfey
leker wyl

heit to den ewighen leuen te comen. In welken
bouck is ghelcreuen mit leuender scrift alle
wylsheyt alle rechteuedichheyt alle uoersien

alle ghesichte ende gheual alle werk ende aller
beelder formen alle ghenade ende ontfarmhertic
heyt van desen bouck heeft hugo de sco victor
gheseyt dat sijn oerspronck is ewich sijn leuen
wesen ouerderflic. sijn leuen bekenntnis. sijn in
sien is begheertic. sijn const is zuet. onleskehic is
die scrift. ongrondelic is die diepe. Ontellich sijn
die woerde noch can ist al een woert dat alle wetē
heeft in. ende bringhet uoert

Dit bouck heeft twee ziden

Die een is deser ieghenwordigher rechteuærdic
heit. daer wart wi in ghescreuen ouermids uer
dienst onser goeder werken ende dit is een scrif
tuur der ghenaden

Die ander zide is ghesackenis der ewicheyt en
daer wart wi in ghescreuen om dat loon ende
vzuchte onser uerdiente. ende dit is een scrift
der glorien

Dit bouck is ghesloten ende niemant en weet
sonder opentaringhe of hi daer in ghescreuen is
of niet dan die buten doot sonden wil leuen
machs hopen ende en sal daer niet an miswanē

Deghen teyken sijn daer een an hopen mach
of hi in dit bouck staet ghescreuen na deser

veghenwordigher rechtvaerdicheyt

Dat eerste is oetmoedicheyt als hadde hester

Dat ander is Goedertierenheyt als hadde

Gedeon die ridder doe hi onspreyde dat las vel

Dat derde is legheringhe goods eer als hadde

Judas machabeus die woude steruen iden stride

Dat vierde is minne op der passien ons heren

als hadde sinte petrus die dat altyt bescreyde

Dat vyfte is Rechtvaerdicheyt als hadde

paulus war hi he alleen inden cruce uerblyde

Dat sesste is freynicheit uan leuen als hadde

sinte iohannes die gheropen was wt d'brulof

Dat seunde is wysheyt als hadde sinte kathe

rine die de meesters al omme dispicierde

Dat achte is uroem moet in doechden als had

de Cecilia die den ridders groten moet gaf

Dat neghende is Duldicheyt als hadde Ely

zabeth weedwye die willich na hore borch ginch

Die deser Teyken een sien hem heeft ende die

den gheloue beleest mach wel hopen dat hi in

dat bouck des leuens is in ghescreuen.

Capittelij. Vanden werken der eersten zes
daghen die ic uerschenen.

Hier salmen beghinen optē sondach i lxx.

Des eersten
daghes ma
kede god een
deyn lichten
de wolken
kijn die al
lendom wi
es in dē dach
ende deylde
dat licht uā
der duuster
nis en noen
te dat licht
den dach en

die duusteris die nacht

Des anderen daghes makede god een firmamēt
vast ende blinkende als een cristal. Indie mid
warte uanden water ende deylde den hemel uā
der aerden

Des terden daghes makede god die aerde
draghende groeyende groen crutt dat oer saet
makede ende die toem dede hi vrucht uoert
bringhen die haer saer hadden elc na sinen
clacht in hem seluen op der eerden

O Es vierden daghes makede god twee grote lich-
te in die midwarde uanden hemel die zonne en die
mane op dat si dach ende nacht zouden scheyden
die aerde uerlichten ende die tijt

O Es vijften daghes makede god viske inden wa-
tere ende grote waluissche ende voghelte inder lucht
ende beeste uel op der aerden ende zeyde wasser ende
wart menichuoudich ende ueruilt die werlt

O Es sesten daghes sprac god laet ons maken de
mensche na onsen bilde ende ghelyc op dat hi voer
si alle dierten der werlt man ende wijf makede
hise ende seide wasser ende wart menichuoudich
ende ueruilt die aerde

God zach ouer al dat hi hadde ghemaket ende
sine werke waren harde goet ende hi ghetenediet
se daer om sijn hemel ende aertrijk uolmaket
ende al haer saerheyt

Ende hi rustede des seuende daghes uan alle sine
werke dat hi hadde leganghen ende ghetenediede
den seuenen dach ende heylighden

Die leraer segghen dat vier dinghen sijn uan
eenre oude die god alre eerst saep als dese die sco-
ne ouerste hemel ende die enghelsche natuer daer
in die tijt deser werelt ende die eerste materie daer

Vanden ix. choer der enghelen.

Drie sinder
Ierarchie
hemelsche
heerdom of
conincryke
des lants in
den ewighe
leuen ende
etc. Ierarchie
heeft drie
choor of or
dene van en
ghelen. ende
etc. Ierarchie

mit haeren drie chooren staet onder ghelijcheit der
parsonen der godheit. als onder der uaderliker
ghewalt. des sones wysheit. der minnen ende der
goede des heilighen gheestes

Die uederste choor der ghemeene gheesten die
daer hieten varende enghelen. **E**l choer dienst is die
ghemeene menschen te bewaren. ende hem goede
dinghen in te gheuen ende te raden. **A**lsulke en
ghelen die iacob te moete hadde. Ende esau sey
te sinen broeder hoet di dat du iacobe dinen

broeder niet scarpheken toe en sprekes

Die ander choor is der archenghelen dat sijn voertaer boden die op cloete of casteel of cloesterē ghesant warden. Hoor dienst is heymelic goots vertarghen wonder te openbaren. als van wise raden vander eeve. van visioen of prophetien. Alsulken enghel wast die daniel toechde. hoeneer dat die kinder van israhel weder souden comen in dat heilighe lant. ende den tempel op tameren.

Die derde choor is virtutes. dat hieten hemel-
sche aert. of enghelsche goede kreft. haer dienst is mirakel te doen. Teyken ende wonder in die werlt te werken. of gesontheyt den menschen van lieden. ende plaghen te gheuen. Alsulken enghel is Raphael die Tobias siende maecte. Ende van sijnis zoenis wyf sara. den vyant verdreef. Ende die se zeer wel croestede.

Die vierde choor hiet potestates. dat sijn hemel-
sche potestaten of lants gheuoten. haer dienst die is die tole gheesten ende hoor macht. hoor feltheyt ende ualscheyt te bedwinghen. dat si niet in lande bolke ende moer water ende lucht ende waer si sijn niet so veel en scaden als si willen. alsulken enghel wast die inden

bouke der uecholentheit uerboet. dat si niet en
leaden der aerden. der zee ende den boemten.
went die knechte gods gheueylicent waren in
horen uoerhoefde

Die vyfte coor hiet *Principatus*. dat sijn die
ere. ende die uorsten der enghelen. haer dienst
is *Mariscalke*. ende uoer te wesen den enghel
schen scaren in horen dienst. ende die te sacke
als si uan gode tot haen dienst gheordincert
sijn. *Alsulken enghel wast*. die dat volc uā
israhel leide wt egypten. in dat lant uan te
loefren. ende ghinc hem des daghes uoer. In
eenre colūpuen uan een wolken. ende des
nachtes in eenre colūpuen uan vier

Die seste coor is *Dominaciones*. dat sijn
die heuvelsche heerscapen. die een ghemeen
beuelinghe hebben ende moghentichheit op
alle gheesten hoer dienst is. Die werke der
healighen ende der enghelen. selue te ontfa
ghen ende die uoer gode te antwoorden. ende
uan gode lof ende prijs hem weder te brin
ghen. *Alsulken engel wast*. die moyses bede
ouereuc uoer den volk. ende bracht hem
die stenen tabel inden berghe uan syna en

altijt midden was onder die tenten des volkes.
ende vacht mit hem

Die seuende choor is **Troni**. hoer dienst is dat si hem gode alle zetelen bereyden ende trone. dat god mit sinen recht ende oordel. in hē wil altijt wouen. ende doer hem loen gheuen voer alle werke ende uerdiente. **alsulken** enghel sel god senden ten iouyten. ^{extense} inder goods kasu nen ende stemme roupende. **S**taet op ghi dode ende comet ten oerdel

Die achtende is **Cherubin**. hemelliche uerclaxder engheliche zim. haer dienst is die volheyt der fonteynen. der ewigher wijtheyt goods te scyppen. ende die ons uoert an lern ghe wt te storren. **alsulken** enghel die sinte johan gaf. dat bouck te eten dat mit seuen tinakele was ghelocen. ende het wart zaet als honich in sinen monde

Die neghende choor is **Seraphim**. godlike vuerighe vlamme. nūne hoer dienst is inde fackelen godliker lieue altijt te bernen. Ende voert yunghe harten daer mede te ontfenge. **alsulken** engel wast. die uoer **campsons** uader ende moeder inder vlammen des offeres. die si

deden op uoer inden hemel uoer horen oghe

Capittelum. Vanden achte hemelen die de
meyste onderscheyden.

Die heydenſce
phyloſooph.
ente oer die
meeste in
der godheit.
hebben be
ſcreuen dat
toven ons
ſijn achte
hemele

Die eerste
hemel hiet
Aereum.
dat is die

luchtighe hemel. daer die wolken warden ghe
uoert. die wint waeyt ende die uoghelen vhe
ghen

Aethereum

Die ander hemel hiet die werkende hemel
daer die impressien gheloven aentocht uand
aerden. ende uertorghen werck der lichten.
als. reghen. dou. haghel. snee. vorst. dowe.

blijuen ende des ghehues

Die derde hemel hiet Olympum. dat is die stille
blinkende hemel. daer grote reynicheit is en rust.
Ende men mach daer horen. die sterren roeren
malcander. dat si dinghen oft zeyden spil waren.

Die vierde hiet Igneum dat is die vuerighe
hemel. daer die ronde expel des vuers staet. dat
men noemt Spera Igneis die niet binnen hem
noch buten en baret. ende daer menen die leere.
dat daer dat vegheuer is purgatoriu

Die vyfte hiet Syderium. dat is die ghestarre
den hemel. daer die planeten in staen. alle grote
borghe in lande ghevracht. die die archangelen
regieren ende uerstaen. dat der werlt gheschye
na horen uerdienst ende den wille goods. Dese
planeten sijn onthout alles leuens wesens wer
kes ende beweghens der ghemeene naturen.

Die sesste hiet Cristallinu. dat is die cristallen
hemel die alre water was. ende god deden vaste
rinen ende hieten firmitament daer veel krafte
ghe wtuloet van coemt want die enghelen
sijn daer veel tide als si den hemel ordineren
celleu of tot ons comen ende die sielen bliuen
daer menighe tijt na dat si wt den vegheuer

comen

Die seuenthe hemel hiet Empyreum. Dat is een
ronde vuerich hemel die buten gheen ende en he-
uet daer binnen en is gheeus goets ghebret.
Want het is die eyghen stat goods der enghelen
ende alder heilighen mit hozen cozen ende dit was
dat eerste werck dat god dede doe hi inden beghin
opsciep die werlt.

Die achte hemel hiet Celum trinitatis dat is die
hemel der heiligher drievoudicheit die bouen alle
ghescapen goede ouerwesehc seyt. In hem seluen
wel ghenuechte eer ewich dinc ghescapen wart
of eer tijt of stede was. Tot desen hemel en ver-
mach gheen puur creatuur gheraken dan die
siele ons heren ihu xpi. In desen hemel wimmet
die uater den soen wt hem seluen ende na hem
seluen al ghelyc ende die heilighe gheest voert
wt van hem beiden hoer aenschijn lichteet inde
hemel empireo ende dat licht der glozien te sou-
wen is ewich leuen dat ons god moet ons alle
gheuen amen.

Cap^m. Vanden zeuen planeten des hemels.

Der planetē
 sijn zeuen
 an den fir-
 mament
 die alle laut
 lucht ende
 water om
 megaen die
 alle tijt Ja-
 ren daghen
 ende oghen
 blicke metē
 Ende alle
 leuen wert

artheyt ende berouren uoerstaen si sijn onchout
 der ghemeene naturen ende stonden zi stille
 een oghenblic lauck alle dat inder werlt is
 zoudē in een uo vluchtes te mete warden

Die eerste planete hiet Saturnus die is die
 alre ueerste ende hoechste hi is conue ende dro-
 ghe in sine werken want als hi regniet so
 wart die vrucht inden lichaem teder en cranc
 hi is heer ende staet bouen alle rykedom die
 archeughel Castyl regierden ende hi woent

in een inwelyc teyken des hemels xxx maente also
veruult hi sinen loop in xxx iaren hi is uerscheyden
vanden hoechsten firmament xxij. of. milen. ccc.
ende xxxvi. milen

Die ander hiet Jupiter die is daer wit alle mel
ke blinkende ende wel ghetempert heet en vuch
tich hi maect die vruchte inden lichaem uoem
van leuen hi is heer ende staet bouen alle hulp en
macht die archeenghel Sachyel regierden ende

Ende hi woent in een inwelyc teyken een iaer
lant ende also veruult hi sinen loop in xxij. iare
hi is uerscheiden ende staet vander eerster planeet
Saturnus hi. c. milen dact. ende xij. milen

Die derde hiet Mars die schijnt vuerich ende
ghift van hem lichte raeyen hi is heet ende
droech ende daer om is hi der vrucht scadehc en
hi is ouer heer gheset van stryct ende oerloghe

Die archanghel Samahel regierden ende hi
woent in een inwelyc teyken xl daghe al
so veruult hi sinen loop ende hi is uerscheyden
van Jupiter die bouen hem staet ses duisent
milen dact ende xij. milen

Die vierde planeet hiet Sol dat is die sonne
die achtwarf meere is dan die werlt hi is heet

ende alleen luchtich voer allen anderen planeten
die hi bouen hem ende neder hem uerluchteet ende
taer om is hi die middelste. hi is een heer en den
vader alre natuurliker wunninghe. ende seer toe
treklich. die archeenghel michael regierden en
hi maeret in een inwelic teyken xxx daghe ende
x. vzen also ueruult hi sinen loop ende hi is uerscey
den van marté die bouen hem staet xv duisent mile
de ende xxv. milen

VJe vyfte hier venus. Dat is die moezghenstere
hi heeft een blinkende uerwe als electric schoenre
schijnende dan enich ander planete. hi is heet ende
vuchtich ende versellet hem altyt mit der sonnen
voer of na. Ende hi is een ouer heer gheset bouen
alle mine die archeenghel amiahel regierden en
hi ueruoller sinen loep in ccc ende xlviij. daghe
ende staet verscheiden uander sonnen xxij. duisen
milen. ccc. ende xxxvi. milen

Die seste hier mercurius ende heuet een blinkē
de uerwe ende wert altyt op mit der sonnen mer
om der sonnen licht machinen hem qualiken
scouwen ende is nūmermeer dan xxx grade van
der sonnen uerscheiden. hi is een ouer heer bouen
alle reden ende spraeck ende oec ouer zaden gheset

Die archanghel raphael regieret en hi veruult
sinen loep in ccc. ende xxxvij. daghe ende is ver-
scheden van venus duisent milen datt ende een
halue mile

Die zeuente ende die leste planete hiet luna

Dat is die maen die nederste ende die cleynste on-
der al die planeten si wasser ende die niet en ont-
faet haer licht vander zonnen daer si die nacht
mede uerschynt si maket eclipsen der zonnen
ende si lyde. si is cout ende vuchtich ende scaet
der vruchten inden liue. Si is een coninghinne
des hemels ende een moeder aller vucht en wa-

waent

Ster. die archanghel. **S**auriel regieret ende si
loept in cccc. maent ouer alle die twalef teyken
des hemels. Si staet uerscheyden van mercurio
zeuen duisent milen datt ende xv. milen ende een
halue mile. Ende die maen is verheuen vander
aerde xv duisent milen dc. ende xxv. milen die
maken hondert ende xxv. stadien. **S**omma

Somma vander aerden tot der ouerster sperē
lacum is hondert ende elf duisent milen ende
driehondert ende vyf ende tseuentich milen

Capittelū. **V**anden. vij. teyken des firma-
mentes inden hemel.

Dit firma
ment des he
mels is beuā
ghen uan enē
schep cirkel
dat die een
yelft uer
ghet tot den
westen. En
die ander
yelft tot de
noerden ende
hiet zodia
cus dat be

duut een leuen want mit den loop der planeten so
staet onder hem al dat leue heuet ontsaen In desen
cirkel staen twalef teyken die vandraghers sijn
aller wuninghe der naturen ende uerdenen ende
hieten aldus

Sunt aries taurus gemini cancer leo uirgo
libra qz scorpius archicenes caper amphora piscis
Ende hieten daer om teyken des hemels na desen
vernoemde dierten **E**erst want die hemel wat
ghelycs werket na deser dierten naturen of an

ders dat die sterren deser teyken also ghevrachte sijn i
haere stede na der ghedaenten deser dierten. die zō
ne ende maen gaen in elker midwarde vander
maent in een van desen teyken ende die zonne co
met ome binnen enen iaer ende werket veel ghe
lycs inder naturen na desen dieren

Dat eerste teyken is aries dat hier een ram
inden zulkien wart eerst die zonne ghemaker
Ende also die ram voer start is ende stoetich en
after teder also is die soune in desen teyken na
hozen loop

Of ander als die ram des winters rustet op die
lifter zide ende des zomers op die rechter. alsoe
coemt haer die zonne in desen teyken des wan
uer si coemt tot onser iegheuighe ende des zo
mers na dat si opwart climmet

Dit ander is Taurus. dat hier een stier want
als die soune is in desen teyken so beghincmen
die aerde te bouwen ende te euen mit arbeyde
deser dierten

Of anders ghelyc als die stier is een starker dier
dan die ram also wart die soune starker in ho
ren werken dan si te voren was ende wil als een
stier winnen vruchte der nature

Dit derde is Geminus dat hier twee vrinde om-
 mehellen of omme uan want der zonne craft
 In desen teyken wart ghedublet an hozen wer-
kken. Of anders ghelijc als dit teyken wart ge-
 maelt twee Jonghekijns malcander omme te
 clepen also doet die sonne in desen teyken uerga-
 ringhe der naturen der wortelen inder aerden en
 winninghen der dieren

Dat vierde is Cancer dat hier een kreeft. Want
 ghelijc dat die kreeft afterwaert gaet ouerrug-
 ghe. also gaet die zonne in desen teyken after-
 waert uan onser iegheminghe ende dan so en di-
 met si niet meer opwaert.

Of anders die sterren uan desen teyken staen
 als een kreeft afterrugghe gaende ende in desen
 teyken is solsticium estiuale dat dach en nacht
 sijn alghelike lanck

Dat vyfte is leo dat hier een leuwe want als
 die leuwe is vol uan heter naturen ende uan ou-
 zaerliken toorn ende after so is swack also is
 die zonne in desen teyken alre heetste en droecht
 ende alleuclom wart si weker. ypocras seyt dat
 in desen teyken is quaet bloet laten ende medea-
 ne te nemen uan purgacien om ghebrees wil

van humoren ende onder onghetemperder lucht

In desen teyken sijn ghetellet die hontdaghe die seer pijnlic sijn den breghen uanden hooft

Die seste is virgo dat hiet een maecht. want ghelijc als een ioncfrou uā haer seluen onuruchtbaer is also is die zonne in desen teyken dat si die aerde niet en laet winnen mer dacter ghewonnen wart ryp

Of anders die sterren van desen teyken sijn seer suuerlijc ende schoou mer si en gheuen ghenen wroloet als ioncfrouwen bouen alle ghedaenten gaet mer te scoouwen veel coont selden of late.

Job die seit Ic hebte een uertant mit minen oghe op ghenomen gheeu ioncfrouwe aen te sien

Die seueude hiet libra. dat hiet een wechscael want ghelijc als een wechscael is gheuonden om die dinghen ghelijc wt te deplen also waumer die sonne is in desen teyken wardu die daghe ende nacht ghelijc gheweghen

Of anders die starren van desen teyken sijn als een wechscale ghelijc ghevracht en wegghen den zomer wt ende in ende die inghevonnen gode wt te uerteren

Dit achte teyken. Scorpius dat hiet een scor

pie want ghelijc dat dat dier mit den hoefde spelet
ende mit den sterte steket also is die zonne in desen
teyken uoer in so is si die tijt tempererende ende
last te liden. mer na laet si ons die coude ende vorst
drucken ende steken

Of anders die sterren van desen teyken sijn ghelijc
mit hoernen ghemaket als of si stekich waren
ende die sijn inden hemel veel listighe werke maken
de om hozen roeren van anderen sterren

Die neghende is Sagittarius dat hier een scut.
Want ghelijc dat een scut is een wapen van veers
mede te uechten also laet die zonne in desen teyken
van ueres vter lucht scude der tijt gheschyen als
is storm onweder vorst ijs haghel snee

Of anders men maket dit teyken vanden scude
sijn afbreidel enen beest ghelijc tot eenre bewisinge
dat die sonne in desen teyken die een comit is inden
hemel dan onderdruct is ende uerworpen als nabu
godonosoz die machtighe comit in babilonien ses
maente uerworpen was van sinen volck ende
hiep ophande ende voet ende ar hoey als een beest

Dat tyende is Capricornus dat hier een gheho
ozut bock want ghelijc dat een bock in sijne wey
den alcht begheert te climmen ende sine hoernen

opwaert heft also dunnert die soune in desen teyken
voertmeer opwaert anden hemel ende scaet ende rey-
ket wt haer hoernen der raeyen ouer borch en dal
die oec mede begyinnen van herten te streken

Of anders ghelyc dat die bock heymelike pade
der steenroden can vinden ende doer dunnert
also sijn ander zonnen een heymelic toerganc
anden cirkel zodyacum ende daer om hieten si
porte sohs der zonnen poorten

Die leste twee teyken die elfte ende die twalefte
sijn aquarius & piscis et in spera materiali zede
die meester uoer een capitel heen ende hieten
dus water ghyeter ende die visk. daer een wel vol-
ghet na den ander. die visk inden water alsoe
laet die soune in desen teyken van wateracht
gher lichte wantet dan veel reghent dat al dat
inder eerden is swemer dan als een visk

Of anders dese sterven hieten. Cachavate cel dat
beduut hemelsche venster die op ghedaen onder ware
noes tiden ende het reghente. xl ellen hoch boue
alle berghe. doe swam al die werlt inden water

ende uerghyuncte. cap. Vanden vier elemente
daer des menschen lichaem te samen of is
ghezet.

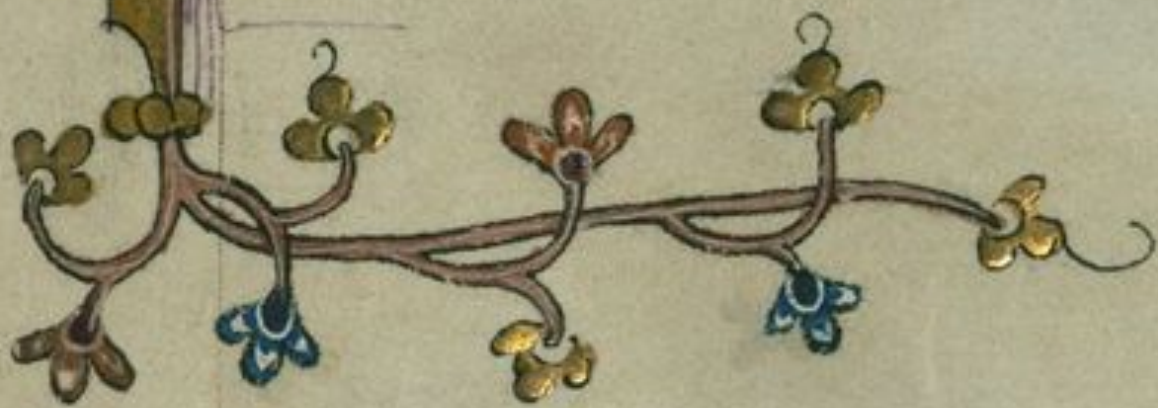
Al daer un-
 sijn elemen-
 ten betughe
 heydensche
 meester en
 die heylige
 scrift. **E**le-
 menta be-
 dudet tau-
 de der eerste
 materien
 daer alle
 dinghen
 inder werlt

mede ghebonden sijn voghel dier visch boem
 steen zc. Ende hieten dus terra aqua aer ignis

Dat is aerde water lucht ende vuer. ende dese sijn
 nu veel in malcander ghemenghet als vuer inder
 lucht. die lucht inder water dat water inder
 aerden ende weder omme die aerde int water
 dat vuer inder lucht wart dit ghewandelt.

Dese elementen sijn die een bouen den ander na
 hoore waerde wel gheordimert

Dat eerste element is Terra dat hiet aerde

Dit is dat laechste ende dat swaerste den mensche
meest ghelyc want die hemel ghyft wt die enge-
len die lichte voghele dat water vische die
aerde ghyft wt den mensche in woethen ende
nymt ten weder binen hier om hiet si de men-
sche meest ghenadich ende myn scadich binne
der aerden sijn die zaden der naturen ghehouden
want niet en wasser dan inder aerden ende si
wint wt smaek varwe roke binen hoer waf-
sen alle metale binen haer wassen alle meta-
le binen hoer is oec besloten die helle als der
Verdouens. Juten buut uander aerden so is die
carker des heren bouen ende onder der aerden
wonen ende leuen menschen dat die een uoer des
eens menschen ieghen den anderen coemt ende
dat een huus ieghen den anderen dit is licht
te begrypen want die hemel gaet haer al om
me uander aertbewinghe waer veel te segghe
hoe die coemt uan besloten wunde ende water
ende gheliker

Dat ander Element is aqua dat hier water
dat is vloeylic na der manen her hanghet zide
anden aerden dat men hiet die zee of meer her
dringhet doer der aerden ende springhet weder

op in soeten fonteynen ende vloeyt weder in dat
meer ende dat meer en loept niet ouer daer is wa-
ter bouen sulken hemel mer dat is vast gheronen
als een cristal daer enghelen die enghelen dicke sijn
wanneer als si tot ons comen of weder varen.
dat water bi ons berouet van uorste datmen in
sulken lande niet begrypen en can. **D**et uā water
warden inden hemel ghewonnen. **R**eghenboge
ende comete vander sonnen die die vuchtycheyt
oprecht ende daer in wonderlic werket dat wat-
heeft die werlt purgiert onder noes tiden. **H**et
heeft pharvos heer uerdronken van egypten
ende scheidt hem vanden weghe der kinder uā
ysrahel. **W**ater vloet wt der ziden xpi inden au-
te van water maket god wijn. water is een
materie des doepel. water is een uertolnghe
ende een reynighe alter werlt ende daer menght
ment inder materien des sacraments Sangui-
nus xpi

Dat derde is aer. dat hier lucht die is subtyl
beweethlic ende doerschyndic. ende ademtocht
des gheests. **I**nder lucht beyden mit pinen eenre
hande bose gheeste tot den doemstach toe. **D**ie
zulue sijn zeer hatich ende nijdich op ons. ende

Wanneer onweder anden hemel is. so dese hoer
werck daer an ons te scade an sepe an vrucht
an ghetynnet. Dese gheeste comen wt der
licht maken schijnbaerlyc lichaem ende uerto-
nen hem daer in dicwyl ten mensche ouer die
lichame en moghen si niet laughe aen houde
want wouders meer inder lichte gheschiet vā
weder vorst dome bliuen Cometen pestilencie

Toent die phylosophie hoe die sonne die water
micht aen treckich is doer die sachte lucht en
hoe die daer uerwandelt wart oueruids
subtylre kreeft der planeten van in formen
der beelden als men ziet an edelen steenen
wat daer vreemdes aert in gheprent is

Dan vierde is Ignis. Dat hier vier dat
edelste hoechste werckachticheit deinoet is.
dat vier lichte mit ons oueruids syn wa-
terre daert aen werker. Het heeft dat edelste
wert want het wil alle dinc wt sinen oer-
spronc weder bringhen want ende het wer-
ker wt den middel pont an dat vande alle na-
ture is den vier onderdaen daer om so aente-
dent die salda uoer horen god ende wieneu
noch dat gheen ander zeghenighe of wynghe

Ten is dan doer den viuer. Ende men moet niet hoze
 coninck uanden noch teren bringhen. dan doer
 een viuer. mer dat is wyslic want men doer den
 viuer gheen venijn en mach voeren die werke
 des viuers scrift alexander nequa in desen uerse

- Verterit. morwet. uerbindet. uerhardet.
- Destruit. emollit. restringit. glositacq.
- Verdaert. uenuaert. outfenghet. uerblidet.
- Clarificat. teuret. accendit. letificatq.

Die bedudens is touen den woerden gheteykent
 Juden viuer ghelyc quam die heilighe gheest
 glosierre uanden testament. ende heeft der kerste
 herte vuerich inden ghelocf ghemaect. anddes
 den viuer sal god die werlt oerdeleu. want doer
 al den elementen is alrede rechte ende oerdel gods
 ghesciert daer is oer inden hemel een ronde doot
 viuers. datmen hiet. Spera ignis die niet en bar
 net buten noch binnen want daer gheen materie
 noch lucht en is. Mar daer is in dat veyghenue
 der sielen die daer grote pine doghen touen wert
 der naturen mer uan godes willen alleen. God
 moct os vdraghen der pin. Amen

**Cap. Vanden aerdschen paradylse der weel
 den ende uan zinen bomen.**

at paradys
der weelden
dat god
plantede
uan begin
als damas-
cen? zeyt
is die alre
ghouuerly-
licste aerde
sche stede.
die onder
den hemel
is uare

van ons Int oeste ghelegghen gheuyet uan
enighes menschen toecomenst ende hoech bouen
alder aerden also dat dat paradys tot der manē
dooer toe vaket. daer om en conde die grote vloet
daer die werlt mede verghenck niet an comen
Alle tijt is daer ghetemperde lucht daer en ghe-
schiet gheen onweder alle tijt is daer leuten meye
ende herft ende oest. dat is het staet altyt in groe-
nen bladen. Schone bloemen ende rype vrucht.
daer sijn twee zomer ende twee winter also dat

die toene twewarf iaers vruchte draghen dach
ende nacht sijn daer allike lanch In desen para
dijs en mach gheen ouredelic dier wonen zint
dat serpent mit den mensche wt ghedreuen wt

Mer enoch ende helyas wonen daer tot ante
kerst coemste toe. die wech die tot den paradysle
gaet bewaert een enghel cherubin ende staet
daer uoer mit enen vlamende zwaerde

Drie toene van hogher weerde heeft god
daer vter aerden laten warden. die in die hoghe
ende breyde seer schoen wassen. hoer blade bloe
men ende vruchte sijn veel ghepruyt als salomō
seyt die blade sijn goet inder medicinen. die
bloemen sijn der eren die vruchte in dat ewige
leuen

Die eerste toem is lignū sciencie toem et mali
Dat hiet die toem der consten of wetens goet
ende quaet. niet dat inden toem wylcheyt of
conste staet als sulke gheseyt hebben dat daer
een enghel inwoende van konsten daer die
vrucht die natuer af ontfenc. mer wie daer
af ac die vruchte vruchte onderscheyt tussche
goet ende quaet. twilken eer ende scande.
tusschen zuet ende zuer twilken loghen en

waer twilken rijk ende arme. zoutheyt en lichte.
leuen ende doot. dese conste leer wi nu alle dinghe
die ons aenghetomen is uan ongheloesam-
heyt onser ouder in den eten des appels des ons
gheen noot en hadde gheweest.

De ander boom is lignū vite. dat hiet die
boom des leuens. dese staet in die inuwardē
vanden paradysē. **S**i der fonteynen der weel-
den in die hoechste stede. ende hi is zeer zinnelike
in ghelichte uan scoenheyt ende der bloemen *der blader*
ouerinds menigherhande uerwe die daer in
Edelic ghetempereert zijn. Ende ander aert
der vruchten want wie daghelix aet uandel
vruchten die en mocht niet steruen tot we-
nighen onspreekeliken iaren toe mer dan 30
zoude hi aumerende als in enen droem sijn
siet ouer gheuen. die blade sijn leer gheuech-
lic ende suet uan ghelude want si sijn uast
ende hart oft uan suluer gheslaghen plate
waren ende als die zoete zuden wint daer i
vattet so dinghen si als zeyden spil. Ende
want die engelen die blade wel comen con-
cordieren alle cymbalen so gheschyen daer
in rechte constighe armonie uan blade vā

mitteten ende anders dacht des hem een musicus
verstaet

Die derde boom is lignū amor. dat hiet die
boom der minnen. daer en seyt moyses inder
bybel niet af want die Joden waren doch
so onzuuer van ghedachten hoeris harten
dat hi hem niet en mochte lustelike dinghe
van merckender ghemuechte uoer segghen.

Ende om des suluen wil so uerboet salomon
den ionghen joden der minnen bouck *Canti* te lesen

In canicoz. Dese boom secht danasten heeft
aller boemte enten op hem. dat is dat alle
vruchte vanden paradysse daer op wasser
als een exemplar of een bildenaer aller
boemten ende noch ist gheestelic waer dat
gheen doecht uoer gode gheloent en wart
mit den ewighen leuen zi en moet vander

Minnen ghebroken wesen van menigher
ander ghemuechte die an desen boom is. laer
ic ongheseyt want die theologie daer lictel
of coert dan in desen woerden. *q' est viridariū
vniūse exultacois.* dat beduut een prepel of

Een gaerde alder ghemeene vruechte. Onder
desen boom quam god wanderen tot den

weder na den middaghe ende seyde tot adam
waer bistu dat mocht god wel wraghen
want hi en was niet mit hem onder der
mūnen linde ende daer om antworde hi hē
ic hoerde dīn stemme ende ic vruchtete
dat mocht wel wesen want minne beslu-
tet buiten alle anxt *Capittelum. Vanden*
fonteynen. ende van die vier vloede des
laerdiche padys.

Dar para-
dys heeft
midten e-
nen scho-
nen tem-
pel ghe-
wraecht
sonder e-
wichs mē-
schen hē-
te midten
in desen tē-
pel ont-
springhet

een fonteyne moeder van allen water wat

Si hiet fonteyne der weelde ende si deylt haer wt
 in vier uloede die die ganse werlt veruichten
 ende ouerlopen ende si bren te veel steden der aer-
 den ende dat is groot noet want anders so zou-
 de die aerde uerdorren ende niet vruchtbaer wese
 om dat si dorre is van haer seluen

Die eerste vloet die wt den paradysse loopt
 hiet gyonof nily dat beduut een ghedruste ou-
 stuur. Oft beduut een stinich vloet als si tot ve-
 el steden vanden gronde daer daer si ouerloeft

Dese vloet gaet omme alle dat lant van ethyo-
 pien ende cocint neder doer egypten ende vuchter
 al haer pleyu ouer eens des iaers ende inden
 vloet stuit si die hauen toe mit veel zandes
 dat si niet weder inden oeuere wassen en mach

Dat wel een groet wonder teyken is want dede
 si al dat lant van egypten zoude om sijne dor-
 heit onvruchtbaer wesen dat si alleen mistet
 mit horen vekten sijn die si mit haer wt den oe-
 uer trecker. Dese uoeder in hoer menich meer
 wonder die veruicht sijn ende stadelic als

Endros ende cocodrillos. vyperas daer die bestia-
 rius veel wreemds dynes af zeyt

Die ander wt vloet hiet physon dat beduut

m

11111

11111

een wandelinghe des montes want hi drierhande
wys uerwandelt na dat si wt den paradylse co
met als die incester seyt inder historien hi wan
telt inder uerwen want op een stede is si daer

Op een ander diuulster op een derde brunn. hi
wandelt inder grote want op een stede is si deyn
op een ander groot op een der derde breyt si
wandelt oec inden smake op een stede is si cout

Op een ander warm op die derde laeu dese
ruier gaet omme alle dat lant van euilach
ende si is ryke van veel gulden zandekyns

End men vint daer in veel duurbac gēwē
ende anden oeuver wassen veel crūte aromati
cales dat is oertaerlic inder medicinen

Die derde vloet hiet tigris also hiet hi na den
dier tigris dat also sonderlinghe snel en valke
is dat gheen sāt ghelyc heen heen comen en
mach het vliegheit ende lopet beyde nochean
en machmen sine voete niet op die aerde zien
comen het wandelt in armemen also snel
vliet dese vloet ende schiet heen dat hi daer
om tigris is ghenoemt hi hiet oec mede diglat

Dat bedint scarp of dringhende want hi en
spaert gheen steruoedze in sinen weghe hi en

Tneemse mede. Dese vloet trect to den lande toe
 van assirien ende als hi veel onnuewechts ghe
 daen heeft so uallet hi in dat rode meer qua
 liken mach hem enich dier daer in ghehouden
 om die grote ghedruiste ende onrust des
 waters

Die vierde vloet hiet eufrates dat beduut
 vruchtbaricheyt want hi veel landschap en
 stede vuchter daer si alleen grotelic vrucht
 barich of sijn ende daer comt wt een ander
 vloet hiet torix met verre vanden paradyse
 en scheidt hi hem die is also onstuur van
 gheruulche dat daer niemant hi wonen en
 mach hi en wolte doof werden. In desen riuier
 quam alexander toe hi in dat aerdsche para
 dys woude trecken ende daer wart hem ghe
 gheuen een cleyn steenkijn dat alle swaer
 opwouch mer als men wat aerde daer by
 leyde so wast lichter dan een taf of stubbe

By den steen tekenende hi alre eerst dat hi van
 aerde was ende niet een gods zoon als hi te
 voren waende gheweest hebben. Dese riuier
 eufrates comt tot mesopotamien en lopt
 midden toer babyloniën die nabugodonosor

timmerde in siner craft. Doer die daer wt co
met loopt inder zee van cap sineu. ende men
viut in beyden veel goeder crude als is dat
hout aloes dat wt den paradysse comet. **Cap.**
Vanden mensche ende vanden vyf wtwen
dighe ende inwendighe zinne sijn lichaems.

Die mensche
is een rede
lic dier mit
den engelē
ende sterf
lic mit den
beesten. die
veel goeder
zaken an
hem heeft
als hi staet
op rechte
erdicheyt
der werke

op ede ende gheloue te houden in siner ewe
op iude sijnre huuswestinghe. hi heeft uā
ghenaden veel ghelucs mit gode. uā zeden
veel ghelucs mit al den engelen. van natu

ren veel ghehucs mit al dat inder werlt is. hi he-
uet an sinen ghebreente een ghemeen hart we-
sen mit den stenen. an sinen leden die op wassē
mit den boemten ende cruden. aen sinen lichaem
een gheuoelen mit den dierten. an sinre zielē
een verstaen ende kennen mit den enghelen

Ende hier om is hi van gode een heer oüset
bouen allen creaturen ende al dat leuen heeft
oncsaen zoudē hem wesen onderdaen hadde
hi in sinre oerspronckker doecht ieghen go-
de bliuen staen. **T**ot welker betuuchingis
brachte god alle dieren voer adam ende si
buuchden hem neder onder sine voete ende
deden hem concklike eer. want si saghen dat
bilde haers sceppers blinkende wt sinen aen-
ghesicht daer om sijn noch veel toser gheeste
die van een opghesicht eens rechtuaerdichs
mans wtuaert ende uhet wech van euen te
setenen mensch. ende als adam doe noomde
die creaturen also hieten si noch in hebreusche
tale. **N**aem beduut bekantemīs der diuck.

Adaem mocht wel die dinghen gheuen hoer
naem. want hi al hoer nacuur ende wesen
conde verstaen. die conste hadde hi uā gode

T mit sijne lielen ontfaen hoe dat god ten me-
sche makede vanden sijn voder aerden in de
acker van damasco ende blies in sijn aensicht
adentocht des leuens ende secken in dat para-
dijs dat hi dat werken zoude ende hoe god
die ioncfrou eua makede van sinen ribbe
ten hem god wtbrac in sinen nummer. dat is ghescre-
ue in den eersten boec der bibel die ghemeen is

Die mensche heeft vyf wtwendighe
zinne. als. visus. auditus. gustus. odoratus
Tactus. Dat sijn sien horen smaken Rukē
Gheuoelen. mer want si mit den besten
veel ghelijc sijn so en wil ic daer af spreken
al ist dat daer veel phylosophie af ghescre-
uen is. Mer hi heeft vyf inwendighe zinne

Die elc sijn camer ende cellen hebben in sijn
voerhoede. ende die cellen sijn vanden beste
gherdunen bloede ghevullet ende doer die
adentocht goods ten god in sijn aensicht
blies inwandert van veel goeder natuurlik
gheesten die in den bloede leuen ende steruen
mit den bloede ende sijn doch seer subtyl. En
daer gaen pade of steghe. van deene celle
tot der ander op dat die gheesten in den

Zinnen die beelden der dinghen lichtelic tot mal
 ander moghen bringhen ende alsoe coemtet
 toe dat een mensche so valcke een zin gheuode
 heeft

Die eerste inwendighe zin is sensacio communis
 dat hiet een ghemeen vernemen der glichke
 nis der wtwendigher dinghen niet dat ewige
 materie hout of steen daer in comen mach
 mer hoer ghedaente in deser cellen is een ghe
 meen beuoelen en staet tusschen den oghen
 bouen der nuzze inwoerhoeft op twee aderen
Die cruce wijs tot den oghen lopen dese celle be
 timen veel vuchighe zeuen ende sinuol mozchis
 ende vuchich ende die leuende gheeste sijn daer
 gaern in als int noertorch vanden sloce vreen
 de dinghen eerst te vernemen ende hier wacht
 si na als een wachter opter timmen

Die ander inwendighe zin is ymaginatio
 dat hiet een beeldemakersche. Dese zin heeft
 hoer celle wat hogher inden hoefde en brey
 der dan die eerste ende onder coucheyt vhe
 tende vanden breyn des hoefdes so is daer me
 erre vasticheyt ende hardicheyt van edelen
 bloede gheuomen om die beelde te vasten toe

houden die den mensche ter eerster zinnen te uoren
sijn ghetomen ende als een mensche hem van
enighen iewordighen dinghen keert so bliuet
nochtan die beeldinghe des dinghes den mensche
in desen zinne ende macht onthouden al en is
hi daer niet bi daer dese craft hiet die stat die
stat der formen en balden

Die derde is estimatiua dat hiet waenastich
te wesen deser zinne celle staet hogher af bouē
den anderen twee ende si is binnen van heter
naturen ghelijc enen barnsteen. **Q**uermits
veel gheesten die daer inghetoghen warden

Ende marren langhe mit veel werkes op
die beeldinghe die inghenomen sijn mit ver
woeden of si aen te nemen sijn of te sciuwen
ghelijc een scaep als men hem coecht een scoen
rys of allet hiet enen wolf. dat comt van
vermoeden datter begriper woechdelic of
droeflic dinghen. Daer werken die gheeste
veel na reden al ist dat si gheen en hebben
mer om ghelijcheit die si uander reden ont
faen ende afstrecken

Die vierde is fantasia. dat is fantasie
properlijc een wijs ralen dese zin heeft

hoer celle bouen inden hoofde ende staet ghelijc
als dat ruwe bloemkijn opten appel. of als een
pont inden cirkel. dese celle is seer ruim ende
flecht ende daer in so uallet daer veel werts die
op neder hoghe ende laghe ghins ende weder
verre ende na uermenghelic die beelde opte
halen ende wederwech te werpen als een cacke
speelt mit der muis also kiese en uerwerpze

T mit veel ghedenkens Dese celle is recht als
een palacs of eens conincs zale daer men die
zaken des rijcs Te samen set ende deylt uol
boert ende consentiert weyghert ende ghift
na an brenghen Gheleden dinghe toe come
de ende ieghenwordich brenghen ouer een
na horen oerdel dat nochtan al confuus en
wilde was dese fantalie timert borghen in
arabyen ende werpse weder neder mit veel
ghedenkens. si zuet goutberghe in vriessant
also vrecnde set si haer zake Si is also wel
onledich slapende als wakende want si staet
recht als die omrust in een vze dock

Die vyfte is **Reminiscencia**. dat hier we
der ghedauck hoer celle staet after inden
croep vanden hoofde dat veel lude after ront

ende groet hebben als een peer. dit is een droge
stede **Q**uerimus dat die zenen dorre warden
van veel bevoeringhe der gheesten en staen
recht als suaren op een rythaer. want meer
die acht des gheestes daer opuallen mit wille te
ghedenken dat daer uergheten is weder te hale
ende te ghehoghen ende so luden die gheesten
als op desen rythaer repeticien der zanghe.

Dit hier oec die Trezorie der sielen daer si alle
alle der sinnen beelde opslutet ende weder wt
reyket ende doet daer goede reken scap uā sinnen
men af ende want dese zinne wederghedanck
mer wast en nouch alle haer zaken op sluten
mach hoer ontghiet veel mit uergheten
so sijn die lectere gheuonden hoer te hulpe
te comen mede te ghedenken ende te ghe
hoghen

Die leraer vrughen wat ondersceit dat is
tusschen des menschen ziel ende sijn gheest

Daer toe antwoort sinte augustijn. dat die wile
dat des menschen gheest in sinen lichaem is so
hiet hi een ziel. mer als hi daer af uersceyden is
so hiet hi een gheest. om dat hi ury is Ende dat
lichaem niet leuen en mach

Die siel is
 een gheson-
 pen crea-
 tuur een o-
 lichaem-
 like ver-
 uustighe
 substancie
 die een te-
 elde en ghe-
 lyc draecht
 haers soep-
 pers ende is
 ghegheue

van gode dat lichaem leuende te maken vander
 sielen seyt since bernaert inden hemel bouck van
 der zielen aldus. Die siel is ingheteykent mit
 ten keelde gods Ghesciert mit sijner ghelycheyt
 Gode ghetruwet mit ten gheloue legact mit
 ten heilighen gheest uerlost mit des omuofels
 lammes bloede. Ghesackert te wonen mit ten
 enghelen ontfanghelic der ewigher salicheyt
 Recht erue der godheit gods deylachtich der
 vernustigher reden. zich hoe salich is die brunt

1117
xpi ihu op welc die goedertierenheit goods altoes
opliet. ende die doecht der oetmoedicheit doerse
uighen ende dalen onder die maesteyt die pe
nitencie wederleytse tot haren lande. Ghehoer
samheit gods uersellet mit haer. uolstaandicheit
brense uoer die poorte. ynnicheyt der doecht
laetse in Godlike minne doese haren hef dine
uaughen ende verenen **Vanden vier beveringe
of ugheringhe der zielen**

De siel die wile dat si is in den licham wart
op vier vater altoes gheuidert tot doechten of zou
den ende die hieten aldus. **T**imor dolor amor er
spes. dat beduut vrese rouwe amme ende hope
Ende in desen wart si ghetoghen uan menigher
beeldinghe mit groten artheyde of si in enen jock
gheslaghen ware. daer wart si also seer daghe
lics inbedert dat dat licham daer af dicke in si
uer complexien gheuantelt wart. ende die heel
mensche in sinen ghemoede ende in sine bloede
Dat eerste vat is **T**imor. dat beduut vrese
Dese heeft den mensche begrepen die wil dat
hi leeft ende alle tijt die siel trecket en ver
uaert dat si leu wart uoer scate of scande
ziecke vaughenis. armoede. onwil ende der

menigherhante ghehijt die den mensche so
 seer uerslaen dat hi ghehijt als een riet dat
 alcht uoer den winde ghedreuen wart. ende
 zomwyl hem onthet daer nochtan gheen
 anxt en is. Job seit eer ic eer zo zucht ic
G die gods loen ureesde hem uoer den doot.
 wie mach dan der uese ontcomen. Ic laet
 staen alle tijckhe anxt die ons an den licha
 of leue moghen uallen. so uucht wi nochtā
 een anderen doot dat is ons een zwinde meere.

Dat ander is toloz dat beduut. Rouwe. die
 rouwe comt uan onwille ende also langhe
 als wi leuen so heb wi onse wille want
 wi niet uertrighen moghen in deser tijt al
 onsen wille so wart wi mit rouwen ghe
 dreuen als dauid seit. des menschen leuen is
 arbeyt ende rouwe. welc hem niet alleen
 van buten aenighebracht en wart. mar
 een mensche maecte meer hem seluen tā
 men hem leeds doen mach. ende dese rouwe
 doet den mensche hem seluen oncsinken of
 hi uerdronken waer. als dauid te moede
 was doe hi wart uerdreuen uā sinen zone
 ende seide heer make mi ghesont want

die wattere sijn ghetomen tot minne sielē toe

Glā Die wattere der bedroefins

Die derde is amor dat beduut minne welc
ua der reden onderscheit heeft meer reches
die siel te beroeven ende te trecken want die
minne hoech is van uerkiesinghe mer om
dat der sielen gheer wart dicke also zeer
beroert dat si om d'wilt den brydel der
wysheit van hoer werpet ende onzinnich
habet op dat beelde dat si wtghenomen
heeft so wart si inder nūnen rat also ghe
walket daer haer leuen haer een pine is ende
haer leuen een last want si wilt dat die minne
starch is als die doot ende die gheer hart is
als die helle

Dat vierde is spes dat beduut hope want die
siel toe so groten dinghen gheschapen is ende
vertozen ende si mit claere kennisse dat vint
ende mit kiesen haer daer toe keert so staet i
haer op een onleskeke begheringhe en om
veel ghetucs wil die si ontfanghet dat si uā
hoerre begheerte mer en sal bedrogghen wer
den so staet op die hope die si werwerpet
als een anker in dat meer der ewigher din

ghen daer si harde wonderlic aen ridet. mer wāc
 si hier niet volle troest ontfanghet. mit veel
 hinders ende lede so wart si mit also menighe
 bulghen ouerslaghen dat haer dicwyl begint
 te twiuelen ende dat doet haer groot omoet
 driuen **Vanden drien redelike krefte d' zielen**

Die siel heeft drie redelike krefte daer si ho
 ors selues machich mede is also uere als si
 niet vanden licham ghelet en wart en woert
 so werket si daer mede veel ghelycs an die
 heilighe drieuoudicheit welcs teelde si daer
 aen draecht van groter edelheit haer wesens en
 dese krefte hietan dus **Memoria. Intelligencia**
Voluntas dar beduut **Ghedachtens Verstaen**
nis ende wille

Die eerste redelike craft der sielen is **Memoria**
 dar beduut ghedachtens Ende die is ghelyc
 een scappate daer die siel inhout haer beelden
 ende formen die si inden sinen des hoofdes dā
 vergadert heeft. daer aldus staet af ghescreue
 haer scappaten syn al uol die van die in dat
 wtrepen want als die siel inder ghedachte
 ghelyuecht haren scac die reykhet si wt mit
 gedanken recht of si een deyne werlt binne

Haer hadde te uerorghen **mit** deser craft ghe-
ket die siel uoer den uader inder godheyt want
hi is altyt buiten ende binnen ryke werkende
sijn wesen in hem zine goede buiten hē. **Dit**
sijn die scatte sijner rykedom der godheyt. **al**
dat dus doer dese werckstinghe craft wederhaelt
die gheleden tyt ende dat daer in gheschiet
is al mit ghehoghen ende dit is een grote mo-
ghencheyt van gode ghegheuen

Die ander is **Intelligencia** dat beduut ver-
standens. ende dese en mach inden licham niet
kennen noch weten dan doer die fantasiaen
die die zinnen hebben ontfanghen mer als si
die siel vanden licham ghescheyden is so sel si
sonder hinder ende arbeyt in zien en scouwen
na horen uerdienst alle waerheit wonder ende
wylheit inden ewighen woerde des uaders

Dit is dat paulus seit. Die wyl dat wi hier
sijn so zie wi doer een spieghel ende bril dat
sijn die fantasiaen. **Mer** dan so selle wi sien
van aensicht tot aensicht kennen als wy be-
kent sijn. **So** sonder dezel ende cortyn
ghescepliker beelden. Dese kreft heeft gelijc
mit den soen want hi is een glas des ewichs

liches **E**n spieghel sonder smet **E**n beelde der
maesteyt. ende wat een mensche nu leert na
konste ende wysheyt dat sel dan an hem schi-
nen ende blinken **W**er den woerde der ewigher
wysheyt

De derde is voluntas. dat beduut wille die is
een beverlike craft ende een gheweldighe ghe-
biederlike alle der ander crachten. **W**ant als nu
die verstandens yet begrypt of vermynt ond-
der reden schijn van eer van goede van lust
of anderen zaken die tegheertic sijn. so gebiet
die siel ouermids den wille alle den zinnen
dat sijn haer onderwinden. ende den ghemuect
voert te bringhen. so moeten die oghen daer
na zien. die mont daer na vraghen. die oren
hooren. die aderen. die leden moeten voert dat
beuerteyden. ende hier om **h**ier die wille een
coninginne in hoeren rijk die na ghenen din-
ghen bedwonghen en waert ende si heeft twe
rasedslude. die een is haer van naturen een
gheborren ende hier **h**ier **h**ier **h**ier. dat is die vrou-
ke der zielen. den anderen wynt si veraden me-
de ende hier **R**acio. dat is reden. **D**ese wille
doet alleen helle of hemel verdienen ende

heeft veel ghehijcs mit den heilighen gheest wāt
die is uoertreden van uader ende zoon doer
welc alle dinghen an hoere volmaechter Scier
heyt worden ghevracht als dauid seyt doer
den gheest syus mounts zyn al hoze krafter

Vanden drie instaende cedinghe der zielen

Die siel die heeft an hoere enghelscher
aert sonder enich toe doen der zinnen drie in
bliuende cedinghe die si niet en verstat noch
en uerwerpt noch niemant en machse haer
nemen ende hietan aldus *Sindecis Conscien
cia liberū arbitriū* dat bedint die vouch der
Sielen die saemwicksichtighe gront dat vry
ontedwonghen gheuoet mit deser snede is ze
bekant in dat ewige leuen **G**od noch gheest
en sijn hoer te ware of te weerde als si mit
desen gheslute tot den ewighen zaken ende
onwandelbarighe dinghen die bouen ons sijn
wil heren des lichaems last en is haer cā niet
te swaer dat twee staen van hemel en aerde
en is niet te verre ende die vastheyt der he
melen die hare ghegoten sijn als metal en
is haer niet te dick Ende mit deser ghehuc
heit so sijn haer die enghelen al bekant

bi namen

Dat eerste instaeende bilde der sielen is Sindere
 is dat hiet die vouch der sielen die also groot
 van gode in haer ghewonnen is. so rechte vry
 van edeler aert. dat si haer niet toe heren en
 mach In desen neder dinghen die uerganchic
 sijn noch myn vermach si haer te gheuen i
 den zonden. Al hadde een man dusent moert
 ghedaen Sindere prekelde hem altyt ende
 reysen to der doecht Ende om der groter ghe
 te ende vromheyt daer si ter doecht is mede
 gheheert daer si niet af en laet. mer vromer
 te souden quaet. so waerden veel meesters
 dat si vor gode waer ghecomen ende wat va
 godes wesen hadde mer dat en is niet het is
 een puur luter ghescrepen instaeen dat niet
 en wart uerwinnen noch verduistert an
 ders so waer gods wesen uermemcht of
 gheoyt In hemel helle ende aerde dat is
 onmoghele want hi alleen deylt sijn wese
 ten plenen in hem bliuende

Die ander is Consciencia dat hiet in
 Consciencie mer het beduut een saemwilt
 tschick grout die die siele neyghet goede

zaken te inuolghen. auch te sciuwen ende te uken
Ende vroeghen draghen uā binnen voer te
ganghen misdaet. Daer af seyt ysaias. hoer
worm en steruet nimmermeer. Dese consciencie
Dese is oec nimmer te ureden noch in vroechden
Noch zeker dan in goet ghetuich van hoer
seluen binnen als paulus seyt. Dese conscien
cie pleecht veel te dwalen daer om so sel een
mensche van sinen wisere altyt hem gaen
late raden ende leuen op dat hi niet onwetens
en sondighe. Als die propheet Joel seyt. Si
warden alle leer kinder gods

Dit derde is liberū arbitriū. dat hiet een
vry ghemoet den god den mensche gheghe
uen heeft inden beghin te doen dat hi wil
ende te laten dat hi niet en wil ende mach
wel ghelijc wesen enen poertier. die binne
den casteel is den men niet dwinghen en
mach op te doen sonder sijn behagen daer
gheen torment so groot en mach toe wesen
liberū arbitriū en mach wel onuerwonden
bluen alst gheseyt is inder martelare wot
Dese vryheit staet bouen alle neyghen of
toetweringhe. si come van ghenaden of vā

becozinghe niemant en wort onwiltich tot gode
 of tot zonde ghedreven. Onse vryheit is anders
 dan der enghelen. want wi moghen sonde doen
 ende laten. daer om moghe wi uerdoent war-
 den of behouden mer die enghelen en moghe
 gheen sonde doen noch god niet lief hebben.
 ende nu is der enghelen vryheit meer dan die
 onse al ist swaer na ons te begrypen. wat die
 meeste vryheit is niet onsalich moghen te we-
 sen. **Cap. Vanden zeuen ouderdom ende
 tijt des menschen.**

Ic sijn die
 zeuen ou-
 der des me-
 schen daer
 hi doet le-
 uer mit
 veel on-
 saelden
 veruult.
 ende daer
 na vint
 steruen
 ende van

Gheen scheidt moet sijn gheest varen weder tot
gode die en ghesent heeft. ende sijn lichaem
weder comen inder aerden daer af ghenome
is. aldus so sluut alles menschen wtganck
der conighen ende der armen ende der ryken

Die eerste ouder is Infancia. dat is een zoe-
gheint ende properliken ist in anderen lande
ghehete entaren. Dese ouder beghint vaud
geboerten sien went toe der tijt dat dat kind
spreken can. dit is wel die saemlichste ouder
van allen daer hem een mensche niet en te-
kent noch en uermach. mer si is die puurste
van leuen in onnoselheit om dat die mensche
niet en wart broecachtich van leuen noch
mit herten mit monde ende lichaem ende
dese ouder duurt ten leuen iaren toe after
welc beghint die mensche quaet te leuen

Die ander is puericia. dat hiet kindscheyt
Dese beghint vander tijt des onderscheydeli-
ken spreken mit uerkijelen der dinck ende
duurt ten vijftigh iaren toe in welcher tijt be-
ghint die mensche onderscheyt te leuen ende
verkielen der dinghen te nemen. want die
siel die werket dan an den beelden die die

mensche dan intrectiet den sinnen ende hout in
der memorien. dit is een reyn ouder. mer die
quaetheyt en laetse wy den mensche niet hou
den als si wel us allen wesen eysschet. mer si
verwildert van quader gheselschap

Die derde is adulescentia. dat hiet Joucheyt

Dese beghint vanden vyftien iaren ende
duurt tot xxviii iare. In welken ouder so
is die mensche bequaem ghenouch. te wone
zijn ghelijc inder naturen. ende after dese
tijt so volghet die mensche ghemeenlike sine
wilcheyt ende wart ontouden tot onsuuer
hede dat grote scade is. want anders soude

Die mensche an sinen licham stark werde.
en an sinre sielen sonderlinghe wys. dat
hem die diereu souden licheit onderdaen
noch wesen. quade menschen voer hem ont
sien ende veel meer wonders kennen dan
in nu doet

Die vierde is iuuentus. dat hiet Jogheteit.
manheteit of woec van leuen ende beghint
van xxviii iaren tot vyftighen toe ende dan
so gaet hem die oudheteit an. In deser tijt
nymt die mensche sine volstant des leuens

an langhe ende breyde sijner hōmate. en want
die luxurie dan seer ghematicht is. so wart
die moer in anderen dinghen ghekeert als
op konst of op eer op goet op uermoghē
ende dit is die ander des woorns ende der he
uerdyen ende wart mit veel onlede beruert.

De vyfte is Senectus. dat hiet ouderdom
ende beghint van vyftich iaren ende duurt
tot xx. lxxviij. iaren toe. Inder ouder is dat blo
et zeer ghesonken ende beghint seer te eften
ende te dunne inlicham ende in krachten.

Dese ouder is seer onderdaen der ghericheyt
want si hiet hem neder dalen. ende verliest
den moer witer te wimen hi hiet hem veel te
behoeven. ende den sinen begheert hi veel
af te laten ende hier om vallen hem af
alle ander sonde. mer die ghericheyt ende
bracheyt neemt aen hem toe. ende wast hem
aen den ribben alle speck.

De seste is Decrepita. dat hiet die dūttinghe
of afganc des menschen want hi dan i sin
verstaen en kraft zeer af nymt dese ouder
beghinc van lxxx. iaren ende duurt al eens
menschen leuen lanck went in sinen doot

Toe. Onder dese ouderdom staet die quaetheyt vā
 unswanen of misdünken want dese menschen
 hoer leuen lanc veel quades ghesien hebben
 ghehoort ende versocht. hier om is hoer siel ghe
 linc eenre spinnē die vol omvates arbeits is
Die sevende is mors. dat hier die natuurbike
 doot die het hier ghehinc enen slaep of ruste
 want alle die ueroude sijn vol armoede en
 arbeits gheweest van kinde op ende diuert
 went tot der ghemeeene verrizemis des ionx
 sten daghes. In desen staet gaet die mensche
 wt als een haerse ende sijnre ghedachten
 wart vergheten. Mer al die wijsheyt ende
 doecht voert die siel mit haer heen. dit is
 dat eynde alles uleysches daer alle minne en
 haer eer ende scande goet ende hanc als draem
 dan heuen gaet. wel hem die die doecht heeft
 bestaet dan

**Cap. Vanden zeuen tiden ende ouderdom de
 ser werelt.**

De werelt
is inden
beghin der
tijt van
gode bego
nen ende
van niet
ghescrepē
si en heeft
niet ewe
lic ghewe
est als die
heyden
scē
phyloso

phen seiden noch si en sal niet ewelic aldus
staen dat is si sal na hozen werken vgaen
Die hemel en sel gheen onneloep doen
noch in bloet die neder dinghen gheuen die
aerde en sal niet grueyen noch gheen dier
en sal leuen lijflike gheslachte te maken
Dese werlt heuet seuen onderdom ghetijt
enen mensche daer si in ghestaen heeft ende
noch ouertomen sel ende eynden Ende in
een inwechic onder reguerde een sonderlin

ghe doot sonde daer si gode onwaerdich om wart
 ende unshaghele want die scrift zeyt van
 acubeghin heeft die werlt nequam gheweest

Dat is schalc also dat god eens zeyde penite
me fecisse hoicm dat beduut an berouwer dat
 ic den mensche hebte ghemaket **Glosa**

It sal so grote wyake toghen ouer hem dat
 alle verstaen niet anders en sellen moghen
 begrypen ten si mi leet dat ic den mensche
 ghemaket hebte

Die eerste ouerdom is uā adam die eerste
 man tot noes tiden ende stont nader hebreu
 schen croniken ex de lxx Jare lanck In welk
 tyt der werlt regnerde die dootsonde luxuria
 dat is onkuuscheyt want die kinder abels
 saghen die dochtere cayus dat si zuuerlic
 waren so namen sise te wine en woumen

Daer aen velen dat men hiet gyganten In
 dier tyt dedmen so groot ouerpeel ende le
 like dinghen uā oncuuscheyt die ic mi sca
 me goeden edelen herten te scruen dese sou
 de wart so ghemeen dat god seyde si was
 aen den hemel gheraet ende daer om dede
 god op Satharactas celi dat zyn die hemel

12
sche venster ende reghende neder so veel waters
dacter xl. ellen hoech stont bouen allen ghe
berchte ende niet meer dan achte menschen
en bleuen te huse die inder arken worden behouden
noe sijn wyf sijn kinder en hoer wiue

Die ander ouderdom der werlt began uan
noes tiden tot abraham tuit den enghelen sprack
ende ontfeude te galt dese ouder stont .cc. xij.

Jacrlanc In welker tijt regnerde die doot
sonde **S**uperbia dat is houaerdicheyt want
noes kinder sem cham ende japhet waren so
hoemoedich doe si die ganse werlt alleen te
saten dat si te rade worden euen groeten star
ken woone te cymeren die inden hemel vaken

Tzoude dat si mochten tho gode comen en sinen
hemel stormen of dat huse niet meer mit re
ghen en mochte uerdruen dit was hoer op
set ende haren besten raet die seer onwys
was want reden betughen dat dat yeghen
gode niemant en mach raet noch werck te
staen dese soude was god mit confusi ende
teylinghe sprake der tonghen die god doe
het gheschneu dacter af lxxij sprake word
daer gheen die ander af en verstout ende

also moesten hem deelen van uode inder we-
relt ende scheiden van horen op ghenomen
werck dat noch hier die toorn van tabilome

Die derde ouderdom began van abraham
den patriark tot moyses tot den hoghen
propheet ende duerde dat xli jaer lanck
In welcher tijt der werlt regnerde die doot
zonde Juudia dat is inidicheyt want Jacob
die patriark hadde twalef zoen die joneste
waren Joseph ende beniamin ghebozen van
sinen lieften wiue Rachel ende hi wude Jo-
seph want hi en in siner ouicheyt hadde ge-
wouwen die kinderen die ander broeder ende
en mochten hem niets niet vredeht toe-
spreken mer si worpen in enen droghen
put ende toggen wt sinen rock en uede den in
scaeps bloede en waechden sinen uader oft
die rock sijnis kintis waer of niet toe waen-
te hi dachten een fel dier ghescoert hadde

Mer zi hadden ylwahelic uertofte om xviii ^{god}
zulueren peninghe Dese sonde was per-
erilium dat is doer ellende want daer om
moesten si dwalen in den lande van egypten
mit horen gheslacht In den ghetal van

177
-
krij menschen daer si moesten die teghelen bache
van sijncke ende taf ende draghen op hoze hals
daer die conick pharao mede tymerde die twee
grote steen phison ende ramesses bouen dar
mostmen hoer knechtens werpen in die ry
wier ende drenkense want wt den water wt
moyses ghenomen

Die vierde outerdom began van moyses
tiden ende duurde tot den conic dauid toe
In welker tyt regnerde die door sonde **Gula**

Dat is gullicheyt wat doe moyses die pro
pheet leyde dat volc na israhel inder hant
goods mit teyken wt egypten inder woef
tinen ende want si daer ledich in rusten wa
ren so laghen si op hoer eten ende braden
mit gullicheyt ende stonden op derten ende
dronken ende dansten om een gulden calf
dat niet en at noch en sprac. **D**ese wyl
was moyses x daghe lanck mit gode op
den berch synay ende uerteide die x. ghetode
die welc god screef alleen mit sinen vinger
in enen harten steen. dese sonde was
god p gladium. dat is doer den sweerde want
op enen dach so warden om der seluer sonde

wille uerflaghen vanden volke xxiij duisent
manne wt gheuomen hoer kinder wine en
maechte

Die vyfte began van dauid den coninc en
duerde tot der ouertocht toe der vanghemis
israhels in babylouien ende dese ouder had
te ~~een~~ lxxij Jaren Judeser tijt regnerde
die doot soude Cupiditas sine auaricia.

Dat is ghericheit of wracheit want in
der tijt dede die coninc dauid syn volc tellen na
synen rijk ende warden gheuonden wt den
lande van israhel achtehondert duisent
starker manne die swaerde uerden ende
wt den kercken van iuda vyfthondert du

hcom

Sent we crachtigher manne. Dese soude
was god per pestilenciam dat is dor
sterft die duerde na des morgheis tot de
auent toe ende die enghel gods uersloech
also seer dat volck dat daer stouen van den lande
dan tot berlatee toe leuentic duisent ma
ne dese sterfte uertat dauid toe hi seyde
heer die syn scape wat hebben si misdaē
Ic bin die gheen die ghezondicht heeft
Ic bidde keer dyn hant in mi ende in mijs

vaders huus doe toech die enghel dat zweert in siner
scheyden dat sach dauid op enen stede die hi
coft ende tynmerde op een altaer ende ontfer
ghede offerhande ende die plaghe helt op en
dit is die stede daer na god xpus op ghetru
set was die tempel goods op ghetru wt
Die seste onder began uander uanghemisse
der joden doe si nabugodonosor oueruoerde
in babylonien ende vinct zedechas den coninc
van israhel ende stacken sijn oghen wt.
Ende dese onder duurde tot xpus toerte toe
ende hadde ~~8~~ ~~xxxv~~ jaren Souma Soumaz
van aenteghin der werlt toe xpus tiden
Die duisent d'oct hi jaren In deser tijt
regnerde die wot sonde ~~wa~~ dat is Toorn
want doe god woude sijn uolt waerscu
wen van horen sonden doe dede hi den pro
pheet Jheremiam prediken ieghen den
coninc ende sine heren ende sinen vaet en
iegheus die papen en dat uolt en screef
sijn propheetie op in een boec dat hem alle
ouergaen soude doe dit die coninc zedechas
mit zinen mat der paepscap ende borghere
van Jherusalem verstant wart die coninc

heren

verruilt mit groten toorn ende verbarnde dat
 boec ende nam **Jheremiam** den prophete en
 leyden inden swaersten karker. **Dese sonde**
 was god per **Captivitate** et **carcerem**

Dat is toer vanghenis ende karker want
 den coninc worden zyn oghen weghesteken
 ende hi wart in loeyen gheslaghen ende
 ouergheweert tot babilonen sinen vrouwe en
 sijn kinder ende sijn heren mede ende veel
 vanden volc ende oec alle die scoenheit van
 israhel wart wt den lande gheuoert.

Die seuenthe bega van xpus boort en sal die
 ven tot doemstagh toe want paulus seyt
 dat wi die gheen sijn in welken die enden
 der werlt sijn ghetomen mer hoe langhe dat
 die werlt in desen onder bliuen sal dat en is
 niemant ghegheuen te kennen die tijt ende
 stonde die de uater gheset heeft in sijn ma-
 ghencicheit als xpus heeft gheseyt inden

Ewanghelio In deser tijt regnerde die doot zonde
 de **accidia** dat is traechheit die groot is want
 wi in deser tijt der ghenaden versumen te le-
 uen onse ewighe zandheit want onse heer
 xpus mit sijn ghenadenriker doemstgedoot

heeft die sonden ende dat leuen der doechden ons
weder ghegheuen als der eerster onderdom
hoer zonde onsuuerheyt ouermids dat hi uā
eure maecht ghebozen wart die vāden hey
Thigheit dicitent Der ander onder sonden als
houaerdicheyt ouermids dat hi hem uer
cleynde ende uernederde wt den hemel te co
Tmen ende mensche te warden Die derde son
de der midicheyt ouermids dat hi uā minne
Tsin siel woude uoer ons wlecken Die vier
de sonde der gulsicheit ouermids dat hi gal
Tle ende edic drincken woude inden cruce Die
vijfte sonde der ghericheit ouermids dat hi
sin lichaem ende al dat hi hadde gaf ouer tot
Tonser tehoefte Die seste zonde der woone
ouermids dat hi als een onnosel lam geleyt
Twoude warden tot den dode Alle dese ueruo
emde doechde ga wi traechlic uoer bi ende
versumen dese lieue ghenadighe tijt der ont
fermherticheyt daer wi in ueruerue zoudē
ende uerdienen mit doechdeliken werken dat
loon der salicheit inden eweliken leuen
Die achtende onder sal beghinnen uander
verrisens des uleysches ende sal duren a secul

lo vsq; in seculum. dat is uā ewe tot ewen ende die sal hebben onghetelde iaren dat is ewicheit daer gheen eynde aen en coemt. daer sellen alle die menschen also groot wesen van liue ende lichaem ende oer also out als xp̄us was in siner volre tijt. doe hi om onsen wille steruen woude inden cruce ende daer sellen si mit den engelen

T in dat schoon hemelrijc **Empireo** den vouden vierighen hemel wesen. daer hem god uerto ont an wesen ende sijn acughesicht uerschiynt der heiligher drieuoudicheyt daer god wt dra ghet **lumen glorie** dat is licht der eeren der glorie ende der salicheyt dat woude maket in allen herten ende ghift hem uol wensch ende ghemie

g ghen aller begheerte. In welken schonen lichte schijn die inwendighen oghen der uernufteliker uerstandicheit scouwen ende ghebruken die godheit ende dat is alle leuen ende alle loen uolmaecte salicheyt. die wewendighe zinnen des lichaems ghebruken die menscheyt xp̄i en

T dat is alle lust ghemiecht ende weelde. Aldus so wart die mensche salich van binnen ende uā buten an liue ende an siele sonder enighe meer behoofte of ander wunsche. alsulken leuen

moet ons die moghentheyt gods uerlenen
Cap. Vanden ghenadeniken godli-
ke duediche. Gheloue. Hope. ende
minne.

De godlike
ghenade
die ons go-
de onse he-
maker be-
quaem die
coem son-
der middel
van hem
mitelijc
tot allen
menschen
diese be-

gheren Ende si wart gheteylt onder ghelijc uā ⁱⁱⁱ
manieren edelre gauen want den kinder uan
israhel was ghetoden inder ewe dat si die eerste
drie vruchten vanden lande uā beloecten zoudē
gode offeren want god hadde hem alleen toe-
ghehouden ende also ist noch in onser ewe dat
wi dese drie godlike vruchten Gheloue. hope

ende minne toe draghen om dat si uā gode sijn al
leen ghegheuen als ic na segghen sal

Die eerste manier der ghenaden die god ghyft
den mensche Is onder enen schijn van godliken
lijcht In die bekenlike cracht die verscheuen wart
mit godliker wysheyt dat hi teghinc te kennen si
uen god ende hem te vruchten. hem seluen ende dan
verdoemodighen sijn ewe sijn gheloue sijn le
uen sijn staet. ende sine werke liet hi ouer mit *Moyles*
waerre bekantnisse aldus ontfinc die gods ghe
nade doe hi gods aensicht begheerde te scouwe.
ende hem god toe seyde hi soude hem toghen alle
goet ende doe liet hi hem sien ende verschinc
alle dat inden lande was van beloefden

Die ander manier uander ghenaden ghyft
god den mensche onder een ghelijc van hemelsche
v ruchten coelen douwe In die begheerlike cracht
die si uervult mit innichede ende mit gheesteli
ker sueticheide ende wart ghekeert mit arenst
op die eer gods op sijne zielen salicheyt op al
ler menschen troost op aller dinghe uertro
ghe. Aldus ontfinc die ridder Josue gods ghe
nade doe hi ontspreyde onder den hemel dat
rughe scapen uel ende des morgheus was dat

eertryke al omme droeghe ende dat vel was nat
uanden douwe dat hi daer we gaderde een scelpe
vol wates

Eidewerf ghyft god sine ghenade onder
een manier van zaden in die werckli cracht also
dat hi bestaet een begynsel van doechdeliken
leuen naden ghetoden gods ende siner ewe ende
vervolghet goede werke der rechtueerdicheyt
goedertierenheyt ende mit uedeliken bi wese
so is hi dat ryke gods uerdienende ende betert
sine zonden Inwarachtigher penitencien **Al**
ouefinc die patriarck ysaac gods ghenade doe
hi zeyde in sinen acker ende vant tenden iaer
die vruchte hondert vout ouer van een nuwe
liken zaden dat hi gheworpen hadde

Dit sijn die godlike doechden fides spes Ca
ritas. Dat is gheloue hope ende minne ende
hieten daer om ghenadenriken doechden want
segod van ghenaden den mensche in storzet en
maket sijn siel daer in leuende ende hieten daer
om godlike doechde want si god alleen uoer
hebben of dat si alleen van gode ghegheuen
warden want si uā natuerliken werke niet
ghewonnen en warden als ander doechde daer

die philosphie uan scrift. Ende dese drie doechden
 warden beteykent by den drien vrien steden uan
 toekucht die moyses deylte den kinder uā isra
 hel ouer die jordanen. daer si vri in wesen zonden
 van roekelosen dootslach ende behouden haer le
 uen. Also sijn dese in doechden ghestalt dat me
 mant en mach sijnre sielen dootslach ontgaen
 hi en moet. In gheloue In hope In winnen staē

Die eerste doecht is fides dat hier gheloue.
 Paulus seic kersten gheloue is een vast goet
 fundament aller doecht. men mach die gheloue
 niet mit sinnen noch mit reden bewisen mer
 hopen want waer dan gheloue bewiselic wat
 loon stonder dan aen ende si is hem alre eerst
 noot die toe gode wil comen. Ende gaeu

Die zaken volmaken dat gheloue. Eerst
 dat si inder eerster waechheit si ghekeert als
 hadde moyses beter gheloue mit den kindere
 van israhel te doghen dan dat hi pharaos
 dochter soen zoude gheheten werden die co
 mit uan egypten was.

Dat ander dat si mit godliker winnen war
 de gheformet ende ghebildet als hadde ma
 ria magdalena die veel lief hadde en daer

om makede dat gheloue haer ghesont

Dat derde dat si brunnich si van ynnichede als hadde dat vroukijn van thananea die gode en die apostelen aenriep daer xpus toe zeyde groet is dijn gheloue daer om heeste di ghesont ghemaker

Dat vierde dat si mit goede werken wart gheproeft als hadde cornelius daer die eughel toe zeyde dijn selms ende ghetedinghe sijn uoer gode ghecomen. ganc tot sinte peter ende gheloue dat hi di seyt

Dat vyfte is dat si mit uroemhede si ghestarcket als hadde sinte laurencius vincencius die tot den tyranne sprac du selte mi sien mit gods cracht meer moghen pine liden dan du mi selte moghen mi pine aen doen

Dat zeste is dat si mit ghehoersamicheyt si ghesiet als hadde die patriarcke abraham die om gods ghetoden wil woude offeren sinen zone hi ghelouede gode ende het wart hem gherekent tot groter doecht

Dat seuent is dat si mit oetmoedicheyt si onderdaen ende tael onder gode als hadde die

Moucfrouwe maria goedes moeder doe si was conuigin
ne gheworden der enghelen ende der menschen doe
wart si oetmoedich ende seide tot gabriel sich hier
die diene gods

It sijn die werken des gheloues

Gheloue behout den mensche van uerdoemnisse

Si reynighet dat harte uā allen sonden

Si uerwint die werlt ende hoer becozinghe

Si crighet die ghetede wilsche van gode

Si ghift den goeden gherechtighen dat leuen

Si uersmaet die tijt ende hoer ghenuechte

Si maket den mensche rechtuaerdich ende gode
bequaem

Si coghet ons god hier uā ghenaden

Si uerleent die ewighe salicheit na deser tijt

Die ander godlike doechte is spes dat hiet hope

Augustinus seic dat hope is een seker uerteydinge

der coecomenider salicheit ende si wasset wt der

ghenaden gods ende ueemt oerzake wt uerdienēde

werken want sonder uerdiente te hopen is uer

metulheyt ende sonder die gods ghenade worde

die hoepē unstroost ende sonder gheloue so most

si uerdwmen ende uergaen ende dode waer si iwaer

Sekerheyt des hopes wart ghewonnen wt

mult.
drien dinghen

Eerst uander godlike mildicheyt die onse hope op helpet ende op brunstich maket aldus hopen stephanus die sijn aensicht wart ghescrepen als een enghel uoer den raet want hi sach den hemel open ende ihu staende tot der rechter ziden gods hem te helpen bereyt als die glose zeyt

Dat ander is uander uerdienten goeder werke sijnus leuens daer hi uoetelinghe op myne ghecrinwens te gode aldus hopen paulus doe hi zeyde Ic heb enen goeden strijt ghestreden minen loop op ueruillet Igheloue ghehouden daer om is mi wederset die croen der rechte uerdicheyt der ic zeker bin

Dat derde is uoersmaer der ewigher goede daer een heymelic mede by gode wart aldus hopen adam inden paradysse eer hi hadde misdaen wart doe wart hi ghetoghen inden gheest ende hadde dat wesen gods besouwet daer hi veel propheeten uernam hoe dat die gods soen inder werlt zoude comen

Hier wt desen drie reden is openbaer dat hope is alleen eyghelic op gode te draghen want dauid seyt uermaledijt is hi die hope set in desen

goede Ende die hoper in enen mensche ende die
hope draghet op heren ende vorsten heer ic heb
in di ghehoper ende daer om en sel ic nimmermeer
te scaente warden

De sijn die werke des hopes
hope wyet den mensche in sinen liden

Si sterket to duldicheyt in siner pinen

Si verleent die tijdelike noot

Si set den ancker inder werlt meer

Si draecht den helm in betozinghe

Si ghift die uloeghelen mede te varen in onsen
lande

Si is medecijn onser zielen suchens en quellens

Si is een slotel uanden poorte hemelrijcs

Si is een duerbaer gemme in den ghemiete

De derde godlike deucht is caritas dat hiet
minne. Die apostel seyt minne is een hemelsee
gaue van gode ende alle ghetote daer in hangt
die ewe scrift en pphetic forme ende leuen alre
deucht. Dese minne wart ghewonnen van pure
herten wt goeder consciencien mit onghewensten
gheloue ende si minne god om hem seuen hoer
euenkersten in gode ende haer seuen om god

Dese minne deylt haer in drie streughe. op god

op haer euen mensche ende op haer seluen Salo-
mon seyt een drievoudich strenghe en is niet
lichtelic te breken. dese strenghe houdt hemel
ende eerde te samen ende al dat daer in is. Dese
strenghe hant den godes soon neghen maende
in marien lichaem ende vincten ander colūp-
nen ende cruce dat hi niet en conde ontgaen

Dit is die strenghe daer die enghel die eerde
mede mat in allen orden als ezechyel zeyt

Die eerste minne op god is die edelste en die
beste want si keert haer weder in haven oer-
sprong daer si wt ghecome is ende heuet god
lieuer dan haer seluen

Dese minne gan gode wel dat hi heeft dat
hi is alleen alles machich alre best alre wijs
ende salichste

Dese minne wil houden die ghebode gods mit
meninghe sijne te ghebruken

Dese minne wil god ghemeeen mit alle men-
schen besiden ende alleen eyghen van hem beside-
ten te wesen

Dese minne wil die goods woer haren eyghen
wille allen dinghen woer secken ende gheeynder
warden

Dese minne wil alleen dat leuen daer god ende die gheest sonder middel twee sijn een na eenre minnen

Dese minne hadde sponsa in cantu. doe si zeyde aldus mijn lief is mijn ende ic sijn ic bin minne lieue ende to mi so is sijn tokeer

Die ander minne op dinen euen menschen is zeer breyt si is goedertieren tot haeren ouderen blide bi hozen ghehken rechtvaerdich an allen dinghen gheweldich to den wanden

Dese minne wil allen menschen haer ouerste salicheit

Dese minne wil aller menschen uoerspoet ende gheluck

Dese minne gan allen menschen dat si haer seluēwilschet

Dese minne is allen menschen inden name xpi uordelick

Dese minne wart uan aller mensche uroechde uerblijt uan hozen liden bedroeft

Dese minne hadde paulus doe hi hondert werf woude gaen ^{hem} ouer ghegheuen uoer die sielen sijne broeder

Die derde minne op dyn seluen is natuerlick

want niemant wetens en heeft hem seluen leet
die hem seluē niet en mint die is van aller min
ne zeer uerureent

Dese minne minnet haer seluen om god want
si niet en soeket dan die eer gods ieghe

Dese minne zouket oerterlike dinghen die o
mer ende behouft

Dese minne kiesel eerlike dinghe ieghen die
scaute

Dese minne omme vaet ghemuechlike dinghe
ieghe uerdriet

Dese minne sieket salicheyt in allen dinghen
ende ueronwaert onedelheit ondoecht ende
ontucht

Aldusdanghe minne hadde moyses die heuer
woude wt ghedelghet warden uanden boec
des leuens daer en god inghescreuen hadde dat
hi allene zoude uerheuen werden of dat want
beloefden alleen zien

Ic sijn die werken der minnen

Minne bewaert ende hout gheheel die ewe
ende ghetode

Si syert den mensche sijn harte binnen sijn
werken bueten van zeden

Si uanghet die siel ende ende bintse mit stredelike
ghepense anden cruce

Si maket licht alle werke die si bestaet daer toe
en can si niet ledich wesen

Si ghyft sueticheit in haren leuen ueel meer dan
enighe ghenuecht

Si is een heylwech daer god toer quam toe den
mensche ende die mensche weder comt tot gode

Si loent alleen hoer eyghen werke mit haer sel
uen want gheen loon en machse uerghelden

Si veremicht den mensche mit gode toer ghenade
an synre hoochster salicheit

Si is een moeder alre doecht ende leuen alles
loons si is een lime aller werken wise goeder
zeden. uoerchte aller ghenuechte

Capittelum **W**anden vier voorbaersten
heydensche cardinael duechten. daer dat
bouck vande **R**iddercap af scrift

De heyden-
sche phylo-
soph aristot-
ales mees-
ter der na-
tuurliker
konst. Ver-
uet inden
doer van
doechden
daer daer sij
vier Car-
dinael do-
echden. En

lijc aldus gheuoont. Justicia Prudencia Fortitu-
do Temperancia. dat is rechtvaardicheyt. wijf-
heit. stancheit. maticheit. Ende hieten daer om
cardinael doechde. want ghehiken als een doer
weudet in care der henghelen daer si in hanghet
zalso wart aldes menschen doechdelic leuen. In dese
vij. doechden gheweudet ende regiert.

Doer dese doechden wart die mensche in sinen
werken gheleert ende ieghen die boesheit ghe-
wapent hi wart ghewapent in sinen uoerspoer

mit maticheit In wederpoet mit startheit. Sijn
leuen wart aldus ghesicker wijsheit in uerkie
sen Startheit in doghen. Maticheit in ghebzu
ken. Rechtaerdicheit in deylen

Dese hieten oec burgher doechden want si toz
gher leuen schicken. Syeren houden uozderen en
meren ende eren

Si hieten oec menscheleke doechde want si mit
menscheleken arte de warden zuurlic ghewone
ende niet in ghestort als die godlike doechden

Si hieten ghewoenlike doechden want si
niet mit enen werke mer mit veel ghewoontē
gheueghen warden

Si hieten oec heren doechden want die mensche
like eertaricheit In desen doechden hoer meer
proeft als die inicheit der heylighen meer hoer
ouffent inden godlike doechden uoergheleijt

Si hieten oec purgierende doechde want si in ki
ue staen ieghen ondoechte ende quaetheit en die
verdruen ende uerwinnen

Si hieten oec die beleefte uersochte duechden war
die siel wart daer mede gherecht in haren kref
ten in al haren leuen

Die eerste cardinael doecht. Is prudentia.
dat hier beleefde wysheit. Macrobius
seyt. Tot groter wysheit hoort dat
een alle dat hi denket of doet of wil heeft dat
hi dat rechte ende stuer nader hoechster reden
veghel. uader euen gods. na ghescreuen rechte
ende na ouder loueliker beuindinghe. Virgilius
spredt uander ridder rechte. Niemandt en is oud
die ghemeynte des volkes den bet toert ende te
hoeftrich is meer goets te weten ende te comen
dan den vorsten of heren des landes. ende doe zek
wast een salighe gulden werlt doe dez werlt co
minghen begonden wys te warden daer om seyt
Salomon inden boec der wysheit doe mi regne
ren die coninghen ende die steden warden bi mi
beset. ende daer om plaghyn hieruernaels
die heren meestere by hem te hebben die si pla
ghen te leuen ende te stueren.

Dese uersachte wysheit staet in in deel en
hieten dus als seyt. Tullius. Intelligentia. pro
uidencia. memoria. dat is uerstandicheit voer
sichticheit. ende ghehuedynis.
Dat eerste deel uander wysheit. Is. Intelligen
cia. dat hiet uerstandicheit. daer ziet des uianes

¹ **D**uiz
moet mede ende doer dat hem yeghenwordich is
Eerst dat al sijn leuen uol sorgghen is. also seide
een coninc tot sijnre cronen du bist uol euen ende
zorgghen

Voert dat der lude sineken uol drochheit is. alsoe
seide alexander ghy segghet ic bin gods soen mer
uunwonden segghen mi dat ic bin eens menschen
zoen

Voert dat die werlt uol ydelheyt is also seide die
coninc perses ic bin een heer van ueler alken wat
al dit uolc dat ghy hier ziet is ouer hondert
iaren niet

Dit ander deel uander wysheit is prouidencia
Dat hier uoersichticheyt daer ziet des heren
moet mede ouer ende doer alle dat hem op co-
men mach

Als hoe hi sijn uolc wel regier ende sijn orloghe
voerdachtelic uoer. want cresencius zeyt Een
meniche van uolck qualiken regiert is als een
heer uact daer die een den anderen den rugghe
keert heeft. daer om plaghen allere nullenarij
centenarij quinquagenarij ce wesen dat waren
ridde die sulc ouer duisent sulc ouer hondert
zult ouer vijftich gheset waren ende alsoe

hadde wijſelic dauid die comt ſijn heer gheſcicket
daer hi te ſtride uaeven. So wel gheordent quamē
quasi vir uinis dat beduut ghelyc als een man

Doert ſo ſel een man weſen uoerdacht als hoe hi
enen ſalighen ſterfdach ghewinnen mach dat is
ſeyt hi plato die hoochſte phyloſophye voerhūe
ghe des doots want hi uerbinder des mannes
moet dat hi alle tijt niet tot ghyericheit hoe
moedicheit ende onſuuerheyt wt en uyer. moy
ſes ſeyt ach of mijn heren gods uolc tochten
verſtonden ende ſmaecten ende hoer leſte uoer
zaghen hi en zouden dus niet ſondighen om te
ſen wille plechtmen die gheordenden keyſer te
vraghen waer af dat hi wil ſijn dootſijn
hebben ghemaket

Doert ſo ſel een man weſen uoerdacht ende
uoerſichtich. Goods recht ouer ſine werke
dat hi loon ontfanghen moet na ſinen uer
dient. Paulus ſeyt wi moeten noch alle
preſentiert warden uoer die vierſcaer epi. die
rechtter is ouer leucude ende totte ende al zulck
loon ontfien als hi in ſinen lichaem werke
heeft ghedaen aldus was te moede dyonſio ten
tyrannē toe men hem ſneketē ende priſte

sijn moghende staet. Byke goet blide leuen ende ze
 seyden dat hi salich waer uoer alle man. doe ant
 worde hi ende seyde mar mi diinker dat ic alle
 tijt hoer die gruwelike stemme ter basinen go
 des staet op gi dode ende comet ten oerdel

Dat derde deel uander wysheyt. Is memoria.

Dat hiet ghehuichnisse. daer ziet des heren moet
 mede ouer ende wederhaelt tot sijnem zin. die
 dinghen die gheleden sijn als alle sijn gedacht
 sijn woerde sijn werke ghedaen of uerswint.

Of aldus sal hem een man laten hoghen wat
 sijnne raet. behendichede sijn gheuonden om die
 tijt des leuens doe te bringhen. Aldus hoechte
 nabugodonosor ten raet gods op sijnre bekei
 ghe ende dede dat wt condighen in allen lande
 Ende seyde wonderlic is die raet goods ouer mas

Voert so salmen ghehuighen daer wiser leer
 hare sprac ende woerde want die sijn op ge
 screuen tot onser leer als paul? seyt dus dede
 salomon inden boec van prouerbien en leerde
 sijnem zoon woerde die hi niet en zoude verge
 ten. mer als een lantaern of spieghel uoer he
 seden op dat hi in allen sijnem paden warden
 ghestuurt ende gheleyt

Goet so salmen ghehoghen der ouder werke
ende leuen want menich man is in sijne tijt niet
veel gheacht daer hem een ander na ziner doot

Tan sinen werken veel na recht. Dus dede al
Suerus die comt des nachts toe hi niet slapen
en mocht liet hi hem lesen der conighen histo
rien ende want daer in sulke sake waer bi dat
die ioden bleuen behouden an leuen dat aman
hadde ghedaen en ghemoruen

Dit sijn die werken der wijsheyt

Goet ende quaet comen ondersceyden op dat
hi niet en werde bedroggen

God ende sijn ewe comen leuen op dat hi die
wech gods moghe vinden

Mast laghen ende hinder comen uoer hoeden
op dat hi daer niet scadelic in en ualle

Smen staet salichlic te uerwaren op dat hi
een ander beter leuen mach hopen ende udiene

Die ander cardinael doecht is **Justicia**
Dat hiet rechtuaerdicheit. Ende is die
alre ouerste doecht daer om zey
den die poeten dat si hadde een gulten aensicht

Auerroys zeyt daer die rechtuaerdicheyt ghe
roeft is daer sijn die conincyke moertuul

hier om seyt salomon in sinen prouerbien dat die
 eer des conincs minnet dat rechte want als sijn va-
 der dauid so is rechte ende rechteuaerdicheyt der
 vier scaer. Tapete ende des conincs onmedeet waer-
 heit ende ontfarmherticheyt sijn sijn raedslude
 ende bisicters. Ghehoorzamheyt ende hulpsam-
 heit sijn sijn ghewarighe tade ende mustelgier

Doe die ryken ende die vier scaer plaghen dus
 op gherechte te staen doe deedmen lof den goeden
 vrate den quaden doe wort die ghemeen ghe-
 sachte die heelstraten gheuyet die heren ghe-
 eert. Ende dat lant gheozbaert. doe stonden in
 papen in heylchede die vrouwen in scamelheide
 die minne in uromicheit

Ele rechteuaerdicheyt staet in drien stucken
 die sijn als macobius seyt. Sanū consiliū
clemens remediū. gratiam beneficium dat bedu-
 ut goeden raet. ghenadighe toet bequaem wel-
 daet. Dese in doen die wechscale der rechteuer-
 dicheit hie houden sonder welsach

Dit eerste deel der rechteuaerdicheyt is Sa-
mū consiliū dat hier wisen raet die coninc va-
 gode als men begheert in sinen naem mit
 onmeuraghen mit rade te hiet dauid sijn hie

ende ryck mit rade uerloes absolou dat hi begrepe
Thadde. Augustus die keyser zeyt Raet is
ieghen züete des lichaems die ons quellen
Raet is ieghen. onse uande wil wi en
ouderwinden die romer braken mit rade minre
ende mit goedertierenheyt bedommen si der
manne hart want wy mit yser wy mit zalue
hebben die aersten die woude bestaen wy mit
machte wy mit doechten hebben die heren
voermaels hoer uande wederstaen

Dat ander deel der rechtuaerdicheit is.
Clemens remedium ghenadighe doet. Se
neca. scrift tot den keyser nero dat den
vorste doet onthien is wrake. mar dat hem
doet minnen is ghenade wat heer die wil
dat hem sijn uolt lief hebbe die regner mit
eenre launmer hant. dat heeft die onghe
tende barbarien bedwonghen en ghenozwet
dat heeft die oghen der lude indes heren aen
sicht uerbonden. dauid mit goedertierenheyt
creech dat ryke van israhel ende hi seyde myn
ouderdom is in ryker ontfarmharticheyt
aldus dede die keyser alexander die ten uer
wommen dario den coninc doe hi uer hem

lach op sine knye hief op ende gaf hem sijn crone
op sinen hooft ende deden bi hem sitten en seyde
men sal den uerwonnen sparen den wederspan-
ghen testiten. Salomon seyt waerheyt in mine
halse goederdeureuheit in mine tonghen

Dat derde deel der rechtuerdicheit is. Gratum
beneficiū dat het bequaem weltaet. Virgilius

Seit. Sins heren haut is scaffer goots want alle
goede des lanos sijn in des heren scat besloten.
daer om so boec hem noot goust uerdienst en
eer te uerghelden ende dat is dat hoochste ende sa-
lichste dat die werlt binnen heeft ende ghehket
goots ghewoonte ende wise alre meest te gheue
ende niet te behoeuen noch yemants te gheuen

Als die heren pleghen. Aldus dede Tytus die key-
ser die niemant en liet droeuch van sinen aen-
sicht gaen noch onghetwoudicht van sijnre bede-
bat men na hem een peninc hi gaf ene scat en
seyde Ic gheue als mi toe toert ende nimmer en
bracht hi dach toe hi en hadde ghegheuen grote
dinghen ende daer om so waren hem alle sine
ridder willich ende onderdaen

Die sijn die werken der rechtuerdicheit. Een
unuecht te gheuen dat sijn is ende dat hem to hoort

43.
Sinen ouersten ghehoersamheit Sinen euen
ghelyc vaet ende hulp Sinen lagher goede ende
tydlyc uan leer ende stueringhe

Den goeden prijs ende loon uoer sine weldaet
den mistader oertel pijn ende vraeck en alle
tyt den bedroefden ende elendigheu troost ende
gheuade

Gode aller dinghe heer wesen onderdaen die
waerheit onder hem te sicken die rechtuaerdic
heit te begheuen ende tot hogher croon haer vō
nis te ueruolghen

Begheuen siner eyghen reden niet te doen sijn eenwe
te uolghen ende die te leuen ende werke uā goed
dierenheit an alle menschen te bewisen

Omn rechtuaerdicheyt te liden der doot toe wer
uet gheloue mit gode uertrighet des hi begheert
ende wart daer uoer ewelich uerheuen en bliuet
salich

Die derde cardinael doecht is fortitudo dat
hiet startheit. dat is eens urooms mānes
moet daer sijn edel gheest hem vheft
gheen noot te ontsien eerlike dinghen uroonlic
te bestaen ende dat daer op uallet stantachtlic
te doghen uoerspoot ende wederstoet eens

moets te draghen ende niet te ontsien dan dat lelic
 ende ondoechdelic is. dese doechdelic stardheyt hoort
 toe den edelen manne ende ridde die sellen zijn
 groter dinghen beghever. Cleynere saken ende
 snode onwaerdighe dinghen uersmader. swa-
 ver arteyt ende langhe pine toghe. z acelic en

Tordelic aller dinghe aneuangher. Seneca zeyt dat
 stardheit die hoetheit sijne naturen te bedime
 sijn siel uanden lichaem niet bewaert te wden

Den eerliken doot niet te ontsien vā passien
 sijne herten niet bevoert. noch beweecht te
 warden. niet konnen noch willich coornich te
 warden. ende sluit die reden aldus dat is wel
 die stardste man die sijn eyghen moet te dwin-
 ghen can. Salomon seyt dat dat meer is dan
 borghe ende sloten te bedinmen ende te storme

Dese doechdelike stardheyt heeft in deel daer
 si af te samen besteyt. als Tullius seyt sijn dese
 magnificencia. fiducia. paciencia. Dat beduut
 Grootdadicheit. gansgetrimmen. duldich toghe
 Dese drie stucke setten te samen enen vromē
 ridder. In aller spise an siuer beyde ziden vech-
 ter ende lichter

Dan eerste deel deser doechdeliker stardheyt

Qis *māgnificencia*. dat hiet grootdadicheit ende dat
is in bestaen ende aeuuauch groter swaere din
ghen mit widen ruum sijns moets ende dat heeft
manich man ghedaen die uerouwaerde uerwon
nen te wesen of sijns rechts ende uryet beroeft
te wesen of die die waerheyt woude en dozste
vrylic hen of die hem ieghen sinen starker doz
ste coenlic hem setten aldus seide dauid doet
manlic ende in harte ward ghestarket alle
die hopen inden here

Dat ander deel deser startheit is *fiducia*. dat
hiet gaus ghetruwen ende dat is in een ueroud
warden cleynre snoder zaken. an beter goede he
te keren mit groten hope die te ueruoelghen en
te ghelenghen want dauid seyt. Aeyghe di uā
den quade ende doe dat goede wone mit laut en
du zels op gheuoet warden in siner rykedom
sin zoon salomon seyt heer du hebste mijn
hope gheweest uan mijne moeder borsten vā
mijne kintheit haer dat ic te manne warden
bin ende in mine ouderdom en wil mi niet
verlaten

Dat derde deel deser doecht is *paciencia*. dat
hiet duldicheit of ghedoechsam ende die is in

Verdraghē liden ende leets mit langhen uerteyden ende gheschiet aldus als een man uerdzaecht smelike lasterlike hoenspraec of lident swaer grote langhe pijn an sinen lichaem of als hi sinen uerwonnen want spaert ende veel quyt laet dese duldicheyt is die starcheyt der martelaren die niet en claechden noch en murmereerden sonder mit enen swighenden hart wittighe moet hielden op hope eens beters haer siel in duldicheden als die seuen machabeen die uoer oghen hoerre moeder tefkens werden ghedoot

Ic sijn die werke der starcheyt

Van deser werlt onsaelde niet uan moede uerclaghē te warden als paulus daer hi seyt Ic vernach alle dinc inden ghenen die mi starcken

In allen werken gode uoer aen te roepen ende hulp uan hem te begheren also dede moyses doe hi sijn hande ophief so uertan israhel te comen amalech

In allen noten ende urese Juder krafft xpi ende inder heylighen ghenade meer te uechten dan mit wapen also uerwan campson die heyden philistum in ener kinnestack uan enen ezel

In allen saken die men wil bestaen goede woort

de ende goede reden van wysheden ende van besceyde
voert te bringhen. Also dede Judas machabeus
die meer sijn volc wapende mit goeden woorden
ende sermoenen dan mit schilde of mit speer

Ende om eer ende om recht ende vryheyt alle
cost uerhes ende oer dat leuen kleyn te achten
ende niet te rekenen ieghen een eerlike naem van
den dode te laten. also dede eleazar die coes te
steruen voer der uader ewe. om exempel der
doecht ende der startheit after te laten

Die vierde cardinael doecht is **Tem**
perancia. dat hiet maticheyt. **Ma**
trobrius seyt dat dat recht maticheyt
is niet te begheven dat hem van woche vrou
wen. **M**ate nimmer ouer te treden in ghenen
dinghen. **S**ijn lust ende begheerte onder dat juck
der reden te voeren. ende die uerganchiken dingē
houen die ewighe niet te warden noch te achtē
Dese doecht is seer noot den heren ende vorsten
want aldus seit god **O** Samuel wil den coninghe
ghenen wijn gheuen te drinken op auentuur
of mijn oerde uergaen ende wandelen mocht
ten die sake der armer kinder. **S**alomon seyt
wee den lande daer die coninc een kynt is ende

daer die uorsten morgheus uorde eten want als die
glose seyt uā gulsicheden coemt dinnue sin toornische
moet ende onsuuer beweghen ende elc uan desen
maken den man dat hi niet reden ontfanen kan daer
om seyt seneca onmaticheyt ueronedelt alle werck

Mer matichheit bringhet alle dinc in gods ghelyc
ende synre gheselschap daer dese dooche in is Js een co
nic syns selfs ende een stat uā vreden

Dese dooche heeft in partikel daer si af besteyt en
hiereu dus Continentia modestia Clementia Dat
beduut kuischeit zachticheit sachemoedicheit een
kuisch leuen zacht te wesen sachten moet te dra
ghen die sijn die in bloemen des houes der bruut
salomons die hoor wel roeken ende si prysdze bloe
men der euen ende der eertaricheit want si in houes
kvensen wel steyt

Dat eerste deel matichheit is continentia dat hiet
een wel op ghehouden leuen ende uertouden uan al
ler zinliker begheeringhe daer die onordelike beghe
erte wart mit rade des redelikes ghemoets bedwo
ghen die zine des smakes wart op ghehouden in so
terheit der spisen also tede Lap: Africa die hem
liet mit ten roeyere uanden scepe ghelike leueren

Die zinne des ghesichtes wart op ghehouden

11111
in goeten gheuighen also dede **marcus aurius** die
woude wt steuen vate eten ende gheen gharicheit
begheren

Die zinne des gheuoelens wart op ghehouden in
reynen leuen also deden die romer doe si athenē
hadten uerwommen die alre scoonste ionfrouwe
gauen zi edele manne ende begaefze mar zi en
roeder niet noch en handelden

Dat ander deel deser manicheit is **modestia**
dat hiet zandicheit daer een man zyn wesen zyn
moet sijn ghelaet also op ghescozt haet dat hi
niemant hinderlyc en wart

Daer doet toe scamelheyt als achilles hadde die
mit den ionfrouwen op gheuoet was ende wie
meer onscamelheyt en dede dan dat hi in eenre
macher dinghende en coft een zwaert daer een
Joucfrou bistont

Daer doe helpt eertaricheit als **opius** die keyser
dede die wie ieghen eer en hadde gedaen en daer
om claghede hi dat hi touwecht moeste steruen
want hi seide ic en hebbe den doot noch niet
uerdienc

Daer doe helpt oetuoedicheyt als hadde **ycarus**
doe hi mochte uhyeghen mit vloeghele doe den

ghestareeten hemel doe zeyde hi dus tac laet ic den
goeden doen mi is ghenouch dat ic inder lucht ou
die zee mach vlieghe

Dat derde deel Is. Clemencia dat is zachtnoe
dicheit. Zachtnoedich te wesen staet in uerghe
uen ende quijt laten wrake of haer scout die
hem is mistaen. also dede Julius cesar doe hi zyns
vriants hoeft zach poupeyus schreyde en zeyde
dus haddestu ghewilt het waer di uergheuen
zachtnoedicheyt staet in gauen troost hulpe
ende den luden wel te doen also deden die romen
der stat van kartago zi zeuden hem weder twee
dusent gheuanghen ende meer. ende dat gelt
dat daer uoer ghesent was mede. ende alder manne
vingherlyu die zi hadde uerslaghen. mer dat
verwonderde den legaten meer om dat eens ver
slaghen mannes vingherlyu te draghen was
grote eer ..

Zachtnoedicheyt staet in horen en twidighen
der bede die an hem ghestellet warden of an ar
bede te hulpe te comen also dede dauid die zulue
die arke gods drouch op sine scouter en toech
wt zine cleder ende was ghesellich mede. hi was
ghewoen zine ridder te horen. hem niet te wey

gheven ende harde note so sprac hi dat woort
neen mer liever Ja want neen is een groot
afslacn

In zyn die werke der toecht maticheit.
Begheerte des mans te dwinghen van aller
lust quader dinghen ende wimmermeer dat be
stacu daer hi gheen eer conde af begaen

Voert zo en sel hi hem te groot ende te hoed
niets onderwinden. want men plecht den uer
meter inden slyck te vinden

Voert maticheit doet den man wesen leerlic dat
men hem raden mach ende wisen niet alleen
wat hi doen sel mer oec hoe hi uermoghe dat
selue doen zuuerlic ende wel

Voert dat hi traech si te spreken ende tragher
te coorn of toe wake. Snel te horen. Snelre
te vergheuen ende noer alle ghetact te leue
ren goet ende niet quaet

Voert dat hi in allen staet vimmer houde die mid
del graet. want eua wt den middel want man
was ghemaket. Oec plecht men te legghen en
te singhen dat maet is goet in allen dinghen

Capittelum. *Vanden zeuen gauen des
heylighen gheestes.*

Te luyre.

Des heyligē
gheestes
gauen sin
zeuen als
ons die pro
pheet ysa
ias heuet
bescreuen.
dat wt der
wortel yef
se zoude
ene roede
opgaen en
ene bloem

op clunnen daer op zoude rusten die heilighe ge
est des heren. die gheest der wysheit ende der uer
standens. die gheest des raeds ende der starckheit
die gheest der consten ende der goedertierenheyt.
ende hem zoude uerwiltten die gheest der uresen
goods. ende hieren daer des gheestes gauen
want si die seuen doechike zonde uerdriven
want si die seuen natuurlike craft uorteren
ende sturen

Ende oec want si die   seuen ouden des

menschen opuoeden in wercklike ende scouwelicke
Leuuen als ic al na segghen sal. Dese gheest tixt
af uanden uader ende zoon ende is ons dicwyl in
zienlike teyken bewist ende die en zyn niet ghe
schiet sonder merkelike wonder goods die daer in
vertozghen zyn. **E**erst wt des uaders monde als
een suet wichte diue vlieghende doer een luchtige
wolke mit enen zueten koelen zuten winde
mit enen ghedriste ende ghelude mit ener gulden
nebbe daer in ghescreuen die name ihu. **D**ie
zyn oec zeuen zienlike ende lyflike teyken daer
hi in uerschenen is die gheest die trooster die ons
alle waerheyt leren zal.

Die eerste gaue des heilighen gheests is
dum timoris dat hiet die gaue des wre
sen of des anxts des heren ende dese anxt
is drierhande. **N**aturlike anxt. knechtlike anxt
kintlike anxt.

Die naturlike anxt is een pine der erfzonden en
wart ghetoren mit den mensche ende bliuet alle
tijt sijns leuens mit hem hoe zeker dat hi oec wt
dese anxt heeft alle tijt uese uoer scade zijns le
uens ende daer nature anxt dier anxt ureelde xps
te steruen en scouinde uoer ten doot.

groubelde

Die knechtlike angst coemt een uā liefte Cyns
 selfs ghemack. daer hi aen ontziet pijn ende uer
 doemnis uoer zine zonden als een knecht die zi
 nen heer alleen ontziet om scade of pine die
 hi uan hem nemen mach ende want von alle
 voer die uerscaer xpi moeten presentiert war
 den ende loon ontfaen uoer die werke die wi
 inden licham hebben ghedaen. so laet wi die
 zonden ende dat is een goet beghin der wysheit.

Die kincklike angst wart ons inghezent uand
 goetheit des gheeste goods doer in inghezicht
 zyns wunlics aenzicht in onser sielen grout.
 doer den angst beghint die mensche te ontzien.
 die wrienscap ende heymelike goudt zyns goods
 te uerhesen ende om die te behouden so is hi
 zorchuoudich ende is uoer gode tuchdach mit
 inhanghen zynre oghen ende hier om doer
 hi alleen alle zine werke

Die ander gaue des gheestes Is. Domū
pneatis. dat hiet die gaue der goedertie
 renheyt. dese zinckiet die gheest goods
 in enen mensche doer die goetheyt zynre borste
 ende is driehande goedertieren. an zinen gode
 aen hem zeluen en an zinen enen mensche

Die goedertierenheyt die een bewisen sel an zine
god is dat hi sine godlike maesteyt daer hi
alle dinc ingheschapen heeft ende regiert. betye.
ende eer ende ondyne dat hi ten offerhande doe.
tede an hem sticht ende ander dienste doe die zyn
ewige inhout ende zyn gheloue zonderlinghe
mit die wise ende inghesat der heylighen
kersten kerke na wtvisinghe der heiligher
scrifturen die al doer hem is wtghesproken

Die goedertierenheyt an hem seluen is als
hi aenziet dat hi is een redelic sterflic creatuur
na den bilde zyns scppers ghemaket. co der
ewigher zalicheyt uerozen ende wt zinen
zonden mit den dode xpi uander uerdoumis
verlost. ende na desen leuen uerbyt eens be
ters dat sonder liden is. so sal die mensche he
so goedertieren wesen dat hi mit zonden hem
niet en uerozdel noch hem seluen scade an hi
uc an goet ende ere

Die goedertierenheyt aen den menschen is
dat hi wt goeden gronde allen menschen wel
gan wel rade ende hulplijc zi. zinen ouerste
ere ende wese ghehorich. zinen ghelike wese
ghesellich ende minzaamich zinen ceyure

wese radich ende hulpsamich allen toghen wes mede
lyc. zinnich. allen nutrade wes quijcgheuen alle
ouwardē wes uergherich. Aldus zo zetau dyn
tijt leuen dat du an ghenen menschen moech
ste warden broockachtich

Die derde gaue Is Donū Sciencie dat
hiet die gaue der kunsten dese zincket
god inden menschen doer zine godh
ke clare oghe ende is oer driehande kunst
an zinen gheloue kunst an zinen leuen kunst
an ziner haue en zyn goet te deylen

Die gheest der kunsten die hi toghe zel an
zinen gheloue Is dat hi wt den beginzel der
gheloue ende wt haere meinghe wil leuen
dat hem zalich is ende wil doen dat gode beha
ghelic is ende wil uorden ende uertzeten
aldaer die eer goods an is mit desen gheest de
ser kunsten leert hi zyn gheloue weten ende
liemen ende beghint die an anderen mensche
te meeren ende te breyden Jeghe die onghe
louighe te bestemen ende alle dinc na hoerre
reghel to gode te schicken ende te vormen

Die kunste an zinen eyghen leuen is groot
daer hi doer leuen kan. onghehuidert onder

Die quade uerkeerde gheueuste ende veruude slacht
menschen der werlt hier helpt hem toe natuur
like reden. Subtile zinne. goet uerstaen als wan

Hi is. waer van dat hi is. waer hi toe gheschapē
is. zo comt hi to onderscheyt tuusschen goet
ende quaet tuusschen waer ende loghen twil
ken eer ende scaude ende heeft nu const te le
uen mit den goeden ghetecert te warden ende
mit den quaden niet ghearghet ongheschaer
in allen dinghen

Die kunste an zyn goet ende haue te scaffen
ende te dispenseren die is groet gheprijs. wat
men doet die goede der werlt veel arghes qua
des ende oer mede duechte ende even doen mach

Dese const staet aldus dat hi zyn goet niet
ouel ende qualic en winne als dede zachus
ende matheus. dat hys oer niet qualic ende
omnichic ouer en bringhe als dede die uerlore
zoon. dat hys niet karichlic en houde als dede
die ryke wracke. dat hi niet daer an en zette
te grote zorghe of te grote winne of te grote
toeuerslaet als dede nabal die zyn hart daer
in verstoruen was. **M**ar dat hinc wel scaffe
ende dispenser als dede Tobias ende die ryke

man abraham

Die vierde gaue des gheestes Is Consiliū
 Dat hier die Raet goods dese zechet
 god inden mensche doer zine godlike
 harte an hogher uoerzichichheit. Ende dese is
 driehante als daer inden ghemoete. Reche in
 den moude. Blichich inden werke hier mede
 plecht hē alle vaet mede te besterken

Die wise vaet inder harten is als hem van
 gode een licht binen uerschynt dat sijn reden
 binnen als een vuerich doot staet. daer hi om
 sake wille die hem uoer uallen te rade gact.
 ende hi vinder uoer hem als in enen bouck of
 wt sijn meesters moude. wat hi souwen en uyen
 wat hi zel kiesen ende aenuaen. na goods gheto
 ten zines willen ende behaghen. want het wart
 hem indier gaue al mit teyken openbaert of zi
 die enue goods in hem ghescreuen hadden. In
 dier tyt en was gheen coninc in israhel mar een
 nyghelic dede dat hem recht docht

Die ware vaet anden moude Is als zyn moude
 mit den wille ende werck ouer een draecht.
 want inuēghe ende werck zyn des mondes
 twee wt ende wt desen middel des waren vaets

scapen

des montes. kan hi die loyghen weder spreken die
waerheit bewisen. twiuel uerclaren. Doer dese
gaue veruact hi mit woorden den sculdighen
hi leert den onnoselen. hi uerblyt den wisen en
zine woordt vallen hem af als of zi wt den he
mel liden. zyn woerde ghelaet ende leue willen
al doer dese gaue ouer een dregghen In dier tyt
was Ja. Ja. neen. neen. Mer nu zyn die scalken
des ouer een. dat neen is Ja. en Ja is neen

Die duighende vaet inden plichtighen werke
Is als hi zyn ende woort mit horen bevaet. tot
grooten zaken die wel touen hem is wtwart
draecht. ende in ponteliken stonden en stede na
aller goeder mate ende wise. bestaet inder euen
goods ende in zinen naem. so wart die man ter ge
stachter ende ghewapent van binnen ende hi wt
vromer ende moedigher dan hem naer kinst
tyt of moer gheuen mach also op drachtich wt
zyn moet in ghemuechliken ghedrist dat hem
dinker hi zoude die heyden alleen wel uerslaen
In dier tyt plaghen die conighen van israhel te
siede uaren

Die vyfte gaue des gheestes Is domum
fortitudinis dat hier die gaue der

Starckheyt dese zender god in den menschen doer zine
godliken arm an tegheker uroemheyt Ende dese
starckheyt is driehante In bedwinghen zijne luste
ende d'zinnen in aemuaen der duedyden ende mit
volbringhen In weder staen ommoets ende der
betoringhen

Die bedwinghende starckheyt der lusten ende der
zinnen is als een man zyn leuen matiche ende op
reden zet als of hi die water raucken snoeyde va
zinen boemgaert ende dier zyn drie als lust des
vleysches intrecken uā oghen hoemoet uan le

uen Dese drie water rauche hebte die ganze
werlt ombreuaen daer om is hi een starck man
diese uā zijne naturen kan of slaen hier om
zeyt salomon die zinen moet bedwindt is star
ker man dan die tozgher stozinet ende die bekint
Aldus starck was dyogenes die zijne nature
heer was gheworden

Dat aemuaen der duedyden mit volbringhen
is als een om orbaer of om eer ende lof sware
lastighe grote vrome dinghe bestact mit enē
volken moete uan betruwen ende hope ende tar
langhe aenhouer mit ghedoghen aller pine die
daer op vallen het si scate of quetzinge of alle

stride

Arbeyt dese in doen menninghen dat hi uader sprac
ze gheyt daer om is hi wel een stark man die
om deser in willen niet en wil af gaen. Paulus
zeit niemant en wart ghecroont dan die wit
tachtelic stridet. **Slof** ont den uoernoemden za
ken aldus stark was Jonathas doe hi den ber
ghe en cluften mit hande ende voer tot ten hey
den op croop

Die starkheit in wederstaen der becozinghe
ende duldicheyt in ommoet is als hi om hope
eens beteren loons set hem te kinne ieghen al
dat hem opuallen mach na hien verdriet om
saghet te wesen als dauid zeyde tot zinen rid
deren doet manliken ende do hart sel ghestar
ket warden al die inden here hope draghe

Seneca zeyt dat den coenen helpt die auentuer
ende die hemel lacht hem toe. god onse here en
mach en oer niet uerlacen want hi staet ende
vertrydet onse wome striden aldus gheschiede
van gode hute mathabeo den god een zwoert
zende ende daer om was hi als een leuwe die
niemants hem te moete comen ontsach daer

hi voer scride
Die zeste gaue Is domi Jucellais. Dat

hiet die gaue der verstandens die god zekket in de
 mensche doer zyn ghebenedide aenghesicht aen
 claren verstaen Die dierhande is natuerliker
 dinghen dochteliker werken hemelscher zinnē
 Dese in doen ons die waerheyt bekennen

Die eerste verstant is natuerliker dinghen
 ende heeft die ganze ghemene werlt hemel en
 aerde en al dat daer in is voer een ghescreuen
 boec daer die leetere zyn die creaturen ende te
 samen spellen dat daer een god is die wart van
 haere langhen duren verstaen ewich van

Haeve grootheyt almachtich van haere
 schicknisse ende ghedaente wys van haeren re
 giment goet ende doeghende aldus heeft god
 zyn wysheyt ghestort op alle zyne werke Job
 zeyt vrages ten dieren zi sellent di leven die
 aerde en zelst niet verfwighen aldus canich
 verstaen hadde aristotiles want hi wart eens
 ghewaecht na wien hi die grote kunste toe hadde
 zeyde hi vanden creaturen ende die dinghen die
 niet lieghen en comen haddet hem gheleert

Dat verstaen dochteliker werken is wt der
 kersten ewwe meest ghecomen want die wylt
 voer alle ewwe ende secke die inder werlt zyn.

Joden heyden Sarracijn Tartare. meer doechdeli-
ker werke van zeden ende tucht der eeren edelheyt
rechtvaerdicheyt minne ende goedertierenheyt
to gode ende to den menschen. die niet alleen
en sijn lonelic onder den menschen. mar daer
to gode behaghelyc ende den enghelen inden
hemel ende ons uerdienelic to den ewighen le-
Tuen. To deser verstant te crighen helpt ons
die heylighe scrijver dat oude testament en
minne mit allen historien ende rechte van key-
sere of pawes mit allen ghedicht en gloze
der leere. Dit verstaen hadde salomon want
hi zeyt vanden hoghen cedar des libaens to
den laghen crude yfopo der aerden. so heb ic
disputaert. **glo.** van doechden

Dat verstaen hemelscher zinnen wart al-
leen vanden gheest goods zonder middel den
heylighen menschen ghegheuen. In visioen
In reuelacien of in antereu godliker openba-
ringhe van inspiracien. dit verstaen is zond-
wile ende ghedaente van kinnen uā minnen
van godliken beuolen ende beuinden. en en
is niet mit woorden wt te spreken niemant
en weet daer af dan diet heeft versocht wat

^{gheuoert}
Paulus zeyt. Doe ic was gheruct inden derden he-
 mel. waer ic was inden lichaem of buten en we-
 er ic niet. mer god weder. hoorde ic uerborghen
 woerde die den mensche niet en zyn gheerloft
 te spreken. **A**lustaucht uerstaen hadden die pro-
 pheten die heymelic in haren gronde die wysheyt
 goods uerstoude. als die propheet dauid zeyt. He
 du die de waerheyt lief hebtes du hebtes mi gheo-
 penbaert die onseker ende uerborghen dinghen
 dymre ewigher wysheyt

Die zcuende gaue is. *donū sapientie*. dat
 is die gaue der wysheyt die god zenc-
 ket inden mensche doer zinen eyghene
 gheest aen hemelschen smaect ende lust. d' ewi-
 gher wysheyt goods. die dierhande is. als mit
 gode te zoenen van broeke der zonden. als die do-
 echt te werken ende dier te leuen. als die goeth
 gods te smaken ende daer in ghewandelt wardē

Die eerste wysheit. Is mit gode te zoenen van
 broeke der zonden. want die doent alleen dat god
 ons ureinte wart ende wi uā hem ghedeylt
 want zonde die doen een afkeer ten onwandel-
 barighen goets dat god is tot den uerganchiken
 dinghen. daer die mensche ontfallet goods ende

Zijns selues ende wart dat laechste onder allen
 creaturen. inden wilden afgront der uerdoemens
 Mer wanneer dat hem die gaue deser wijsheyt
 ghegheuen wart dat hi zijn gheleden leuen
 mach aenzien ende dat bescreyen die yeghenwor-
 dighe lust deser werlt uersmaaden. die toecomen-
 de salicheyt begheuen mit uerlanghen. zo wt
 hi wijs ende houet mit den dieren in apocalipsi **oghen**

Voer ende after gheleden tijt ieghenwordich
 ende toecomende ouer te zien. aldus tamghe wijs-
 heyt hadde dauid wac hi zeyt Ic hebbe ghespro-
 ken ic sal belyen ieghen den heer mijn onreche-
 uardicheit ende du hebste uergheuen en quyt
 ghelaten quaetheyt minner zonde

Die wijsheit te doecht te werken ende die te
 leuen. salich is die man zeyt salomon die die
 wijsheit vanden kau. die doecht ter gheloue
 daer hi waerheit toer kent. die is die wijsheit
 des aerus die zine jonghe doet starren in die zo-
 ne. voert die doechte des hopes daer hi hemel-
 sche troost toer ontfaet. die is die wijsheit des
 hontekijns dat uoer sijns heren tafel wacht.
 voert die doechte ter minen daer hi dat ewighe
 leuen toer uerdient. Die is die wijsheit femys

Die haer uerbrant om uerionghen te warden.
 Voert an die doechte der uoerzichtigheit daer hi
 doer sauwet perikel dit is die wylheit des serpents
 die zeer ten naerten mensche sauwet om die scade

Diet ontfaughen heeft. die doechte der recheuuer
 dicheyt die eerst recht ouer haer zeluen wint

Dit is die wylheit des leuuen die mit zinen
 starte delghen after na zyn uoetstappe die hi ge
 treden heeft. dit was die wylheit des conincs
 yosias des in doechden na dauids tiden nye soe
 goeden coninc tot iherusalem was

Die wylheit te goetheyt goods te smaken
 ende daer in ghewandelt te warden is een uoer hem
 melijc des ewichs leuens dat uol willen en uer
 staens. ysidorus zeyt dat sapientia beduut als
 een ghetoote kunst mit smaet der duechden
 daer om zeyt salomon inden boeck ewigher

Wylheit. Och hoe goet is heer dijn gheest in
 ons ende op tactu die mochte der menschen
 kinder bewisen zo hebstu hem ghesant hemelsch
 broet doer der enghelen hant. dat hadde in alle
 ghemichte ende smake der zueticheyt want he
 dijn weelde is mit der menschen kinder te wese
 doch wanneer sal ic ghesader warden van de

vruchtbaricheyt d'ins huses ende ghedronkē wde
 van d'iner fonteyn der weelden. Sinte augustijn
 zeir dat een ymich goet mensch dicwyl in die
 vroethe zins heren in ghelaten wart daer zyn
 re zielen creften warden al uernuwer. die geest
 verblit hem. die ghemoeft wart daer die be-
 gheerten warden stark. uergheten zo wart al
 le leet. ende zoudet langhe dueren hi woude dat
 dat waer dat ewighe leuen. hier om zeir eede
 fiastrous die wune gods is een certike wnscheyt.

Capittelum.

Vande ach-
 te salichede
 der zielen
 die xrist
 leerde in
 den berghe.

De onse he
 us xpus
 leere der ewi-
 gher waerhe
 zine scoole
 der apostele
 ende zynre

In te alder heileghē seeste. op die octaue

Jongher uersament hadde dat hi hem woude ten
 verborghen scap ewigher zalicheyt openbaren
Glam hi op inden berghe van thabor in welck
 hi transfiguriet warr. hoghe woude die meest
 op trecken want hi hoghe lesse woude lesen en
 inhoetheyt uolmaectes leuen sinre discipel hant
 woude op trecken van aerdschen dinghen ende
 doe huse aensach sat hi hi hem weder ende si
 quamen tot hem ende doe dede hi op zine mont
 ende leerde uanden ryke goods ende sprac dat
 achte zalicheit der zielen. dat hane lesse zyn vol
 doechden. uol zeden uol uoedden. ende die se
 waer uerstoude ende hette die zonde daer an
 hebben dat rijk der hemelen. Die hier dat ser
 monen inden berghe tot groter waerdicheit uā
 desen salicheden zeyt sinte augustin uerdrue
 die achte swaere. leuen die wechre regieren des
 menschen leuen. sterken die redelike drefen en
 schycken die oerde ter heylighen

Zonden

Die eerste zalicheit. Is heylich ende salich zyn
 zi die arm zyn van greeft. Dit is die lesse der
 apostelen want si waren die eerste die om xps
 leen willen die tyliche hane uochten. Dese
 armoede is dierhaute als armoede uā niet

Armoede van goede ende armoede van moede

De armoede van niet heeft die gheen die van ghyen tijtken goede beholpen zijn ende dese armoede is goet want si is onclast van veel zorgen want si mach lichteliker philosophye leren ende oec so mach die arm mensche in uerduldicheit verdienen dat ryke goods en die ryke mensche mach an hem mit achuiffen vertryghen dese arme menschen zijn gode behagheliker dan die ryke zijn ende hi uertoesse in deser werlt ende maecteze vorsten vanden hemel

De armoede van goede heeft die gheen die mit gheene onorderliker minen of mit ghyericheden of wachede of onaedeliker lust deser last werlt goet besit aldus waren die vader patriarken arm al hadden zi osten scaep hof ende ghesin want zi deyden die goede van goedtierenheyt menschelikes troost van der ewe goods van behouft uocruallenter sake **D**ese armoede is heyligh want al is zi mit zorgen zi is sonder quaet ghebruick ende al staet zi mit bezorginghe zi zeghe uechter ieghen vrackheyt

noch oec die wille hebbens niet hebben en wil.

Die armoede uan moede heeft die gheen die niet en besit noch niet hebben en wil. bouen dat zo is hi zo arm uan ghemoede dat hi uā hem zehuen niet en hout ende en rekent hem zehuen nergheit uoer ende ueronwaert hem in allen dinghen. hi is cleyne ende oetmoedich in zinen ogheu ende is ueruaert die heymelicheyt goods te uerhelen. **D**ese armoede uan moede hadde die coninginne hester toe si haven heer aenzach beswymde zi ende wart bleck also weck was zi uan gheeste ende arm uan ghemoede.

Dese drie armoede is beloest dat ryck der hemelen want zi wandelt die tijckike om die ewighe ende zi besit alle dynck mit goeder menighe ende zi inhanghet mit allen gheest die hemelsche zaken ende daer tieghen en acht zi haer zehuen niet dit sijn die zahghe armen die niet en hebben nochtan alle dynck besiden.

Die ander salicheyt is salich ende heilich sijn zi die nu droeuen ende screyen ende dit is die lesse der martelaren want xpus zeyde uan hem ghen zelt screyen ende die werlt sel blide wesen ende dit droeuen ende wenen is oec drierhande als wenen uoer sijn

eyghen ghebreeck wenen uoer eens anders leet
wenen uoer uerlauck des ewighen leuens

Dat wenen uoer zinen eyghen ghebreeck is
als een bescreyt dat hi god uertoorn heeft also
screyt sinte peter of dat hi veel zonden in siner
consaencie heeft daer om screyt maria magda
lena of dat hi daer uoer pinen ende castijnghe
doecht daer om screyt dauid doe hi een uā in
grotten plaghen wolste aengaen en uerkiesen
dit wenen is goet want dese tranen zeyt au
gustin springhen op inden hemel ende uerwī
nen den allēmachigen rechteer ende wynt dat
vuerighe swaert dat we zinen monde gaet ende
lesschet werpende neder inder aerden ende zoont
mit den woedighen toorn goods

Dat wenen uoer eens anders leet is dat een
screyt als men zinen euen menschen mispreec of
misdoet daer om screyt moyses doe hi sach dat
een egyptische man misdeede enen van israhel
of als een ziet dat hem misgaet an linc eere
of goet ende daer af is bedrouft also screyt
Job op ten ghenen ten hi weemoedich sach of
als een ziet dat hi zijn ewwe ouertret zonde
doet ende quade doet daer om screyt Jhemias

ende bat god dat hi ^{hem} ontfarmede ouer die zonde zyns
volkes dit wenen is beter dan dat eerst want dese
tranen zeyt sinte gregorius comen wt doechden
der nimen ende warden ghestort uā mededoghen
dese tranen wassen niet af alleen die zonden
mer zi uerwerven uan god uan daer zi uoer
ghestort werden ^{van}

Dat wenen uoerlauck des ewichs leuens is dat
een schreyt als hi mit jamer ende uerdriet ^{in de}
se schreylike tijt aenziet daer om screyde helyas
ouder den hulst ende bat zynre zielen dat zi ster-
uen woude of dat hi screye dat hem die hemel-
sche uroechte so langhe uoerhouden is. aldus
screyde die kinder uan ysrabel doe zi zacen op
die riuier uan babilomen ende ghetachten
haers lants syon of dat een screye uā inwendich
inval hemelscher uroechten ende godliker zue-
ticheit. aldus screyde sinte augustijn in ypnen
ende zanghe die zuetlike uan gode luden en hē
was wel daer mede die zyn die alre beste tranē
als sinte bernart zeyt zi comen wt den parady-
se ende mit den zueten winte aenlaechs des
heylighen gheestes wassen zi in den houe ons
gheumets ende makent vruchtbareich uā alle

tiere edelre crude doechten ende zeden die goet zijn ye
ghen alle quale deser tyt

Desen in screyen is beloofte blyscap en vroechte
want die engel zeyde in apocalypsi god selze ley
den to der fonteynen der leuende wateren en mit
zijner hant zo zal hi af droghen alle tranen van
den oghen der heylighen ende te hant voert dan
zo en sel gheen screyen noch roupen wesen die al
re eerst zellen wech gaen Die glose zeyt salich zijn
dese tranen der ghenen die daghelix wenen die ver
diēt die möghende hant ons sceppers selue af
te droghen die inden cruce om onsen willen wat
wart vanden bloede. Ihs xps zeyt inden euange
lio salich zijn zi die nu screyen want zi zellen
nanaels lachen ende al haer droefins sel in
vroechten ghewandelt warden

Die derde zalicheyt Is heylich ende za
lich zijn zi die sachmoedich zijn ende
goedertieren. Dit is die lesse der confes
soren want xpus zeyde tot hem. leert van mi
want ic oetmoedich bin goedertieren en sacht
moedich van herten ende dese sachmoedicheyt
is oec driehante. sachmoedicheyt in herten.
sachmoedich in woorden. sachmoedich in

officie ende bi wesen

Die sachtmoedicheyt van herten is een dul-
dich uerdraghen lasterlike woerde scate der ha-
uen ende des goets last ende swaernis des leuens
pene ende quetsinghe des lichaems. Bernardus
zeyt wien dese zaken op uallen mach hi uer-
drachsen ende sachtmoedich wesen. die stoker
een culke ziner ziele daer si zacht op rust ende
van ghenen onstuer deser tijt en mach ghemoeyt
noch ontfet warden. mar si bliuet slapen in
vreden daer die brudegom in cantic? spredt of
aldus Ic besweer u dochteren uā iherusalem
dat ghi die leue niet en wecken went also lan-
ghe dat si wil. Dit is die sachtmoedicheyt aller
omnoselic die simpelken inder tijt heen wand-
ren niemant er zyn claghelic of pijnlic

Die sachtmoedicheit van monde is een wise
verbeydinghe van woorden die van berade te
stonde ende stede na behouf der personen za-
chelic wart uoert ghebracht ende na dat die
reden zyn ghelaet te toghen behouden alzeit
gheesteliken ripen moet want paulus een wys
toghende gheestelic man zal den onwisen en
onstuer berechten in enen gheest der zachticheit

171
sijn hals sal uoer denken die waerheyt. sijn lippe
sellen den quaden straffen ende die euwe der
goetdierenheyt sal altyt in ziner tonghe lu-
den. zo wart zyn stemme ghehoort als of si
wt den hemel clonghe. Dit is die sachtmoe-
dicheit der leere ende der predicaer die haer
tonghe drupen als honich vate uā sueter leer.
Die sachtmoedicheit in staet ende officie
Is als een prelaet uan zorghen der gheme-
ner orbaer. niet uan moede uerslaghen en
wart noch uan ghebreke zynre onderzate
niet te bitter noch te scarpe in synre castyn-
ghe en wart noch dat hi uan ziner staet
daer hi bouen hem allen gaet niet verho-
moet en wart. ende dat hi in allen zinen be-
wilde meer goem hoe dat hi uan zine volck
meer ghennut wart dan ontsien ende oec
in zinen ordel lieuer ende dicwyl biede moe-
derliker bozsten dan richers swaert. want
god zeyt hem sel ordel gheschen zonder ge-
nade die in zinen ordel gheen ghenade en
doet. Dit is die sachtmoedicheit der bisscoppe
ende abten ende der landsheren die mit guede
regeren ende mit toechten haer wille opt

Volck uerholen aldus dede absolon doe hi coninc
 werden woude boech hi tot hem der mannen
 hart daer hi stont inder poorten des richis
 ende ghedynghes

Oelen in sachtmoedichede is beloofte besiden
 des landes niet alleen dat wi hier hebben daer
 hem niet en sal ghebreken ende daer zi langhe
 ghesont salich ende mit even ende wreden sellen
 wonen mer oec dat laut der leuender dat daer
 vloeyt uā homich ende welck der godheyt ende
 der menscheyt ihū xpi die onsen lussiken zin
 nen ende der redeliker crachten een ouer ghemie
 cht der salicheit sal wesen in dat ewighe leuen
 daer ons als dauid zeyt zyn goede suete gheest
 ouerleyden sel die ons uerslactet heeft mit goeder
 tierenhede ende uerslactet heeft den sachtmoedi
 ghen haer eyghen loon te besiden ende daer in
 wonen heyligh zyn zi den ghesiet

Die vierde salicheit Is heyligh ende sa
 lich zyn zi die reyn zuuer zyn uan
 herten Dit is die lesse der maechden
 ende ionckrouwen die een kuisch leuen leyden
 want xpūs zeyde uā hē dat zi ghelyc zyn tē enge
 lē ī pūnheden haers leuens

Ende dese reynicheyt is oec driehande als suu-
heyt van lichaem **S**uuerheyt van herten
Suuerheyt van gheeste

Die reynicheyt van lichaem is bewaringhe
des menschen leuen van gulsichede van on-
suuerhede ende zyn lidmate te dwinghen vā
ondoechdeliken werken. want paulus zeyt
Reyket wt in leden te dienen der rechtuaer-
dicheyt der doechsaunicheyt ende der suuer-
heyt op dat een nuwehc sijn vat conue be-
sitten in heylichede ende in euen. Dese suuer-
heit is beteykent in oude testament per
aquam expiationis. Dat hiet by den water
der wynghe ende dit water vloot cont doer
xpūs siden toe hi stont doer anden cruce.
want ezechiel zeyt wt zinen moude **Ic sel op**
u storten reyn water ende ghy selc gerey-
ninghet warden uā al uwen smerten

Die reynicheyt van herten is een behoedi-
ghe des menschen ghedachten uā ydelheyt
van quaethede. ende zonderlinghe van sel-
hede of van ualscher list te vinden. want
god zeyt **Ic sel ondersukinghe doen op die**
narenst haere listeliker beuindinghe van

unctionem sanctificationis. dat hier bi der saluighe
der heylichede welck xpus gaf ouer mit sinen
gheest want sinte johan ewangl' zeyt. Die
saluighe des gheestes zel w uan allen leue ende
al raden dat ic w gheseyt hebbe alle waerheyt
glosa Die ewich is onwandelbaer en ou
bedroechlic ende bin selue

Desen in reynichede Is beloest ghesichte en
betrouwinghe des aensichte gods dat alle leue
is uan salichede. alle loon onser werken. alle
ghenuethe onser vroechden. Daer om zeyt
dauid. heer coghe ons din aensicht en wi
sellen ghesont ende zalich warden. Voert so
vraghet hi dus. Her heer wie sal wonen in
dinen tabernakel ende rusten in dine heyli
ghen berghe. Daer toe antwoordt god. wie in
gaet sonder smet. wie dat die waerheyt in
zijn harte sprekt ende zuuer is uan harten

Die vyfte salicheyt. Is heylich ende sa
lich zijn si die ontfarmlhartich zijn
Dit is die lesse der patriarchen die de
werke der goedertierenheyt wt zueter harten
hantierden want xpus uan hem zeyt. Si
waren die gheen die op der lude liden ende

verdriet beweert warden mit Jammer Ende dese
barmharticheyt Is oec drierhande als op hē
zeluen. Op zinen euen mensche op den ghearu-
ulsten xpm

In ontfarmherticheyt die een mensche he-
eft op hem seluen Is als hi nocht pine ende
wrock zijne consciencien dat hi dan wil die
zonden laten ende die doecht beleuen dauid
zeyt Ic wart ghekeert in minen druck doe
die doern in mijn harte stac **glō** wroeghe
van zonden inder consciencien op dat toghe
ayghet die mensche zo groten jammer zijns
selfs hoc dat hi hem seluen wech gheworpen
heeft van synre godlike eren ende gods
vriendscap ende uerschult heeft dat hemel-
rijc mit zinen vruchten ende verdient die
helle mit hoerre pinen daer om beghint hi
die zonden te haten die doechde te verwerpen
zijn natuur te dwinghen ende hem zeluen
eerst te beteren. hier om zeyt Salomon ont-
farm dinre eyghender zielen wiltu gode
behaghen want wien sel hi goet wesen
die hem seluen quaet is **glō** Rechte min-
ne beghint eerst van haer seluen ende

Wart wt gheschiedet als een garnet is gestelt
van binnen

Die ontfarmeherticheyt die een mensche he-
uet op sinen euen kerden Is als hi mede do-
ghen draecht in zinen node ende hem te hel-
pe come mit gunst micrade mit dade als
Job zeyt mijn ziel doechde mit den armen
ende mijn inghedem storcede ic wt den be-
droefden Ic gaf die mi bat ende liet quijt die
mer en hadde ende ic at nye mijn brocke
broots alleen **Gl.** aldus coft hi die ewige
rijdom goods dese werke der ontfarmeher-
ticheyt gheschyen lijflic ende gheestelic

Die lijflike werke der goedertierenheyt zyn
zeuen ende der gheesteliken alle veel daer
ic na een sonderlic capitel of scriuen zal
van deser ontfarmherticheyt sprecht ysidor

Dat alle dierten is selheyt aenghetoren en
wreethent alset schijnt in horen tanden

Clauwen hoornen ende des ghelijcs mer de
mensche is alleen goedertierenheyt na gode
inghescapen als alexander zeyde vanden
pigmeeu doe hi hem cleynne concklyn hacht-
heden hi doechten ons menscheyt dat is

oucfarmherticheyt wonder uā gode dat ons is
 anghebozen daer wi dat ryke der hemelen
 moghen mede uerdienen. Iner om zeyt xpūs
 weler oucfarmhartich ghehjt als w hemel
 sche uader oucfarmhartich is

O Je oucfarmherticheyt op den ghecrucif
 ten xpū is een unalke wt brischen op die
 dierlike werke der passien ons heren mit yn
 michken ghedenken mit narenstiken toe
 keer uā gheeste daer sinte bernart of zeyt
 wie en zoude niet tot des alre liefsten Jonge
 linc mine xpū ghetoghen warden die inden
 cruce merket sackens zims lichaens

Hi haect sijn hooft neder gheboodht ons te
 cussen. Sijn armen wt gherocker ons te hei
 sen. Sijn hande doer gheslaghen ons te ghe
 uen. Sijn zide op ghedaen zim mine ons te
 toggen. Sijn voete ghenaghelt bi ons te bli
 uen. Al sijn licham ende ziel gheleuert uoer
 ons onderpant uol te doen wie en zoude desen
 minnen beelde niet medetoghen daer dat een
 siche bouen der zonen schoon wart mit der
 Joden spekel gheoureyt. dat hooft daer die en
 gelen uoer beuen wart mit doornen ghestekē

Die oghen die inden hemel blinken alle
sterren worden uerdinckert inden dode die
mout die de eyghel leert wart mit galle
ende mit edich gebronken die hande die
den hemel scheyden worden in den cruce ge
slaghen Ende toe hi die al leet en was he
pynliker niet dan dat wi ontandt waren
wie sel nu wesen so creuen hart den dese
goedertiericheyt niet en sel bemorwen

Oesen in ontfarmlichicheit is ghelooft
dat si sellen ontfarmlichicheyt ghelenge
Ja in leuen ende in dode In den leuen uer
leent si die ghenade gods si uerwinnt
alle sijn si en bliift nimmermeer onghel
loot Job zeyt si is mit mi van kinde op
ghewassen In den dode uerleent si aelker
van sonden si doct alleen gheselschap der
zielen si cluut creftelic den hemel op

Hier om zeyt raud ayus heren ontfar
micherticheyt gaet mi uoer ende si volghet
mi na **Glō** want si ghift ons ghenade
In deser eyt ende glorie in der ewicheyt ende
daer om cluut hi sijn reden dus dat sijn ont
fermicherticheit gaen bouen alle zine werke

ende die sel bliuen van ewe tot ewe **glofa-**
welck gheer wi van gode naersteliker. tot
welker loop wi ghetruwechker welke zūke
wi ryke ende arm ghemeeeniker

Die zelve zalicheyt. Is heyligh ende
salich zyn zi die hongheren ende
dorsten na der rechtvaerdicheyt

Die is die leste der ppheten want zi hadde
hongher na den leuende broode der ewige
hemel is ghemaken ende dorste na der fon
teynen des leuens ende der ewigher wach

Dese rechtvaerdicheyt is oec dierichante
als deylende. wantelende. metemelegghen
dit is die waechscael alleen -- de

Die deslende rechtvaerdicheyt is der
heeren ende der edelre lude. Den xpus leer
ghaf hi den allen die di bidden want sal
gher is te gheuen dan te nemen. Tobias
leerde sinen zoon van sinne hauen zo
eer di den god ende hebste veel te selu
vel gheuen want hi gaf zulk tiende
den ellendighen van allen dat hi beset

Den boort oec wie dancet. evanich. an
tes verken. s. enliche sel scheyn. haer

om gaf assuerus die conick als zynre moghent
heyt betaemde. Dit is die rechtvaerdicheyt
des hemelschen uaders inder godheyt daer
van alle die beste ende vollencomenste graue
neder comen die alle tijt eens moe. Als zin

In te Jacob zeyt na deser rechtvaerdicheyt v
langhede den propheet ysaias doe hi zeyde

Ghi hemelen douwet van bouen neder en
ghi wolken reghent den rechtveerdighen

Die wandelende of wessende rechtveer
dicheyt is der borgher of der cooplude den

xpus leert. Gheuet ende w sel ghegheuen
warden verghuet ende w sel quyt ghela

ten warden. Gyt der zuluer maet daer ghi
mede wtmeten salmen w weder in meten

God heeft aller dinghe wandelinghe of
wesselinghe ghesact. doe tael wichte ende
maet. op dat een uwele guchinghe doe
rechtvaerdicheyt dat hem boerde wthker
pensie dese wise want die keyser augustus
die de werlt dede bescriuen. vrye heel strate
maken. een monte. ende een mate na alle
goete zeyten in allen lande ende volck. Dit
is die rechtvaerdicheit des zonen gods

Die een gaf om ander ende dede mit ons wesse-
linghe hi gaf god ende nam mensche. hi gaf
vrijdom ende nam armoede hi gaf leuen en
nam den doot. ende dit leerde hi voert toe hi
zeyde wie dat yet ghift om mi die salt hon-
dertuolt weder nemen ende daer toe besichten
dat ewelike leuen

In mede toelegghende rechteuaerdicheyt Is
der minender menschen of der gheesteliker
lude. der clergye of der paepschyp den xp̄us
leert dat al hoer dingge zellen ghemeten we-
sen. want die minne en zouket niet dat haer
eyghen is mar dat daer ghemeen is. Dit wou-
den die apostelen datter ghetruwen ghelou-
ghen goet zoude wesen al ghemeen. Ja oer
in gheluc ende in weder spoet. In varre of in
na. In ouerdom of in Joudheyt. zo en zoude die
twe mit al horen toeval tusschen vriende niet
verscheyden als Seneca zeyt. wanten minnen
beelde dat an zinen hoofde hadde ghelaxue leue
ende doot. in zynre borsten winter en zomer
in zinen voeten varre ende na. Dus dede die
keyser alexander toe hi screef. Ic bin ten minne
ende alle mijn is hoer. In welken ghelijc wordē

alleer gheymmeret borghe uan wreden die hietē
Mijn dijn dijn mijn:

Dit is die rechtuaerdicheyt des heylighe geestes
die zine minne beual in ons ende gaf ons uan
zinen gheeste oueruloedelic ghenade waerheyt
ende minne

Gesen drie rechtuaerdicheyt is beloest dat
zi ghesaet zellen warden. dauid zeyt die dijn
begheerte uollet mit goede sal den hongherigē
zaden ia als dijn glorie gheopenbaert wart

Aristoteles zeyt dat hongher is inder maghe
ende dorst inder leuer. also is oec gheestelike hō-
gher inder begheerte die uanden wille wer-
die die ouen der minnen hiet ende heet. ende
dese wart ghespiser ende ghesader als hief
zijn hief heeft ghewonnen. daer in ghewaghē
alle uerlanghen. als die pphet zeyt. dat ic
hebte begheert dat houd ic ende dat ic minne
besic ic ende bouen dat so en hebte ic niet
daer ick na mach vraghe. Dat is die alre
ouerschoonste rechtuaerdicheyt daer alle
die uerscreuen zaken inslucen en enden

Die seuenthe salicheyt is heyligh ende zalich sijn die ureedzammighe. Dit is die lesse der enghelen want si waren die eerst die ons die urede condichden tusschen hemel ende aertrijck. tusschen god ende den mensche doe si riepen inder lucht. Gloria si gode inden ouersten troon. ende inder aerden vrede den menschen die daer sijn uā goeden wille. dese ureedzammicheyt is oec drierhande als urede mit den menschen. vrede mit hem zeluen vrede mit gode

Die ureedzammicheyt mit den mensche is een rustelic bi wesen der lude dat een mit niemant en kwe. noch en cwie teghen der waerheit. mer dat hi allen menschen inden name gods vordet dinen ouersten reuerencie ende ghehoorsamheyt. dinen deynre hoede ende disciplijn. dinen ghelijc raet ende hulp. dit is die urede

Der tijt ende ghelijc wel lant vrede. Dese vrede hiet die coninck salomon doe alle dat lant alle ome sweech ende stille was i ziner yegherwozdicheyt also datmen schilde en speer heuch op inden tempel. daer hi in wanderde mit eendracht zyns volkes. ende alle

cominghen begheerden sijn aensichte te scouwen
ende hier om was hi ghenoemt die ureedza
mighc coninc

Die ureedzammicheyt die een mensche heuet
mit hem seluen is een stille rust na consciencie
ende eendracht der reden ende zinen wille.
also dat hi een tuch hebte van binnen dat he
zine sonden sijn uergheuen. hier af seyt dauid
die heer sal spreken vrede op den ghenen die
hem keren tot haere harten. of anders we
de mit hem seluen is wanneer sijn lijshke
zinnen niet ieghen dicht ende raet des gheef
tes scrubten ende kuen mit lusteliker bege
ringhe of anders wanneer een in zijne
harten gheen wroch en draecht na haer
ende niet of auegunsticheyt. **D**it hiet
die wrede der borsten ende ghehket wel
borch wrede desen wrede besat die coninc
dauid toe hi wan arce-syon dat is dat ou
slot des berghes syon ende uesiede dat stadt
mit drieu toornen ende daer wt regierde
hi al dat conincryc van israhel ende bat
gode aldus vrede gheschie in dinen dref
ende oueruloedicheyt in dinen toornen.

Die uereclanicheyt mit gode is een ghelike
 verbeeldinghe onser sielen an den aenghesichte
 goods doer claerheyt in claerheyt als vanden
 gheeste des heren In allen goede so en is boue vrede
 niet begheerliker niet warder niet saligher
 want daer is in gronden sonder enden. **S**ouwe
 sonder volkenmen beuoelen gods sonder euche
 beuuden van desen urede seir paulus aldus die
 vrede die bouen alle zinne gaet moet bewaren
 in harte ende in uerstandens In xpo ihu onsen

Heer. **D**it hier die urede der ewicheyt ende ghe
 liker wel stat urede welc besat die coninc aba
 garus die tot onsen here ihu xpm screef aldus
 mi is een suuerlike stat ende eetic di en in
 ghenouch daer om en laet di niet beswaren
 to mi te comen die stat daer god inwoont mit
 allen zinen heilighen hier die stat des vreden
 daer die propheet af seir bidet die dinghen
 die tot vreden sijn der stat van iherusalem
 want in vreden so is sijn woenstat ghe
 maket

Desen in vreden is ghelouet naem der
 kinder gods want vrede vromet ons gode
 ghelijc na ghedaenten cyus viltes na

zede sijne ghewoonten. na ghebriut zyns
erues. dat heeft ons paulus uoerfcreuen
daer hi seyt aldus als god hem ons uerto
out so sel wi hem ghelyc warden zinen bil
de doer die claerheit. die goetheyt goods sel
in ons lichten schijnbaerlic dat wi uer
cozen zyn kinder gods te warden zi wi kund
zo zi wi erue erfname gods mede erue xpi

Die achte salicheyt is heplich ende
zalich zyn zi die ueruoelghinghe
toghen om die rechtuaerdicheyt

Dit is die lesse aller wuercorender mensche
den xps seyt Inder werlt so sel ghi perse en
druck hebben mar in mi so vindi vroech
te dese ueruoelghinghe ende persecuci is
driehande als om uerdiende scour om

beleeft doechde om dat xristen geloue
Die psecuci ende ueruoelghinghe die men
lyt om die uerdiende scour als om zine
milsaet uan sonden ende ouertreden sijne
euwe die sulue psecucie is goet en salich
want ist dat mensche duldeliken lyt her si w
den rechte of zonder oerdel zi uerwoeruet af
laet uan sonden. Ambrosius zeyt dat god

is ghelyc als een uersocht aersardie zine zicken
 ghyft luter potien te drincken die te onreynne hu
 mozen purgieren. **I**ps onse he is een aerste onser
 sielen die bedroefde herten ghesont maket. daer
 om so sendet hi den zondaer diavyl toe inuoldich
 plectiaie ende liden op dat uander quader lude
 ghesel wardt castyert ende beter sine zonde aldus
 gheschiede den kinderen uā israhel diavyl also
 dat si daer of bekeert wden ende zeyden ontfar
 mchertighe god die alle die zonden des mensce
 vergheefte in hoiren liden

Die plectia die men liddt om die rechtuaerdic
 heit of om beleefde doechte uā eren of uan
 vromen werken die is saligher dan die eerste
 was want daer mensche dullichliken draecht uā
 wien si hem oer aenghedaen warden zo uer
 weruet si uā gode meerringhe der gheuaden

Augustinus seic dat die claerheyt der zonnen
 plecht die donker wolken te uerbreyden te uer
 lichten ende te wacer ende reghen te uerslaen.
 des zeghelnes doet liden onse ghemoet des harte
 van binnen dat een mensche beghinnet god en
 hem seluen naerre te kennen ende ymigher en
 beter te warden aldus gheschiede den heyleghē

prophete die seiden he jn liden hebste onse harte
ghewijt ende ghebreyt. aristoteles seyt. Dat
droefnis maker dat harte breyt god wil inder
goeder harten wonen daer om wil hse mit lide
laten wide opsparen

De psecucia die men lident om des xristen ghe
loue willen die is die alre salichste na allen
want daer mensche mit minen doghet so uwer
uet si loon der ewigher glorien. **G**regorius zeyt
op dat woort dat Job sprekt. al des menschen
leuen is een viderstap of een strijt op aerteyt
xpus is conyck der conighen ende heer der heer
scapien. een uorste des uredes een uader der toe
comender werlt. een gherechtich louer sijner
vitter die wichtichliken striden. In exent
se mit crownen duerbaer steente der glorien
ende der eeren. want In uerteydet heuet op
siende. horen zeghe. aldus geschiede der trü
wen martelaren xpi. die blide ginghen uader
heren vaethuse als si ghegheselt ware. want
si waerdich waren ghehouden om den name
ihu sijnetheyt en lecheyt te liden

De desen in psecucien ghedultelic liden is
beloest dat ryke der hemelen want eens

goets mans kersten menschen leuen is al uol cruces
 ende martelie ende moet mit xpo dat testament
 des bittere kelkes gallen vimmer drinken als alle
 die vriende gods ghedaen hebben. Merckken is
 gheloofte in desen lessen der salicheden den armen
 den oetmoedighen. den duldighen een loon dat
 ryke der hemelen dat ons god onse here moet
 ons allen verlenen. amen. **Capittel. Van**
den .xv. vruchten des booms des leuens. die
men ooc noemet vruchte des gheestes.

Die vloet des
 leuens die
 vanden ro-
 ou goods en
 des lams af
 wiet blinkē
 te als een
 cristall heeft
 an beyden zi-
 den staen dat
 hout des le-
 uens dat
 swaer vruch-
 te noort brē

ghet tot alle maende. sijn blade sijn inder medicinē
gheloucheyt des uolkes ende si en warden niet
uerwaept. sijn bloemen sijn der eeren ende der eer
baricheit ende si en uerdorren niet. sijn vruchte
sijn in dat ewighe leuen daer gheen onsaelde an

Ten is. Dit sach sinte Johan ewangelist in dē bouke
der uerhohlenheit. Paulus die noemt die vruch
te ende seyt dat si des gheestes sijn. **h**inne. vroech
de. urede. duldicheyt. langheduricheyt. doechsamich
waerdicheyt. zachtmoedicheyt. gheloue. zachticheit.
Ouischeit. reynicheit. Die dese vruchten smaket
hi ontfact in deser tijt ghenade. ende na deser tijt
dat ewighe leuen mit volheit aller goede der
salicheit.

Die eerste vruchte des gheestes of des boems
des leuens is caritas. dat hier **h**inne. ende dat is
wel billic dat si die eerste si. want si is die uoer
baerster uā welken alle toechte ontfact haer
craefte ende sonder haer so ueruulen si en war
den onnuete. die minne mach wel hietē vruchte
des leuens want si alle onse werke alleen gif
loenbaer te wesen ten ewighen leuen onnuets
dat si verenighet god ende geest. ende als schey
dinghe der sielen vanden liue is die doot. so is

druinghe der minnen doer alre dinghen. doer der
 minnen craft leuen onse werken uoer gode ende
 verdienen leuende loon daer wi in hem seuen
 van leuen in uermuuet warden tot ewighen
 leuen uol salichede. **P**aulus seyt hebbe Ic die
 minne niet so bin ic niet ende dat bewiset hi
 wel mit neghen reden die dat betoghen ende
 besluten. dat die minne bliuet hoedste. dese
 vrucht des leuens smakete die **ppheet** **O**zee
 doe hi seyde god heeft ons ghetoghen inden
 banden der minnen to den smaet zynre vruchte

O Je ander vrucht des boems des leuens of
 des gheestes is gaudiū dat hiet vroechde die
 wijs zaghe salomon zeyt dat ghesoncheyt
 des liues gaet bouen alle scat. ende vroechde
 van harten bouen alle lust. daer om leerde
 hi zinen zoen kint droefnis uerdrijf uarre
 van di. **E**en droeuich gheest uerdroocht die
 beente. droefnis heeft mainghen ghedoot
Een blide ghemoet heeft een blieyende ro-
 ghet. **A**ugustinus seyt een goet groūt uā con-
 sciencien heeft alle tijt vroechde mit hem ge-
 menghet die viande stormen. die aerde scort
 die werlt uerga. **E**en goet hart is omuaret

Alcom^o seit dat niet en is dat die bose gheesten
meer sinnen ende ulyen dan doechdelike uwe
chte. daer om woude paulus dat wi betoringhe
zouden uerdriven mit sinnen ende ypnen die
wi gode zouden zinghen. In onser harten dese
gheestelike vrucht smakede die pphet zacha
rias doe hi seyde alle des volcs vasten sel wese
in uroechten ende bliscappen die enghel zeyde
niet meer suchteus noch claghens en sel we
sen inder straten mer ewighe uroechte ende
blyscap ophoren hoofde

Die derde vrucht des gheestes of des boens
des leuens. Is **v**rede. dat hier urede. her schijnt
dat dese vrucht goet. zuet ende edel want ze
des maechten zoon ihesus zo dicke in de mont
was want doe hi bestant bracht in de werlt
tusschen god ende den menschen tot zeker
onterpande dubbelde hi den urede ende zeyde
Ic gheue u minen urede. Ic laet u minen vre
de mer als die werlt vrede ghyft. so gheef ic
ken u. **G**lorie mer als god urede ghyft die e
wigh dwirt. ende doe hi sinen jongheren zende
woude inder werlt gaf hi hem urede mede
ende seyde In wat huse dan gi coomt zeyt

Urede si desen huse. ende doe huse heymelike wou
 de uanden quam hi besloccender doren. en zeyde
 vrede si mit v. ende doe hi woude dat wi urede sma
 lieden gaf huse den eughelen inden monde die zo
 gheu urede inder werlt den menschen die daer zyn
 uan goeden wille. ende doe hi woude mit ureden
 hi ons wonen inden Jaer zijner gheboerten dede
 die keyser Augustus enen ghemenen lanturede
 creyeren. Paulus bidde zinen broedren toe.
 God der ureden si ewelic mit v

Die vierde vrucht des gheestes of des booms
 des leuens is paciencia. dat hiet gheduldicheyt
 het schijnt of bouen deser vrucht gheen inder
 noot en is in desen tael der onsaelden. daer wi al
 so veel moeten togghen. deser vruchte schel is
 bitter. mer die kerl daer in uerborghen is zeer
 zuet. als hi wel smakete die seide onse togghen
 deser tijt en sijn niet ghelijc te warden iegghen
 der glorien. die ons sel daer uoer gheopenbaert
 warden. dese vrucht ghyft den mensche enen
 ghesatighen uasten moet als die wijzaghe
 Salomon seyt. wie gheduldich is sel wesen be
 waerre der stat ende beter is een duldich man
 dan een stat. want veel sijn der gheweest die

111

borghe beclouwen ende stede stormden mar lucht
die horen eyghen moet bedwinghen conden daer
^{stat} om leert sinen soon knut mijn wes uerdrachze
went in dinen dach want niet meer en is leets
dan ouwil gheduldicheit heeft zekerheit des le-
Tuens. Hieronimus seyt Ic reken meer die toecht
der duldicheit dan teyken wonder en mirakel te
wen Dese vrucht smakede die pphett Jemias
inden carkar toe hi septe Jugheduldicheyt en
verbeyden besit ic mine siel

Die vyfte vruchte des gheestes of des booms
des leuens is longgaminichis dat hiet langhe
duricheit of uolstandicheit want te uergherfs
wart enich goet werck begonnen is dat ment
voert ende des leuens laet after bliue. Dese
vrucht en mach niet uerwilen hoe veel liden
Jammers doghens drucs op haer uallet Dese
vrucht uerwaert alle die ander dat zi goet
bliuen In een huur als si comt is dese vrucht
beter dan een ander die dertich iaer beleeft is
ende die wt is als god den mensche in sinen
sterfdach souder als een boom dat hi die
vrucht zijns gheestes ghift ouer ende beuecle
in zine hande die wijmaghe Salomon seyt

wee dan den gheuen die uerbeyden ende ghetoghe
 hebben uerlozen want sonder uolstant zo en he
 uet dienst gheen loon noch striden troon noch
 starker prijs si is alleen die te ewicheit vlient
 want wie uolstandich is die wort salich hier
 om leert hi zinen zoon kint doch manlic uerbey
 de den heer op sinen dach ende hde hem en drach
 hem want alle dinc come hem te besten die god
 minen ende hem uerbeyden dese vrucht sinake
 de die pphete michas doe hi seide dus In den da
 ghe so sel die ewige good langhe dueren

De zeste vrucht des gheestes of des booms
 des leuens is **bonitas** dat hiet goetheyt niet
 anders en mach die mensche hebben noch wech
 voeren na alle sinen leuen zine goede of wer
 dan alleen dese vrucht der goetheyt of der do
 echde als die beroofde doecht phylolooph sey
 de **ic hebte allet mijn behouden. ende dat mi**
gheuomen is dat en was mijn niet. hi en reken
de hem niet dan doechde te besiden want als
Seneca seyt die goetheyt der doecht regiert
lant ende volck. zi sachet recht. zi oeffent
vrindscap. zi sacket alle ambochten ende al
wardē zi uerdreuen. zi cruet in beteren lande

Hier om seyt die wijf saghe Salomon veel siner-
liker is die dogher ende goetheyt des mans dan
schoonheit des lichaems want ze vry ghemoet
in dogheden maket een deyn wanscapen lijf
behaghelic hier om leert hi zinen soen kint al-
tijt doch vinn wat goets ende bringhe dese
duerbare tijt niet ledichlic ouer want men
mach u vergaderen dat ewelic duert ende
bluet dese vrucht smakede die pheet nee-
mas doe hi seyt dus **z**ijn heer oueruloedich
der weelden die si van dijne goetheyt hebbe
ghetregghen **Sl** **O**uermits dijne inzichte
der ghenaden so warden haer dogher in ont-
fanghelic ende verdienlic ten ewighe leue
De zeuende vrucht **Js** **B**emignitas dat
hiet waerdicheyt of gaerwillicheyt. Dics
een edel vrucht want zi hoort den edelen
luden toe ghelijc als den onsalighen is ghye-
richheit ende irachheit also is den edelen iul-
dicheit ende waldicheit. **W**p **z**ijn dat zonne
ende maen dat die edelste lichaem zijn min-
mermer op en en houden hoer edele gaue
te uerlenen. **H**et schijnt of si oec daer om
haesteden te zeerre van dieren wat moghe

wi segghen die leeu. die aern. het hieten mede
 teilende diercen. Iehzeus die propheet volde
 al die ydel uate sijne nabuur mit olye dese
 vrucht ghehket god alre best ende wie dat wel
 dadich is conterfeytet gode na sijn werck wāt
 god is weldadich ontfarmehertich ghenadich
 op der lude quaetheyt die wi sagghe Salomon
 zeyt die hem seluen zinen uriende ghyft ghyft
 alre goete meest. noch tan kint gheloue hem
 bet die di zyn goet gheeft dan die hem selue
 dicke bier dese vruchte smakede die propheet

Sophomas doe hi seyde heer mi ende dat mi
 die mijn ende der wijne sijn wt gheset toe
 weldadichheit ongheweyghert ende du heb
 ste mi een salighen sterfdach uerleent. hier
 om ist dat Jeromin^{us} seyt en en ghehoget
 uye danc hebte ghelesen enen weldadighē
 quader door ghestoruen

Die achte vruchte is mansuetudo dat hier
 zafmoedicheit. die is een alre natuurliken
 doecht daer alreualc gheerne bis. en daer
 om is si ghelyc den adaman die seer aen
 hem crechich is. hier om seyt god doer den
 propheet Ic heb mijn aensicht gheset van

adamant. **S**lo want ic wil alle menschen toe
un trecken. drie dinghen heeft een recht sacht
moedich. **E**erst dat hi is een harten trooster.
Also seide ysaias den sachtmoedighen te con
dighen heeft hi un ghesent op dat zoude ar
zedien die bedroefde van harte. **W**oert so he
uet hi uordeel onder alle lude. **B**eneta zeyt
zachtmoedicheyt heeft die inre wrede barba
rien ghetemert. **D**at derde is want hem van
gode erfins des lants gheloefte wart als dauid
zeyt die sachtmoedighe zellen claut erue ende
zellen uerlustighen in uelen wrede die wysa
ghe salomon zeyt wat baet di kijnt zonde
ende quaetheyt af te legghen warden du niet
sachtmoedich ende goedertieren want dat is
dat wat daer alle doechde heeft wt haren
sinack. **D**ese vrucht smakede die pphet moyses
die te alre sachtmoedichste man was die op
dier tijt leefde inder werlt ende daer om was
zi gode zo heymelic ende zo wel ghesprakich
Die neghende vrucht **J**s. **S**ides dat hiet ghe
loue dat is een zelzene vrucht en. **V**re
emde daer xps of seyt meendi dat des me
schen kint gheloue sel vinden ind' werlt en

doe hi hoorde centurio spreken dat hi liever
 niet waerdich te wesen dat ~~god~~ god conuen
 onder zinen dake uerwonderde xpus en sprac
Ic segghe u noerwaer Ic en hebbe zo groot
 gheloue niet gheuonden inden lande van ys
 rahel ysaicus zeyt gheloue is ghevoert we
 der werlt uergaen onder die lude uergheue
 en woent si zeker want van die menschen
 minsten co den gnetsten staet die werlt na
 ualscheyt. hier om zeyt salomon vele lude
 hieten te wesen outfarmhartich mar wie
 zel vinden enen ghelouighen man mar waer
 dat gheloue is gheschyen in dinghe. si veyn
 ghet den mensche van allen landen als alle
 die ghene hien die van xpo sijn ghesont ghe
 maket. si uerwinnet die werlt ende si hoort
 becoringhe als hien alle die heylighen si zekert
 den mensche an der waerheyt als hiet sinte
 thomas die zinen here zinn god castet ende
 voelde. hier om zeyt die wysaghe salomon
Gheloue is die gods trouwe bracht onder den
 menschen. ende heeft uergaderet die lude v
 der wildernis in steden te wonen. daer om kinc
 hout dijn gheloue ende dijn eer. want als die

vergaet so secheyt die uader vanden kinde en
seyt dijn deel si uare uan dat mijn dese
vrucht sinakede die pphete abbaacur doe hi
seyde die rechtuairdige leuet wt den ghe
loue

Die tiende vrucht is modestia dat hier za
richheit Dit is een zaerte vrucht ende ho
ort den Jonckrouwen toe die weech ende
houisch of scamel boort te wesen Dese
doghet mozwede assuero fellen moet doe
hi zo zacht zach toe hem comen ende so
scamel hester die coninginne ende deed ze
russen dat ouerste vanden sceptz zinne
gulden roede en hede suster dese saicheyt
is een redelic toe bringhen zins leuens

Daer paulus of zeyt In saicheyt zi allen
menschen bekant want wi moeten goet
ghetruich hebben na ureenden ende van
uuelten dese doghet heuet in louelike za
ken an hoer zi en is niet onghenouchlic
van zeden om dat zi allen ghesichte wel
behaghet zi en is niet ong hinderlic van
woerden om dat si alle reden uerdachtelic
spreekt zi en is niet scadehc van werken

want si alle menschen zaghe gaerne gheuordert.
 die wijsaghe Salomon zeyt beter is een lantzom
 gaen den rechten wech dan een haeste loop an die
 crōme daer om kunt wes satich in dinen voeten
 mit ghecauweden uerduenden rade makede god
 die schone werlt men secht een waer woort en
 goet quast haest en wart nie spoet. dese vruchte
 sinakede die salighe vader machachias toe hi
 zeyde van zinen zoon Ic ghecuwe dat hi men
 schelike ende zarelke zyn werck sel doen ende v
 uolghen

De elfte vruchte Is Continencia dat hier een
 Ciuilck leuen te leyden. dit is een duerbaer leue
 te leyden dit is een duerbaer vrucht want si
 verlenghet lijflic ende gheestlic leue. Seneca
 zeyt dat die uoersichticheyt der tijt ons leuens
 traet also waert dat wi ons sober ciuilck ende
 matich hielden wi zouden hier langher wese
 dan wi wanen. Dese is als gullicheyt. onciuil
 cheyt. omate van arbede ende oec selheyt van
 herten corten bouen swarde hongher. of sterf
 te. des menschen leuen. hier om zeyt die wijsa
 ghe Salomon die hem van desen abstinert ende
 verbint uerlanghet zyn leuen. dese doghet heuz

ghehijc mit gode. want gheen sinet an hem en val
let. gheselschap mit den enghelen want si de mich
teren reynen man toe plegghen te spreken. ende
heuet wysheyt inden raden. want een onusck
man sonder zin niet wesen kan. hier om zeyt
die wysstagh Salomon daer en is gheen gheli
ke warde te vinden eene onuscher zielen hier
om zoon hebstu die onuscher ghecreghen en
verlaten niet want si uertrighet die rechtuaer
dicheyt ende moeret hem als een eerlaunghe
moeder

Die twalefte vrucht is Castitas. dat het ma
echtelike reynicheyt ende dit is wel die ouer
suuerlichste vrucht die inden hemel blinket
want si is daer van naturen. mit ons van gods
ghenaden. daer mit salicheyt. hier mit doechden
daer mit glozen. hier mit uerdieuten. hier
om seyt ambrosius Inden vleysch zonder
vleysche te leuen en is gheen aerdsch leuen
mer een hemelsch. dese toghet maket die yn
wighe sielen brude des hemelschen conincs
want gods kint ende der maechden zoon wil
onghebroken natuer an hem uerzellen. si is
van in eerbaer loue. si pollystet die ziel.

Salomon seyt sich o zumerlic is die reyne wijsinghe
 ende dracht **gloza**. Daer een ioncfrou god van
 binnen draecht. Si rekent maechscap mit den enge
 len ende dat hebben selue ghebet. Si balsemt de
 mensche dat hi niet en mach uerwilen. heel zeyt
 god sel icse laten went ic coem **gloza**. Ten ionctē
 daghe. hier om seyt die wijsinghe Salomon

Maechdelike reynicheyt sel onueroudicht war
 den tot der croon. want het is die ureinde uru
 che die god gadert ende lest. margariten wt
 den schilpen rosen uanden doornen kint mē
 eerse ende prijsse allen mochtster niet uerdy
 ghen. Dese uruchte smakede die propheet
 daniel doe hi seyde. zoet heer zyn zi in dinen
 monde die reyne leuen van lichaem draghen
 zi zyn di uader ziden ghelegghen

**Cap^m. Vander bozen gheesten val. Conditie
 natuere. ende hoer quaetheyt die si hebben.
 Dit salmen lesen opter ynghelen keeste.**

Die ueghe
chooz der eu
ghelen ma
kete god in de
schone ronte
eersten he
mel empero.
ende sciepe
also uuy op
hem seluen.
twiske den
ouwandelba
righen goede.
ende den wa

delbarighen. dat is gheschapen creatier. waer
dat zake dat zi hem keerden. mit winnen to
den goede dat bouen hem is. so zouden si op
dunnen to den staet der ghenaden ende der
glorien. ende of si hem keerden to den wandel
barighen goede dat in hem was mit ewighen
ouerkielen. so zouden zi vallen tot zonden
ende tot pinen. bouen hem allen so was een
enghel die hier huater. dat beduut een licht
dragher. ouermids sijne scoenheit. van

welc die propheet ezechiel 28^e seyt du waerste
 een signakel of een teyken der ghelijcheyt gods
 vol wijsheide ende uolmaect in seuerheide. du
 waerste indie weelde des paradyses. alle edele
 steente waren dijn deusel. Sardius Topasius.

G Jaspis Crisolitus Onix Berillus Saphirus
 Carbūcul⁹ Smaragdus ende goud wert dijnre

G oerheyt Nu wraghen die pphheet ysaias 14^e
 hoe bistu gheuallen uanden hemel lucifer.
 die morgheus uro opghinghes als een morgt
 starre bistu gheuallen neder inder eerden hoe
 dat gheschiede. wiser beta die leerre op die p
 phetic Jone 2^e daer hi seyt om minen wille
 is dese storm ghesoet. dat die engel lucifer
 sach inden bilde gods. dat dat ewighe woort
 zoude lijf ende ziel rāmenscheitker natuer
 ontfanghen in enicheyt der ysonen. en hem
 also uerdeynen. wat minne dan een enghel
 verhief hi hem in sijn hart. dus en sel mi
 niet gheschēn Ic sel inden hemel opclimmen
 ende bouen die starren des hemels. so sel ic ver
 heffen minen troon Ic sel sitten in de berghe
 des testaments inder ziden uanden noorden.
 ende sel climmen bouen hoecheit der wolke.

ende ghehijt wesen den alren ouersten. ende eer
hi dat woert uolproken hadde. wart hi neder
slaghen inder hellen. in diepe der cuilen. aldus
bistu uerworpen als een onnuete geslachte
Indesen warden die enghelen ghedeylt. zulk
vielen mit lucifer toe. ende zinen ghedachten
gauen consent. zulk stonden mit michael. en
gauen gode die eer. also dat een groot scryt
gheschiede inden hemel. michael ende hi vocht
ten syn enghelen uochten mit den drake.
ende hi wart wt gheworpen die grote rode
drake. die oude serpent. die duuel hier ende
sathanas. die seuen hoofde heeft. ende daer
op seuen besloten cronnen dyademen. ende he
uet tien hoornen. en syn saghel of starr es
och na hem. dat derden deel starren uanden
hemel neder inder aerden. **Sl** Derden deel
vanden enghelen. dit scrift iohannes in a
pocalypsi 2. e. xps zeyt Ic sach sathanan. dat
bedint die wederlaet als een blysem uandē
hemel neder uallen

Die ual des bosen geestes was twierhante
gheestelic ende in lyflike stede

Die gheestelike ual was doe hi viel. van

puerheyt in uerkeertheyt sijns wyen wille.
 van licht in duisternis. van wysheyt i domhe-
 de. van onsculd in sonden. van salicheyt in pi-
Tnen. van minne In hate. ende wart uerblind.
 dat hi die wylheyt niet en kende. onghoordniert.
 dat hi die doghet niet en minde. uerhart ende
 verkeert in quaden. dat hi daer niet af en is te
 bringhen. hi wart ziet ende krank in zijner
 natuurliker cracht. we ghesloten uander be-
 sonninghe des aensichte gods

De lijflike ual ter stede scrjft Johannes.
 dat hi zach een engel neder dunnen uande
 hemel. ende hadde een slotel der wildernis.
 ende een carchene of een vake in ziner hant.
 ende vinct den groten drake den ouden ser-
 pent. den diuel sathanas ende bant den du-
 zent jaer inder wildernis in enen put. ende
slō zeghelden bouen toe. Dat teyken des heylige
 cruces. Dese put is inden oop uander aerden.
 daer dauid of zeyde. heer laet mi die diepe
 niet uerslinden. noch laet op mi die mont
 des puts niet dringhen. since peter zeyt.

Daer is hi in ghesteken. ende ten ewighen
 heltschen brande ghegheuen. ende hier af

Sel noch na meer segghen

Och so sijn si in drie anderen steden sijn me-
de sellen een deel blauer hanghen mit onder-
schot uander lucht een deel vielen in dat
meer een deel in moer bosken wildernis en
braem na dat haer toekcer quaet en groot
was Ende hier af ist dat wi in lucht in wat
ende in veldt diuynil aenstorm hiden der
quader gheesten

Die pprieteit. Condiacn of natuiz deser qua-
der gheesten. scrift ons dat bouck Compen-
dium theologie dactet sijn onpüer of onweyne
gheeste uan ghemüete. si zint redelike crea-
tuer. mar in rechte reden sijn si ghequerst

In soalcheyt sijn si subtyl zeer gherich te
scaden opblasende uan houaerdicheit. nu
we aldyt droch te vinden. dusent consten aer
argheist toe te bringhen si uerwandelen
des menschen zinnen. Si besmetten onse
begheerte. si moeyen mit droem den clape-
ten. Si stichten storm. Si voeren brant.

Si slpen zwaerde in onrechten verloghe
In afgoden nemen si gacra gedes dienst
ende eer als offer knielen aenbedinghe

mit beyden handen vōke des wieroets zandē des
loues. zī sijn meester der zwarter const. zī staen
den mensche tot castijnghe. ende waer zī sijn.
daer uoerense hoer helle mede

O Je meester inden hoghen zinnen iraghet.
hoe dat toe comt. dat zī hem in schijnbarlic toech
maken moghen als die enghelen ende veel
wonders toghen. dat comt van ij. zaken toe

Eerst want si hebben behouden die subijlthet
hoere naturen. daer si alle der crude stēte. en
woorde craft mede bekennen ende weten

Voert want si nā aenbeghinne der werlt. die
tijt ende die natuer hebben verlocht. ende
hebben die loop tes hemels beuonden. hoe hē
die natuer laet vermenghen tot wonderliken
werck. van stellacien of uergaderinghe der
dinghen. **D**er dwerf want onse zonden dat
eycken. dat onse uande ons sellen bespochen
ende moeyen. zo uerhenghet tot god en wes
hem daer aen brake. dede hem die goeden en
ghelen uerstaen van openbaringhe na go
des wille

O Je bose gheest heeft inder scriftuer men
ghen naem. om sijne condicien of natuer.

mede te verstaen

Plato die heydensche meester hieten Sathade
mon. dat beduut een die veel quades can. wat
si weten menighe wise den mensche mede te
verleyden. si hebben veel lute ghetant. en weert
der lute complexien. ende waer si mede te
bedrieghen sijn. hebben si uersocht

Job hieten Sathan. dat beduut een wederzake
want hi heuet nyc op ons ghegrepen om dat
wi die schone stede sellen besiden. daer hi wt
gheworpen is

Die pheet hieten belyal. dat beduut als die
daer zonder bant leeft of sonder heer. hi uer
met hem niemant onderdaen te wesen

Die euanghelist hieten bekebuch. dat be
duut een man der vlieghe. want
hi onsuuer lust inden mensche uoert. daer zyn
danken op marren rechte als die vlieghe op
die bloede

Job die hieten oec uehemod. dat beduut een
beest mit tanden. want hi altyt lecht ende
ghiert. zoukende of hi yemant vout. den hi v
clinden mochte. mit lue ende mit ziel

Hi hiet inden boucke der uerholentheyt.

Appollion dat beduut een pijnlic uersouker. hi wakket alle tijt daer op dat hi stede ende stoude moghe vinden dat hi ons bedoer

In hiet oer leuathan dat beduut een man die sijn cleer voedert mit aerde der gherichheit mit bloede der oncuusscheit mit wyde der houaerdicheit

Die diuel heeft manighe wise den mensche te scaden also uere alshem god verhenghen wil

Eerst mit ghewalt buiten dat lichem te quetsen also dede hi zince Job doe hien mit zwoeren clouch

Tunderwarf inwendichlic die zinnen te binden als hi dede saul die raelde op dauid want em die diuel quelde

Dertewerf mit subtyllicken imprenten vreen der beelden daer hi des menschen zin mede beweecht tot quaden begryp

Vierde wasf mit stoken oncuusschekkes brants daer hi des menschen bloet mede beweecht tot onsuuerheit of tot woen to:ē

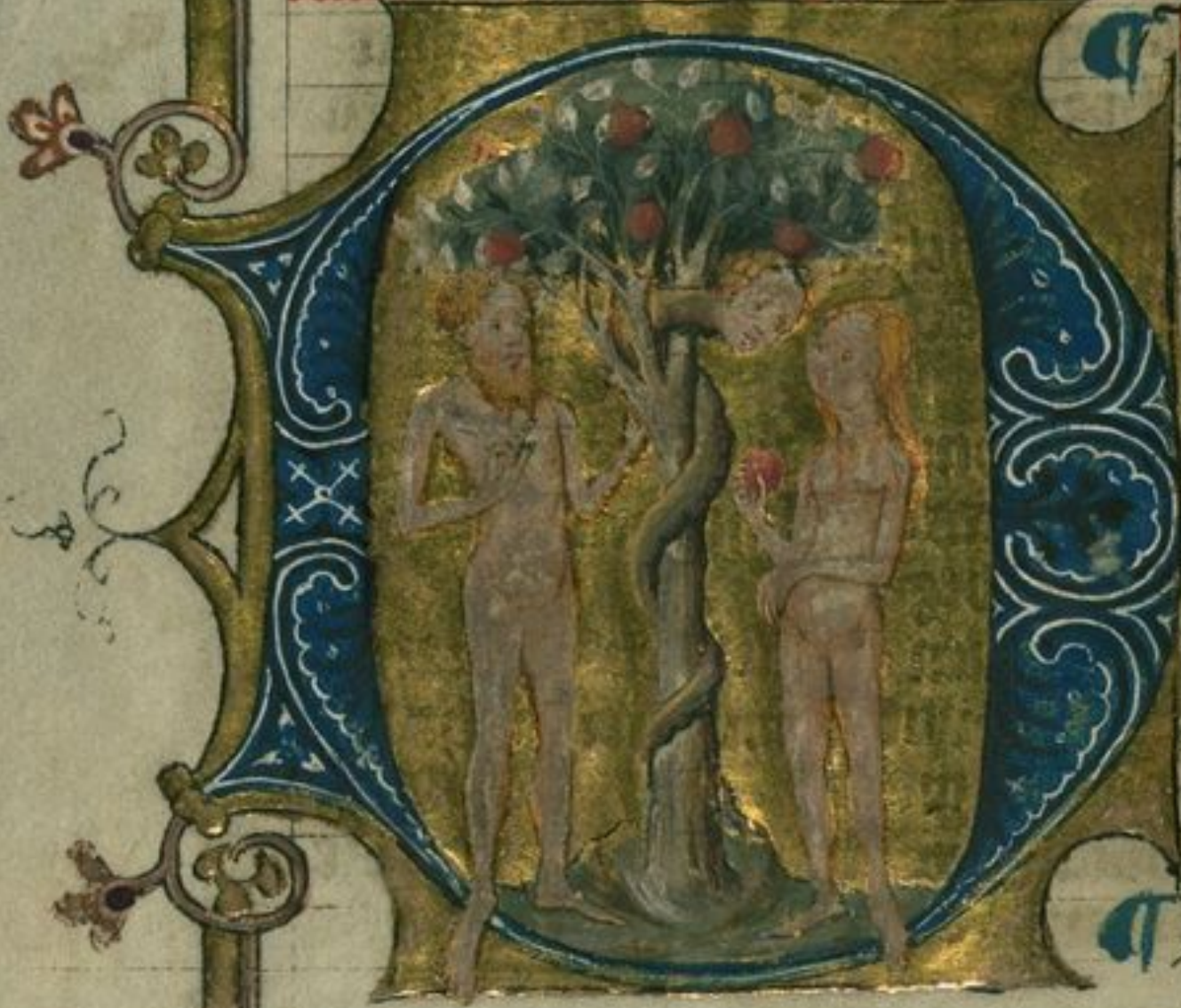
Vyftewerf mit uertoghen wonderliker ghestaenten van uerwen daer hi den mensche

mede bedriecht dat hem dūket dat niet en is
Beste warf mit ueruaerms van onlichken
dinghen. daer hi vrese ende angst den mensche
mede aen jaecht dat een dicwyl zine zinen daer
af beroeft warden

Aeghen alle dese quaetheyt moghen wi staen
mit den scilde des kersten ghelouen daer wy al
le sine vūighe scilt moghen in lesken

**Capit^l Van onser ouder val adams ende
eua ende hore betomghe. hi vā haren sonden.**

Die mensche
ontfinc
van gode in
wertike
gaue. Die
eerste gaue
was van
edelheden.
want god
sciepen na
zinen beelde
in wysheit.
na zinen
ghelyc in

omnoselhetē. na sinen gheest alre crachten heer
 hoert van doochden ende zeden want god gaf hē
 unscamichēyt doe woude so heymelijc mit hem
 spreken. ende gaf hem scamelheyt doe hi hem
 scaemde ende woude hem beteren. ende gaf hem
 goetertierenheyt want hi en woude gheens
 diers bloet om zijns nootdorst willen storten

Voort so begaefte hi en groot van tuchter za
 lichede als dat hi zonder pijn soude leuen
 gheen hongher noch dorst gheen hede noch
 vorst en soude hi togheuen. noch arbeit noch
 crancheyt en soude hem quetsen. hūis noch
 deden en soude hi behoeven. den doot en sou
 de hi niet uerbeyden leuende soude hi to der
 glorien hemelrykes comen

De ontfynck adam inden paradyse mit si
 nen wīue eua van gode een ghebot. daer hīse
 mede proeuen woude dat si van allen den
 vruchten aten sonder van dē. des wetens go
 ets ende quaets dit verbot was deyn ende
 minre dat oft een ghebot waer. ende daer

hoem

Om misdeden si meer int ouertreden. nu vra
 ghet die meester inder historien. waer om
 dat hem god gaf duldanghe ghebot. Die

zake was propter disciplina dat is om tucht te
leren. horen god te waerdighen daer si doer ver
dienen mochten beter goet dat hem ghelouet
was ende om dat dat bot niet pflits meer aen
hem en hadde wasser di beter te laten ende uer
bant te meer

Mar die bose gheest die te salicheyt des mensce
benide uernaecte hem inden ghedaente uan
euen serpente die regulus hiet ende is ghesca
pen als man ende wyf uan aensichte en dit is
dat scalcste dier dat leeft ende mit Jonckvrouwen
aensicht sprac hi der vrouwen al toe den krauc
sten. waer om heeft iu god uerboden dat ghy
niet en zouden eten uan alle den hout des para
dys ende si antworde op auentuur dat si niet
wi niet en steruen ende toe hize hoorde twiuele
hardeliker ueruolchte hi ende seyde vimmer
T niet en sel ghy steruen God weet wel op wat tijt
dat ghy eten uan dier vruchte so sellen iu oghen
op ghedaen warden ende wesen alle gode wetē
te goet ende quaet. dat wyf sach dat die vruch
te goet was te eten. suuertlic den oghen. lustelic
den ghesichte. nam uan dier vruchte en at
ende gaf uoert haren man die atet mede.

Ende byder ogheu warden opghedaen en doe zi hem bekenden naket te wesen bouden si te samen vigher blader ende makeden hem seuen queste wat hier na gheschiede seyt die bybel

Drie questien of wraghen vallen (wt op dit capittel vanden leeren der heilighen scrift die eerste is waer die man meer sondichde in desen ouertreden dan dat wijf zulken duncket dat die man zulke dat dat wijf meer uiscde ende beide wart bewiser mit veel schoner reden

Max ic segghe int middel dat in sulken stuc ken meer sondichde dat wijf en in sulken meer die man

Die man sondichde meer want hi dat ghebot hadde van gode alleen ontfacu ende dat wijf hadde vandes mans monde alleen verstaen **I**tem die man was der groter guede goods als scheen meest ontandwaem

Item hi was des wiues uoerwonder haer leyde ende zi was hem onderdaen

Dat wijf schijnt heeft meer uerboort na op set haerre meeninghe zi woude wesen gode ghelijc na kusten der reden ende woude wese

der vruchten ghebruick na haerre zinnen luf-
ten. mar die man en woude haer ghemichte
niet bedroeven en sach wat haer zoudt ge-
schien na des appels eten.

AItem dat wijf sondichte swaertiker i drien
manieren si sondichte in haer seluen wat
si die ghebot ouertrat. Ende in gode want
si ieghen hem haer uerhouardichte. ende in
haren euen menschen want si en tot sou-
den woch.

Ic sijn die pine die si ontfinghen uoer
hare scout adam at die uerboden vrucht
ende daer om seyde hem god In sweete dñs
aensichts selu din broot eten ende dat aer-
trijc sel uermaledijt wesen in dinen arbe-
de. distel ende doornē so sellet di groeyen.

Eua uerhouardiede ende trat ouer tghē
bot ende daer om so seyde haer god onder
des mānes walt so selu wesen in perse zeltu

Dine kinder baren. Die serpent bemide de
se mensche hi looch hem uoer. hi bedroech
dat wijf. om des eersten wille seyde god op
dine borste so selu crupen om dat ander
zeyde hi. aerde selu eten. om des derden wille

zeide hi uantscap sel ic setten twilken di ende
haer ende si sel din hooft becreden dese ser-
pent vhet naecte lude ghedeyde so aenuaert
hi ende linderlinghen ueraedhmen mit
enen naecten wiue mar dat wijf en mach
den serpent niet aen zien

Die ander questh is waer om god makede
den mensche die aldus zonde doen mocht
daer sijn drie reden toe

Die eerste op dat die godheit ghewocht
warde ende ghekent zine mayesteyt die al-
leen onwandelbaer is zine wysheyt die
we quade goet nemen kan als gheschene
heeft mit ons sine rechtuaerdicheyt die
niet alleen den goeden gift loon mer den
quaden pijn zine goedertierenheyt by
welke xpus doer zinen doot den mensche
verloste

Die ander sake is om dat des menschen
vriheyt gheopenbaert warde god make-
de den mensche recht ende liden in die hant
zins eyghen vacts. God hadde allen cre-
aturen ghegheuen haer eyghen natu-
ur te leuen daer om het hi oec den uelcke

in siner vryheyt. **D**er mede so isset lof groot der
menscheliker odelheyt dat hi ouertredē mach
ende sondighen ende dat laet en wel doet

Die derde reden is op dat die ghe
meene werlt warde uolmaket want daer
Contrari staen hi malcander warden si beyde
schynbarliker. also ist dat zwart bi wit me
er uerlicht ende quact by den goede meer
prijs. ende der toechden staet is meere om
die uerworpenheyt der zonden. dat hemel
ryck is beter uan der uerdēms d' helten

It is die ordinancien ende wise der be
oringhen die gheschiede onsen ouderen

Die betozer gaet hem aen wraghende
waer om hecht w god uerboden. voert
als zeker sprekende vimmer mit en sel
ghn steruen. **D**erde wasf uaste louende.
Gh sellen welen alle gode weteude goet
ende quact

Dese proef der betoringhe was uol groot
scalcheyt want hi veruolchte mit ver
sucken die hi dede mit wraghe. hi uer
uolghede mit opsekeringhe van zaken
die hi dede mit dranghe. hi veruolchte

mit reysen der gheloefte die hi dede mit groter
dinghe toelegghen. Aldus so ginc die becozinge
toe die serpent die ryet dat wyf gheloofte. die
man trat etende ouertghebort.

Ende noch gheschiet ons deser becozinge ghe-
lyc die bose gheest uoert des serpentis ambocht
onse zinlichheit is dat wyf die reden mit zinen
consent ghelijc den man die gheest brenghet
ons aen quade becozinge die zinnen maken
ons gheniecht. die reden aenmaet dat werck
mit uolboort als die man den appel ac want
suggestio delcacio consensus uolmaken die zo-
te dat is beweghinghe. Ghemiechte ende uol-
boort die drie bringhen ons inder zonde doot.

Die derde questie is waer om dat des diuels
sonde niet uergheftic en zyn als des menschen

Die eerste reden is die bose gheeste viel sonder ye-
mans toe doende vaet. die mensche viel mit
des anders raet ende daer om soude hem comen
eens anders vaet mit rechte te baet. Ende die is
sinte augustyns reden. Die ander reden is wat
hi kan gheen lede noch rouwe uoer zine mis-
daet gheouighen. om dat hi een puer geestelic
creatuer is so heeft hi hem gans ende heel

ghekeert daer hi is. mar een mensch en mach
dat niet doen ouermids lette ende hinder zins
vleysches ende dit is des meesters rede die zeyt
dat die eughelsche natuur heel viel en niet
des menschen

Die derde reden is want die gheest sondichde
van puere quaetheyt inden heylighen ge-
est yeghen des uaders machte daer niet bouē
en is. die mensche sondichde van cranchede
yeghen den zoon die sijn vaer afgrondich is
ende dit is damascen' reden

In de leere wraghen op dese twee capitel
Dese questu hoe dat die ual der engelen uā
den menschen sel weder ghestarkt werde
ende gheuollet warden

Daer antwort sinte sinte gregorius toe ende
seyt dat so veel menschen sellen behouden
warden als der eughelen bleuen staen

Sinte augustijn seyt daer so veel sel be-
houden wesen als daer engelen vielen

Sinte ambrosius seyt dat so veel mensche
zellen behouden warden als der engelen
ende engelen bleuen staen — vielen

Sinte bernart zeyt dat inden ewighen

leuen sellen wesen twee zide of wand die een vā
enghelen ende wat daer vor gheuallen sijn sellē
mit ioncfrouwen weder gheuollet warden.

Die ander zide sel wesen mit menschen beset
der also veel sel wesen als in die ander zide sijn
van engelen ende ioncfrouwen. Mer sūte Je
roum seyt dat die sal gode alleen is bekant
die in die ouerste salicheyt sal ghesat vōden.

Cappitel **van** zonden ende van horen
drien wt gheeyde dūste ende gheslachte.

Die leere seg
ghen dat
sonde van ho
ren uerstaē
Is een uerke
erde wille te
houden of te
trighen dat
die rechte
erdicheyt
heeft versto
ten ende zō
te is yet ge
tacht ghe

1177
Sproken begheert of ghedaen dat yeghen der eu
we goods is. ende soude is een ouertre dinghe
ter euwe gods ende ongheloorzaamheyt der
Themelscheliker ghebode. ende zonde is een af
keringhe vanden onwandelbarighen goede
mit ghemuechten dese uergandiken dinghen
van gheeste aentehanghen ende zonde is wat
dat een doet yeghen turch sijns eyghens gron
des of te scade sijns euen menschen of te laster
goods of wat hem in sijner euwe uerboden is
te laten of te doen dat ouer te treden

Die soude heuet **ix** clustere of gheslachte
daer si in wt ghedeylt is inden menschlike
gheslachte ende hiere dus origele. actuale.
venale. dat bedint Erzonde. werdike zonde
daghekeze zonde. In desen sonden sijn alle onse
zonden ende ghebreke besloten. als Job zeyt
In zonden heeft mi moeder ontfanghen. In
veel stucken mistoe wi alle daghe ende wie
mach spreken reyn is mijn hart. In desen wo
orden noemt hi die **ix** uoerseide zonden

Die eerste clust der sonden is Originale.
Dat hiet erzonde al ist dat des mensche ziel
wt den bloede niet ghewonnen en wart mar

Steppende inghestort. Nochtan so comt in onser
 sielen die erfzonde van adams siel oinunds
 den vleysche dat mit zondigher lust ghesaeyt
 wart. daer dese sonde staet in materialic ende in
 der sielen formelic die daer af besmet is recht
 als een die inden slake valt. Ende die verourey
 nen deser zonde is in dier zielen scout ende pine
 dat is verdēnis ende wrake der pinen. mar die
 scout der verdēnis wart of ghewalken mit
 den doopsel ende die wrack der pinen draech
 si aen den lichaem dat haren reden niet en wil
 wesen onderdaen.

In meester inden hoghen sinen vraghet of
 dat recht is dat god die de siel inden vate steppen
 te instort doet of laet die siel vanden vanden
 vleysche warden mismaker. hi antwort aldus

Dat dese erfzonde die inden menschen is gheco
 men niet en schyert van gode en niet en comt
 vantes mensche naturen mar vanden quaetheit
 des eersten menschen die was in zinen mensche
 wesen wel gheraet an siel ende liue. mer doe
 hi ieghen god misde wart hi gheplaghet
 in siel ende liue also dat hi sine kinder van
 in beesteliker ghenuechten ende dat is voort.

dan ghecomen onder alle man also dat wi mit
erfonde werden inder moeder linc ontfaen en
die uleck treck die siel an. mer dat si yet heeft
mistaen mer want si in alsulken vate is
ghegaen

Die meester vragehet ende of die mensche in
tope na desen sonden wart ghesuivert hoe
mach dan dat gheschien dat sijn kint wart
besuivert van dien. daer seyt hi toe aldus. Een
besuivden iode die overmids der besuivdinghe
was quijt der erfonde wint en kint mit zinen
prepuce dat mer besuivden en is recht als een
wel ghewannet coern bringhet ander coorn
mit zinen caef. ende dit doet die aerde ende
dat ander doet dat uleysche. ende daer om he
t uleysch der sonden

Die meester vragehet ende of wi alle kinder
des woorns warden ghebozen wat scade mach
ons doch vanden erfonden comen. die scade
seyt hi sijn in. als ghebret in onsen leuen na
siede scade hongher worst ende comen. als pi
ne onses vatic. riken totes als derfins gods
aensiches ende der hemelscher salichede ende
dit gaet over Jonghe ende out mer mit der

dope wart wi uander derde pijn ghequijt ouer
 mids der ontfarmeherticheyt gods. mer die eerste
 twee pinen moet wi liden om dat god sijn orden
 der rechtuaerdicheyt woude behouden

Die ander cluft der sonden is peccatum
 actuale dat hier wercklike sonde en
 gheschiet in deser wijs dat een men
 sche uā becoeringhe berodert of beweecht wart
 in dinghen die sondelic sijn ende uan dat bewe
 ghen uallet in dier dinghe lust of ghenuecht
 ende uan dier ghenuecht uallet in consent ende
 volboert toe te bringhen mit sijnre macht te
 stonde ende te stede ende al ist dat noch die sonde
 binnen den mensche sijn si sijn nochtan wer
 like sonden naden werck des willen en sijn vo
 er gode dootlic dat is si beletten sijnre goede
 van consent uallet wtwendichlic in dat werck
 mit sijnre leden uoetbringhen uanden werke co
 met hi in ghewoonte. Van ghewoonte comt
 hi te node dat hijs niet wel laten en kan noch en
 mach uan node coemt hi in verharden uan
 verkeertheden niet hem te laten leeren raden
 of helpen. Van uerhartheyt sijnre moets ual
 let hi in wanhope of mistroest. Van mistroest

171

Vallter hi ewelic uanden salighen aensichte
gods. uanden aensichte gods uatter hi in uer
doemis lyfs ende siel. uan uerdōms uatter hi in
swaerre hellen pinen daer hi ewelic sonder
eynde moet inbluen. ende dit is die diuellsche
kete daer die sondighe mensche mede ghebon
den wart inder kulen der hellen als een scoof
of een bout houts gheleke dat die ppheter zeit

Ese werckike zonde gheschyen menigher
hande wijs als wt kranchede. wt onwetenhe
de. wt rechte quaethede. Zulke zyn zonde des
harten of der ghedachten. zonde des mondes of
der woorde. zonde der lede of der werke. Zulke
doen sonde ieghen god. Zulke yeghen hem
seluen. Zulke yeghen zinen euen mensche

Die sondighet yeghen god die sijn ghelo
ue uerlochet ongheloue ende wanloue ane
houder die hem blasphemiert laster hoer
spract doet vloeker of ander oneer bewijst
Of die god bevoort anter zine moghentich
als die ioden die teyken uan gode gheerden
of sine rechtuaerdicheyt als die camp wille
vechten. of heet yser willen uoer hoer on
scout draghen

Die sondighet yeghen hem seluē Die hem
seluen zine nootdort sijns leuens onthout of
die bouen sijn behoefte ewich dynck toe hem
nynt of die bouen sijne macht yet begint

Die sondighet yeghen sinnen euen menscē
die hem zyn onnynt of die sijn selbs in zi
nen noot niet mede en deylt of die quade exem
pel sijns leuens van hem ghyft

Die leere wraghen dese drie questien op dese
distinghe van sonden

Die eerste questie is waer om hieten sulke
werke des menschen doochke sonde dat doen
dese zaken

Eerst want alsulke werke gheschyen ieghe
der minnen ende liefte gods die welck een le
uen is onser sielen ende want minne ende
haer niet te samen en staet so berooft zonde
die minne ghehke doot dat leuen dat in onser

Zielen is binnen. **O**f aldus want zonde ge
schyen yeghen der ewen goods. so beuyt
hem god zyn ryke. dat daer is dat ewighe
leuen ende daer om hieten die sonden die
doot want si ons des ewighen leuens doen
scade groot --

Of aldus die weltraet der heilighen kerken ende
verdiente aller kerstene menschen is uol leuens
goods krefte ende uerdienen dat ewige leuen
ende hier en wart niet deelachtich die der is in
grooten sonden want si niet uan horen ghyl
te en is

Of aldus die wyl dat een mensche is in grote
sonden die ieghen sinen god sijn so en mach
hi gheen werck so goet doen uasten beten ael
mis gheuen daer hi mede uerdienen mach dat
ewighe leuen. mer hi uertrighet wel daer mede
ghenade wt den sonden te comen ende der zonde
pine te corten want gheen werck buiten der min
nen goods so goet en is dat payment mach
wesen hemelric mede te copen

Die ander questi is waer om en is die men
sche niet also bereet ende willich goet te doen
also quaet. die eerste sake is want die quet
siur uan den erfonden is ons inghebleuen
dat alcht arbeit te warden niet. Salomon
zeyt dat lichaem dat te niete gaet is die last

die te sieker bewaert. Dese last is in ons
goods ghenade is buiten ons dat ons naeste
is wegghet ons meest

nat

Die ander zake is om ons yeghenwoordich is dat ons te quaetheyt treck als ghemuechte de ser nichker dinghen mar dat ons tot doechte trecket is uere van onsen. mar uaste bi ons inden gheloue. nu een dynck dat men niet en ziet beswaer dat harte lictel of niet

Die derde zake is. tot doechden hoort veel hulpe tot quaetheden lictel gheken als al een alleen trecket also veel neder als tyen moge trecken opwart het is lichter te dalen dan te climen ende want wi ghewoen sijn der sonden. ende der doecht ongewoen so en ist ghe en wonder dat wi lichterliker zonde dan doechte doen.

Die derde questi is wat scade ende leyds doen ons die sonden. daer antwoorden si ende segghen scade in leuen. scade inden dode. Scade na den dode

Scade inden leuen doen die zonde

Si quetsen die natuur si berouen die weltaet

Si besmetten die siel. si uerbiteren die consciencia. si uerbinden ons tot ewigher pijnen. si verharden ons tot quaetheyden. si doden die gheuade goods. si trecken tot meere

D.

Soude op een unweke is exempel ende bewisen
van reden ende historien mer dat worde
alte lanck

Soude inden dode doen ons die soude want om
der sonden wille wart wi verdoft ons licha
mes ons goets ende onser zichten onser wijshe
onsen staet onser minne . onser moghencich

Inden dode wart die mensche om der zonde
wilten ghestort uanden bosen gheesten ghe
woeyet uander zichten bescheent uoer den
cughelen uan sinen sonden berouet lichte
ende uer ghesonden ende gheuanghen
wech gheleyt zonder hulp troost of ghenade
van gode ontleyt

Wat soude ende leet dat ons uan zonden uade
dode ghescheet cughen ons die pinen der hel
len daer ic na sal of segghen

Die derde cluif der sonden is peccati
uemale. dat hiet ghenatlike zo
de of taghelre zonde ende hieten
daer om so licht om drie zaken

Die eerste is went wi inghebreklichen li
chacm alle zyn ende niemant en mach he
zonder onderlaet so is gode vuerghen als of

hi inden hemel waer so doet hi menich ydel on-
 nucke werck ende van desen sonden en mach he
 nyemant van al den heylighen onscouden dan
 maria gods moeder alleen. dit is dat salomon
 seyt In veel dinghe so mistoe wi alle. **D**ie and
 zake is om dat dese sonden der minnen gods
 niet contrari en sijn noch ons wtsluten te ewi-
 ghen leuen. mar mit der minnen staen al isset
 dat zi die minne uerdouden so hietten zi doch
 daghelike zonden

Die derde zake is om dat se god ghenadeliken
 richtet mit dicker pinen des vegheuers en
 niet mit der hellen der uerdouens als die pro-
 pheet seyt. **E**af hoey hout heeft hi verbarnt

Sloz Die is onderscheyt van dagheliken zo-
 den die hi wilset in dat vegheuer te verbarnt

Se leere wraghen op dese distincie van
 zonden vnf questien die zi onderscheyden

Die eerste is wat onderscheyt is twischen
 daghelike zonden ende dootlike zonden

Dat eerste onderscheyt is dat dootlike zonde
 gheschyen veghen god ende zine ghebode da-
 ghelike zonde gheschyen buiten god

Dat onderscheyt is dootlike zonde zyn ter do-

ghet contrari ende daer om beroeft si den meſte

Der doghet. daghelixen zonde en zijn niet contra-
ri ter doghet mar onghelijc

Dat derde onderschept is. dat doochke zonde
keerten hem uanden onwandelbaughen goe-
te ter minnen gods ende daer om steruet ze i
hem mar daghelixen zonde doen gheen afkerē
mer onuelike bedōmeringe

Die ander quest is. of daghelixen zonde dooch-
ke zonde moghen warden ende daer antworde
zi ja. ende bewisen dat mit reden

Die eerste is of een mensche grote consciencia
hadde uan eenre daghelixen zonde ende dede hi
teghen tuch sinre consciencien. zo makedeze
hem sijn helle oft een doochke zonde waer

Die ander reden is of een mensche hadde zo
groot behaghen in eenre daghelixen zonde en
sine lust so zeer inkeerde tacter god toe on-
waerde naem

Die derde reden. dat een mensche ouermids veel
daghelixen soude bereyft wart tot doochken
zonden ende warden hem oerzake daer toe
ghelijc als ueels cleyus zandelijns maket
een groten oeuert

Die derde questi is wat daghelix zonden sijn en hoe si hietten. daer antwort sinte augustijn toe.

Daer sijn cleyne sonden die veel sijn daer die lu-
te niet veel op en achten. als meer te spreken dan
noot. meer te swighen dan is orbaer. meer te etē
tā noot. min te nemen dan noot. den bidcende
armen te weygheren. langhe te slapen. laet te
kerken te comen. sommacelike ghenuechte te
zueken. zelden die zieken ende gheuanghen te
versueken. die kyuen ende twisten die niet te
zoenen. scarper te berispen dan die misdact
swaer is. meer te smeken dan des mans staet is
inder kerken te spreken. Inder werlcap ydel fa-
bele te segghen of te horen. ouerhoet te ulou-
ken of te zweren of te heghen des hi beradens
moets gheen wille en hadde ende deser zaken
memich ende onghetalc.

Die vierde questi is of alle die daghelix zō-
te die ye ghescheyde mochten ene doochlike zon-
te waerdich wesen. daer antworten die leerre
toe neen by drie reden. Die eerste is een dooch-
ke sonde uertoornt god dat hi van ons sijn aē-
sicht afkeert ende dat en doen niet die daghe-
lix zonde altemael. **D**ie ander reden is een

doothike soude totter die minne ende berouet ons der
ghenade. daghelike zonde bliuet mit allen staen

Die derde reden is een doothike soude barnet ind'
hellen ewichliken ende en kan niet verbarren
alle daghelike soude barnen inden vegheuer
tijchiken ende uergaen

Die vyfte questi is wat scade dat ons die da
ghelike souden doen ende wat hinder noch wi
daer af ontfacen. daer antwoerden zi coe dat die
scade is menigherhande zi uerbinden den men
sche tot tijchiken pinen hier of int vegheuer

Si uerduisteren die siel. mer die doothike zon
den uerblindesse. Si uermānen die brant der
mānen goods. zi maken swackof weech die
krefte der sielen inden dienste gods. die doen ter
uen den mensche sonderlinghe goods ghenade
Si leden ons ende houden ons langhe uāden
aensichte gods

Die sesste questi is waer mede dat wi die da
ghelike souden moghen boeten daer antwort
decreet op als mit onsen dagheliken ghebete
Pater noster. als wanneer dat wi staen uor
onse borste ende segghen god wes mi sonder
ghenadich als wanneer dat wi ons mit den

wiewater besprengchen als wanneer dat wi dat
 heilighe sacrament dat licham ons heren sien
 ende scouwen als wanneer dat wi aelmussen
 voor onse doze gheuen als wanneer dat wi yet
 offeren ter massen als wanneer dat wi heylighe
 stede uersouken of sieken ende gheuingen visi-
 tieren als wanneer dat wi misse horen of onse
 Confiteor spreken als wanneer dat wi die bene-
 dixie uander misse ontfacen als wanneer dat
 wy onse leste sacrament nemen ende in kersten
 gheloue van heen scheidten **Cap. Van de zeuen**

D hooftzonde
 en van ho-
 ren gheslach-
 te lidmate-
 raucken of
 dochtere die si
 voert winne.

Dar daer vij-
 houet zon-
 den sijn be-
 wiser ons
 scrift ende
 reden ghe-

uouch die scrift bewijste mit den zeuen bösen
gheesten die xpc van marien magdalena ver
dreef die capiteyn sijn der sonden en hellsche
borghe der uerdoemis daer af ons timeren als
ic uoer gheseyt hebbe **M**ar hoe dat die een
soute trect recht als een twijch wt den ande
ren wasser toghet ons reden die wi eerst an
die wortel der zonden willen uersoukē

Die wortel alre sonden ende oec die eerste
ende die meest is houaerdicheyt ende als die
wil bouen allen wesen so ist haer leet dat
haer yemant is ghelijc ende dan wart wt haer
ghewonnen onder een ander wortel hier haer
ende wijc die indighe mensche is valke bersert
van den gheuen den hi haert ende dan wart
wt hem ghewonnen een ander wortel hier

Toorn die woornsche als hi hem niet wreken
en can so wart hi droeuich van moede **E**nde
dan coomt een ander wortel hier traetheyt die
traghe mensche om sijnre bedruetheyt wil zue
ken troost of solaes ende so coomt van hem
een wortel hier ghericheyt **D**ie gherighe
mensche want hi ziner dinghe onmachtich
is so wart hi gulsich ende oueracich **D**ie

gulfighe mensch om volms sijns bukes schummet
 rasche in quader luste ende dan comt wt hem
 een ander wortel hier oncuilicheyt ende aldus
 is te verstaen dat sinte augustijn seyt Dat
 een soude in die ander want hi mit der eerster
 verdient heeft dat hi der beyder pine liden
 sel om dat hi gode ondancnaem was

Die eerste hoofdsoude is Supbia
 Dat hier houerdicheyt ende die
 is een hellsche coningume alle ver
 toemliker sonden ende is een verkeerde be
 gheerte daer na te staen hoe een mochte eer
 vercrighen der werlt bouen enen anderen
 Ende dese soude heuet veel dochteren of oel
 ghen die van haer spruten

Die eerste is vana gloria dat hier ydel eer
 wanneer een mensche uander werlt wil
 gheert wesen is dat hi hem dan te zeer daer
 in verblide so zouket hi ydel glori

Die ander hier Jactancia dat hier uheffen
 of ouermoeidicheyt dat is als een niet en can
 ghedoghen dat yemant noer hem es

Die derde hier arrogancia dat is als een
 hem uermet of berdent van edelheyt

Bijdom uā machte van coemste vā conste
of van anderen uordeel

De vierde hiet Insolencia dat is pijnlicheit
in woorden in werken in ghelaet of in ande
ren manieren of dat een den anderen uwide
doechde die hem ghedaen heeft

De vyfte is Singularitas dat hiet son
dingheit als in woorden werken zeden de
deren een dencken gaet of staen ende dat
hem die ghemeen dynck niet en ghemiege

De sesste is Contencio dat hiet kuyfachtich
als een stryde yegheus recht ende yegheus
die waerheit om dat hi van quaetheden
bewijt dat een ander van goods ghenaden
heuet ontfanen

De seuende is Contumacia dat hiet on
achtelamheyt dat een roekelijc laet ouer
hiden van groocheyt om domheyt sijns ey
gheus zins ende niet te achten der gheboide
die bouen sijn

De achtende is Inobediencia dat hiet
onghehoorsamicheyt als een wat verkeer
ten wille ontfert ende onachtelam is sijn
re ouerster gheboide ende dat niet en wil

acruaen ende onderwinden

Die neghende is presumptio dat hiet verme-
tenheyt als een groter dinghen beroemt of
bestaet die bouen hem sijn ende lof of loon
hebben wil

Die tiende hiet Contemptus dat hiet vsmā-
dens als een uersmaet den anderen en gheer-
ne uernimderen zoude die doechde die graci
die hem toe horen

Die elfde is Irreuerencia dat hiet onwaer-
dicheyt of onere te krousen als een van
grootmoedicheyt sijn ouersten niet en
waerdicht als hi sculdich is te doen

Die ander hoofsoude is Ira dat
hiet woorn ende die is een onstuer
moet die te vrack ende tot pine
is berbert Ende dese sonde heuet veel doch-
teren of telghen

Die eerste is odium dat hiet haetscap
als een onwaerde of wroch van uerbol-
genheit draghet in sijn hart ghehet dat
van euen sprankel comt sinder en voert

Die ander is discordia dat hiet twist of
twedracht als onwille of oneffene wo-

107
orde of werke gheualt twischen die ghene die
eens plaghē te wesen

Die darte is Inimicia dat hier ongherechtig
als een pijn den anderen mit woorden werke
of daden in goet in ere in vreden te veronrechtē

Die vierde is Contumelia dat hier sine
dicheit of laster als een den anderen oploopt
mit quaden sellen ghemoet ende mit woerde
dan lastert ende mit ghelaet verhoont

Die vyfte is Impaciencia dat hier ondullich
als een sinen moet niet en bedwinghet mer
dat hi hem ondsert in woerden ghelaet of
in anderen manieren van ouerdrachlicheit

Die sesste is pernit dat hier practicheit als
een niet en wil hem laten raden of sturen
mer uā rechter verkeertheit bliuet opt zyn
ende daer niet en is af te bringhen

Die seuende is prua malicia dat hier eyghe
quaetheit als hi wt hem seuen neemt oer
sake enen anderen te scaden of te hinderen
sonder zine uerdienst

Die achtte is homicidiū dat hier dootslach
of manslachte ende want dat in die tyeu
ghebode is so swijch icker hier af.

De neghende is pueritas dat hiet verkeert
heyt want na al desen telghen so wasser die
mensch mit onwaerdicheyt syns gheestes
dat hi ghene menschetike vruetscap en han
tiert als een vreedsamich wel doet

De tyende is blasphemia dat hiet een du
uellsche wille die hem wreken wil mit laster
ende hoonspraeck yeghen god ende sinen heilige

De derde hooftsonde is Inuidia dat hiet
wydicheyt ende is een verdrietlicheyt
die den mensche quelt van dien dat
syn euen kersten salich is ende wel vaert ende
desē soude heeft veel dochteren of telghen

De eerste is odium dat hiet haet als dat hi
enen anderen gan quaet ende en woude hem
gheen goet gheschen

De ander is imitabilicas animi dat hiet
wandelheyt van moede als dat hi hem uer
blijt in syns euen menschen weder spoet ende
bedroene in sinen gheluck

De derde hiet lulurrū dat hiet ruinghe
als een heymeliken gaet veseken mit den an
deren ende seyt yemande ouer dat hi voor
zijn aenschyn niet byen en zoude

Die vierde is tearadio dat hier after spracet als een openbaertic pynnt anderen menschen doech te ende eer te berouwen of sinen goeden doechten naem afterrugghe te zeten ende inder hute harte te wten

Die sesste is Ingratitudo dat hier ondank naemicheyt als een so seer beuyt dat hi ontfanghender goede ghenade of dienst niet ghedenken noch ghedanken en wil

Die zeuente is mahi inuencio dat hier quader dinghen vindinghe als dat een den anderen ouerseyt uan wyde dat niet eer vā hem ghehoort en is noch ghesien

Die achtte oppressio dat hier uerdruckin ghe als dat een des anderen weltaet uerswi get of hindert dat die doecht niet gheprijs noch geloont en wart

Die vierde hoofsonde is acodia dat hier traecheyt ende dat is een uer drietliken moet uan laticheide ghe en betrouwen te hebben enighe doecht te be staen of begomien goede werke niet en uer moeden in te uolstaen ende te uolbrenghen en dese sonde heeft veel dochteren of telghen

De eerste is *pigricia* dat hiet onduchtheit
als een en doghet begonnen heeft ende dan vā
verdriet te vro aflact ende van uersumen
gheen acht daer op en haet

De ander is *leguitas* dat hiet uerdrietich
van gheeste als een vermaent wart vā bīnē
ter doghet waerd ende hi dan die doghet after
laet inden naem gods te beghinnen ende die
te bestaen

De derde is *pusillanimitas* dat hiet bloedit
heyt als dat hi so weckmoedich is dat hi niet
en darre bestaen goet werke ter een of sine
sachheit

De vierde is *negligencia* dat hiet versumenis
als een niet nactich en is op die dinghe te
hancieren die hi sculdich is mar van onachtfa
micheit roukeloethe laet heen slupen

De vijfde is *repiditas* dat hiet laetheyt
als een sine werck mit also groten aerust
vlyt deuoti minne ende ynnicheyt niet en doet
alst wel boerde ende dat is gode zeer onghe
naem ende den mensche onghemuechlic

De seste is *Ignauia* dat hiet onwetentheit
als hi sine werke doet sonder vaet of onder

Scheyt ende niet en uoersiet dat eynde dader uā
comen mach ende also en machmē wimmermē
zaken wel doen

De seueude is torpor dat hiet onghehorich
als een niet mit rade mit bede of mit druwen
taer toe te bringhen en is dat hi goods ende zi
uer ouersten ende gheboide ueruoighe

De achte is Euagacio ment dat hiet wil
dicheyt van harten als een tot ongheorlofde
zaken sinen moet keert ende taer dicke op
denket

De neghente is rusticia dat hiet bedroefnis
als een mit so swaeren gheest beuanghen wt
dat hi niet doen en mach mit ghenuechten of
luste van harten

De vyfte hoofsonde is auaricia
Dat hiet ghericheyt ende dat is
een ouersadich dorst van aerdliche
goede te begheren ende te gaderen. ende taer
zine liefte ende ghenuechte op te setten ende
te se zonde heeft oec veel dochteren telghen
of ranken

De eerste is ambicio dat hiet een nauwe
poghen als hoe een vordel ende profijt na

der werlt arighen mach lichte ende naeste goet te vergaderen

Die ander is fallacia. dat hier ualscheyt als een mit woorden of mit gheselschap den ander verleyt heymelic of openbaerlic an zinen goede bedriecht

Die derde is mentaculū. dat hier loghentael als een uoer ja. neen zeyt. ende neen uoer ja ende niet en seyt. est. est. non. non. mar hi doet een loghenachtich omcrounc

Die vierde is perurū. dat hier uerswozen of meenedich als een die loghen stauet mit godliken ede ende wil en daer mede van zinen goede bedrieghen

Die vyfte is fraus vel dolus. dat hier loelhe als men een dynck ualscheyt of vermēget anders coont dant is ende die oghen der lude daer an bedrogghen warden

Die sesde is usura. dat hier wouker als een leent of borghet omme meer weder te hebben ende daer uallet in voorcoep ende op daghe te copen ende des ghelijcs veel

Die zeuende is symonia. dat hier gheestelic goet te copen of te uertopen daer uallet

in almen om maechſcap om vrienſcap of dien-
ſte willen gheestelic goet verleent meer dan
om die eer goods willen

Die achtte is rapina uel furtum dat hiet
roof of diefte als een heymelic mit liſte ghe-
crighet of openbaer mit ghewelt daer zyn
euen menſche ghehindert of gheſcaet wart

Die neghende is pdicio dat hiet verraderie
als een den anderen in gheloue bedrieghet
ende in goeder wruſcap verleyt tot zinen
ſcaden dat is swaerre te liden dā ghewelt

Die tyende is Inquietacio dat hiet moeyē
of onruſticheyt als een hem ſeluen om
die hane ſo wee doet dat hem gheen goet
en ſchyt of enen anderen mit onreden of
onrechte vommſſe of mit alder argheſt
ſcade of hinder doet

Die ſette hoofſonde is gula dat hiet
gullſicheyt ende is als zine gemiech-
te zet in oueruloedicheit van eten
ende drinken ende omatichlic leuet ſonder
zine notorft Ende deſe ſonde heuet oec veel
tochteren of celghen

Die eerſte hiet Crapula ſine ebrietas dat

hiet onghenoechcheyt ineten of indrinken als dat
 een sijns lijfs gheen maet en weet mar als in
 enen trechter doer ghiet daer sijn lijf ende zinne
 mede warden uerswaert

De ander is *Castimergia* dat hiet vdronken
 van aller suuerheyt als wan hi van gulsichede
 alle houescheyt tuche zede wysghebaer en
 goetlaet verheft ende zine zinne warden uer
 neuelt dat hi gheen kuischeyt en hantperr

De derde is *Inmoderancia* dat hiet omma
 ticheyt als dat een so uerre inder gulsicheyt
 raket dat hi hem mit ghemeene spise tot zeker
 maetide met en kan ghenueghen laten

De vierde is *lectacitas* dat hiet lekker nye als
 dat hi bouen ghemeen spise zueter sonderhin
 ghe lekerme van wilbract na pennemoes
 mit sonderhinghe const van coekenscap ende
 mit alder groter ghenueghen des ghebruint

De vyfte is *prodigalitas* dat hiet uerspilom
 ghe als een mit onghemamerde mildheyt
 ende cost sijn goet ouerbringhet ende niet te be
 hoeden mar tot werescapen uertert

De sesste is *multiloquium* dat hiet veelpra
 ke als een in gulsicheyt beghint niet alleen

Smaeck

veel onuits te spreken mar after ende hoenspraet
te segghen Ja oet te uerwiten ende heymeliken
dinghen uoert te bringhen

De seuende is Inepca leticia dat hiet onbe
hoorlike uroechde van ghelaet ende van han
delinghe ende onschamelike gheuaerte die
niet wael en staen

De achte is Inuerecūdia dat hiet onscamel
heyt als dat een so coen wart dat hem dūker
hi en mach hem in onsinier woorde verspreke
noch in ontuchelike handelnghe mistoen
ende en schonen niet meer Jontfrouwen dat
ander wiue

De neghende is Incontinencia dat hiet on
sinier leuen als dat een man sijn bloet niet
bedwingen en can sinter hi wil kinen ende
vechten onchuisck mit vrouwen wesen of
rispen ende spyen ende den zack te scudden

De tyende is Ebetudo sensus dat hiet tom
heit van zinne als dat hi so beestelic wart dat
hi sijnre reden wt gaet niet en vernymt noch
en verstaet dit is wel dat meeste quaet die
niet en onthiet lelike taet

Die seuenthe hoofdsonde is luxuria dat hiet onreynicheyt ende is een ghypperich naer die van quader begheerten der herten sijn lichaem ghyft in onteemliker lust ende dese sonde heuet oec seuen dochteren of vij telghen

Die eerste is Subuersio rationis dat hiet een ommekeerighe der reden als een in desen zonden sijnre reden so seer wt gaet dat hi wt als een uutl ende een paert daer gheen uerstant in en is. so wilschiet der menscheyt alre dery na herten dert

Die ander is Inconsideracio mortis dat hiet onachtsaemheyt sijnz dotes als dat hi sijn leste ende niet en wil ghehoghen ende daer om is hi gheeuwe zonde mitende

Die derde is Inconstancia dat hiet onstanticheit als dat weke lijf maket hem oec weede na moede dat hi geen vast bliuen en heeft mar wilt van ghedachte wart nu op die nu op dat

Die vyfte is amor sui dat hiet minne zins zelfs als dat so op hem seluen ghekeert is dat hi niet en acht dan sijnre ghenuechte te uol-

ghen ende daer toe so begheert hi alleen lan-
ghe leuen

Die seste is precipitacio dat hiet omihoech-
als dat hi ouerzienst diuwyl bestaet daer hē
scade scande of comt ende oer dootslach daer
hem alleen sijn oncuilicheyt toe brighet

Dat seuende is Odium dei dat hiet hanc
gods als wannec dat hem onghenaem is
al dat gode toe hoort ende daer af so en
mach hi horen noch spreken noch en is hē
niet beuellich te doen

Dat achte is appetitus huius seculi dat hiet
begheert deser werlt als dat hi so seer gekeert
is op eer goet ghemicht weelde ghesontheyt
starcheyt ende niet anders en denket dan die
dinghen daer hi zine luxurie moghe daer
toe bringhen

Dat neghende is Illicita concupiscencia
Dat hiet onghedoerlofte lust als dat hi niet
alleen onnatichheit en zouket an zine vrou-
weten wiue mar an ouerspel an jonckrouwe
an ghewiede nonnen an concken yeghen der
naturen

Dat tyende desperacio futuri seculi dat

hiet wanhope des toetomende leuens als dat hi
 so seer uerslaghen van zinne wart en vkeert
 dat hi mistrouwen vaer op gode. dat hi hier sine
 sonden mochte beteren ende dat ewige leuen
 verdienen ende dese mistroet gheschiet meer
 ten oncuusscher dan ten anderē want si
 een eyghen plaghe is deser sonden daer ons
 god des joncfrouwen kinnt moet voerbescer
 men *Cap. Vandē zeuē diuele die capytein sij*

|| d' zeuē dootlik zonde.

Dat daer sijn
 seuen bose
 gheeste of
 diuele gro
 ot en mach
 tich van be
 coren die
 groot ende
 eerlic ware
 in dē hemel te vorē
 Die nu ca
 piteyn ende
 duerheer
 sijn ten vij

dochken sonden daer si af helsche borghe der v-
dēnis tynneren bewiset ons dat oude testa-
ment ende dat miwe ende hebben den mensche
T op seuen stede als op seuen borghe inden lande
sijns lichaems beseten ende vden ende quellen
of betoerē tot den seuen dochken sonden ende
die moghen wel sel tyraume hieten die mit
ourecht ende bedriechnis ouer ons sijn ghe-
comen ende daer hieten xpūs uorste der we-
relt die gheen menderstap mit hem en heeft
ende daer om so sel hi van hem wagheworpē
ende verordelt warden

Die eerste diuel hier beelsebuck die bedu-
ur een man uā vliegghen want hi woont
in ceure zulen tacmen die dierte plach voor
te slaen ende so quamen die vliegghen ouer
dat bloet dit is die diuel der houerdicheyt
die woent noch in die zulen die uerhardet
sijn die bloet storten ende moztgherich en
omme ghedraghen vanden vliegghen die
bloet sughen vander felre ghedachten

Van desen seyde Job hi woude uerheffen sijn
hoofte als een colūpne vanden hemele dese
heeft zine borck gheset inden hoofde van

den mensche als moyses seyde ghi sijt een uolt
van harden uoerhoefde ende van steuen harte

In dochteren wandereu mit op gherechten hal
se desen diuel uerdreef xps vanden mensche
In dien dat vanden mensche hi sijn ghetenedi
de hooft liet cronen mit doornen daer dauid
of seyde Ic bin ghekeert in druck ende liden
toe die doorn began te steken

Die ander diuel hiet asmodeus die beduut
een uersmozer want die uersmoerde seue ma
ne die der joncfrouwen care waren ghegheue
op dat hise mochte tot ouerspeel brenghen

Ende si wart na tobyas wijf. Dier is die diuel
dronchmisscheyt die woont noch in slaepca
mer ende wandert bi nachte als een car vule

Daer paulus van seyt hi hadde macht in uwe

Die haem ouermids uwer onscamelheyt. De
se heeft sine borch gheset in des menschen o
ghen alst scheen in dauid die vandes conincs
zolkre neder sach een scoen wijf haer waske
hiet berlatee ende hi namse ende liep daer
by. ysaias zeyt Israhel dijn dochteren ghin
ghen mit winken van oghen. dese diuel
verdreef xps vanden mensche In dien dat

zine ogheu braken ende uerduusterden inden
dode. daer dauid of seyde mijn ogheu quelden
van comer ende stonden open toe den ghelo-
uighen ende ghebruwen van aertrijc dat
scheen wel toe hi sine ende Johan haer hoe-
der anesach

+ moeder +

Der duiel hiet vehemoch dat bedu-
ut een beest die hem mit den mensche uer-
sellet van desen zeit Job. hi wantert by den
mensche ende er hoey als een osse hi slaep
onder schijn ende hi woont in vuchighen
steden. die glose seyt. dat dit een duiel is die
ten mensche doet lekker wesen van spise en
gullich ende haer luste wecket in vuchichede
van dranch ende daer na comen moncuif-
scheit. dit is die duiel der gullicheyt daer
paulus van seyt. haer buuc is haer god en
hoer eer comt hem te scaente die alleen
aerdsche dingen smaken. dese heeft sine
borch ghesat inden monde of anden halse
alset scheen inden ryken wreken die daghe-
lye lecherlike werstapte ende en woude ten
armen lazarus niet mede deylen. van dese
luden sprac got mijn volc sat ende at

ende drauc ende stont op spelen. **Slā** Een
 calfaen te bidden dat hoey ac ende niet en
 sprac desen diuel uerdreef xpus uanden
 mensche. doe hi inden cruce mit gallen ende
 edick sinen mont woude drinken. Daer da
 uid of seyt ghy gauen in mijne spisen galle
 ende in minen dorst schenctese mi mit edick
 hoer tafel moet hem weder comen in strick
 in loen ende in scancken

De vierde diuel hiet māmona. Dar
 beduut heer der rycdom van desen seyt die
 glose der ewangelien dat hi een scaffenaer is
 van allen onrechten goede. ende dat is in
 sijne macht waer oec si begrauen ghe
 huut of uerlozen. Dit is die diuel der ghye
 richeit die Jonghe ende ouer heeft tot zine
 dienst uerbonden want al ghemeen sette
 ze si na der ghyerichheit. daer paulus van
 seyt die ryke willen warden vallen in be
 coringhe ende in strick des diuels. Dese he
 eft sine bordigheser in des menschen hande
 zult scheen inden man die mit groten arbeid
 zyn goet hadde uergadert ende zettede sine
 hope daer in ende die enghel seyde hem toe

dwaes te nachte sellen die diuiele dine ziele
rapen ende dattu vergadert hebbes wies selt
wesen. desen diuuel uerdreef xpus uanden
mensche. doe hi inden cruce sine hande liet
mit naghelen doer breken. daer dauid of
seyt si hebben mine hande ende mine voete
doer grauen ende alle mine beente ghetelt
glof also star was hi wt ghespamen

Die vijfte diuuel is apollion dat beduut
een uerdrieltic moeyer of een pijnlic oeffe
naer of een verkeert arbeter uan desen so
staet in apocalyp si. x. f. ghescreuen dat hi
een coninc der wilternis is. tanden heuet
als een leu ghewapent mit yseren pashier
Starte mit angelen als een scorpy. dit is
die diuuel der woorns daer uan staet inden
ewangelio ghescreuen. dat hi des mans kint
warp in vuer ende in water ende stozede an
der aerden ritende biteude ende schumende

Dit is wel der woornlicher lude woedinghe
ghelijc. die men vaden noch sturen en mach
Daer paulus of seyt. des mannes toorn en
werkert gheen rechtuaerdicheyt want die
woorn beneuelt so zime zime dat hi geen

waerheyt en can bekennen. dese duuel heeft
zine borch gheset in die galle des menschen

Aristociles seyt dat coorn const van beroerin-
ghe der gallen ende daer om heet hi een bitter-
heyt van moede alst scheen in Caym die in
coorn sinen broeder abel dootloech. desen
duuel uerdreef xpus toe hi als een lam was
gheoffert inden cruce dat sinen mont niet
op en dede als paulus seyt toe men hem las-
terde en driede hi niet weder

Die seste duuel is Sachan dat beduut
een wederzaeck die van uide ons aueguil-
tich is om dat wi sijn rijk sellen besiden

Dese beniede Job dat hi simpel was gerecht-
tich ende god alle tijt ghebenediede. van
desen staet in apocalypsi ghescreuen dat
hi nachtes ende daghes wroeghede die
broeder uoer gode **gloia** hi betoerde van
sonden ende als hi hem uolgheden so ware
si wroeghens waert. dit is die duuel des
wides ende hates daer paulus of seyt ond'
io so is die knaghet ghecomen **gloia**.

Die duuel des wids ende ziet daer toe dat
van ghi malcander niet op ghegheten en wa

Dese heeft sine borch gheset in des menschen
harte alst wel scheen inden coninc Saul die be
mede dauids zeghe yeghen den roese goham
ende en mochte niet liden dat en dat volck
louede ende dat was sinen harten swaer wan
god hadde hem ten quaetsten gheest gheset
die begonste te lasteren ende te laken. **D**esen
duuel uerdreef xpus toe hi zine ziden liet
op doen ende water ende bloet wt vheten in
een reyken goeder gunsten ende goedtievich
Die **Z**euende is lauachen dat beduut een
toelogghe last tot last ende quaet tot qua
te. **D**aer uan ysaias scrift die pphet dat hi
inden weghe leyt mit op gherechten halse
mit groten hooft uerkeert ende die clote
valt ualt ghenaghelt. **D**ie is die duuel der
traechheit daer salomon van seyt hi heeft
veel woorde ende gheen goet werck hi is
swaer ende lastich ende hi leit groot op de
rugge der harten. **G**loria **D**er heeren en
der prelacen dat si niet en moghen en rouwe
Die was die duuel die dat wijf also hadde
ghebonden dat se niet op wart sien en
mocht dese heeft sine borch gheset in des

mensche voete dat hi so traech is den wech gods te
 wandere. ende so lancsom is sine ghebode te uer
 uolghen. alst gheschiede den bedelaer die uoer
 des tempels poorte lach ende niet en mocht gacra.
 want hi was crepel ghebozen den zinte peter
 ghesont makede. desen diuel uerdreef xpus
 doe hi mit sine voete stede ende dorpe teghent
 ende predichte ende vracht mirakel als zinte
Johan zeide **Jhesus** was moede uande weghe
 ende sat op enen foteynen

Dit Capitel heuet een questi die vraghet
 Of aldustanighe ^{quader} zinn dan aldustanig
 ghe mensche. daer antwort to zite **Jouma**
Dan aldustanighe mensche quader is om de
 se reden. Die diuel sondichte willens zonder
 vaet vraghen mar dese mensche zondighet
 yeghen goods gheboden ende sijn behaghe
 hi en hadde nye eer zonde sien plaghen mar
 dese sondighet al ziet hi ander zonder pijn
 ende hoort haer jamerlic claghen. hi stont
 in o'scort ende viel dese misdoet ende valt
 al is hi weder ghesont en op gherecht. hi
 sondichte yeghen den yeghen die en hadde
 ghemaket. mar dese zondighet yeghen de

107
ghenen die en heeft ghemaket na der naturen en
weder ghemaket na der ghenaden In uerhet
den god die te souden pinchte dese uerlaet den
god die te souden uergift die vloech vanden
god die drieghet dese vhet vanden god die
te sondaer mit ghenaden ueruolghet Ende
of si beyde yeghen god misdoen die diuel
misdoet ieghen den ghenen die en niet en zou
ket noch en wil mar die quade mensche mis
doet yeghen den ghenen die en zouket eyker en
voer hem ghestoruen en is ende die ons ghe
waschen heeft mit sinen bloede in scromen
zeer uoer des diuels naem mar wi mochten
meer gruuen uoer onse lelike zondelike beel
de waert dat wy saghen hoc dat wi dat
hebben aenghedaeu

Cla^m vanden seuen zonden inden heylighen
gheest

In alle
 sonde sijn
 teghen
 god Ende
 teghen
 sijn ghe-
 bod woche
 in selue.
 Doer den
 propheet
 zedechiel di
 spreect al-
 dus Die
 siel die da-
 er sonde

ghet sel steruen mar eyghendiken zondich-
 men ieghen den uader uan krankhede want
 sijne psonen is die godlike moghenthey-
 teghen den soon. uan onbecanchede want zij-
 re psonen is die godlike wijschede. Ieghen den
 heylighen gheest. uan quaethede. want zijne
 psonen is die godlike goethede. Dat is als die
 reden wel weet ende die wille wel mach we

derstaen van rechter quaetheit wt verkeerde
wille kiesel ende aemuel dat quaet mit vlnaet
der goetheit goods ende dat is ghesondicht in de
heilighe gheest

O Je leer waghen waer om hieten die sonden
inden heilighe gheest so swaer dat xpus si en
warden hier niet uergheuen noch inder toeto
mender werlt daer segghen si aldus toe

Eerst om dat die sonden die wt eyghend quaet
heyt comen plat contrari sijn der ghenade go
ods ende wederspannich ende daer om soe en
hebben si gheen uerwe van onscout

Anderwarf die quaetheit is een uerderuen des
middels daer die sonden zonden in uergheuen
warden als is uientlic toeker an die goetheit
goods

Derderwarf want die sonden die sijn weder
partye ende openbaer wortelde uante der fon
teynen der goetheit goods dat is die heilighe
geest toer welc god die sonden uergift

Vierderwarf om die omacht des menschen war
hi en kan hem niet der ghenaden gods bereyde
die van so groten last der sonden wart uer
swaert

ver

Dijstewart zelden watter gheuonden ende nye ghelesen dat sulke sonden zyn gheuen gheluck als inē zeyt dat melchisedech was een kint sonder uader wantmen van sinen uader niet en leest

Este wart want god die pine uerhout hem inden vegheuer so groot recht of hys hem niet vergheuen en hadde want si so groot enghescheit hem keerden om uerghiffens hoere sonde ouermids deser sonden wil

De meester inden hoghen zinnen seyt. Dat sekerhande ghedaente sijn der sonden veghen te heilighen gheest ende sijn aldus ghenoomt

Mistroot of wanhope uermetenheyt weder uechtanghe der bekender waerheyt beuindighe dyns broeders ghenade uerhardicheyt in zonde sonder penitencia te steruen

Ese zonden warden uā horen ghetael dus gheuonden als drie dinghe comen te samen in aflaet ende uerghueuen der sonden

Dat eerste is die gheen te kennen die te sonde sel vergheuen dat is god alleen ende in hem sijn twee alcht daer in bi als ontfarmeharticheit ende rechtuaerdicheit als dauid seyt. die heer is suet ende gherechtich. nu tieghen sijn

onfermharticheyt Is mistroot. neghen zine
rechtvaardicheyt is uermeten ofte goet uer
moeden ende dat sijn die eerste twee sonden in
den heylighen gheest.

Dat ander dacter coomt tot uerglyffenis vā
sonden dat is die mensche die mistaen heeft en
in dien so sijn twee dinghe noot als berou uand
beghannender mistaet ende begryp dat niet me
er te doen. teghen berou Is uerhardicheyt in son
den. neghen goet begryp is steruen of leuen
sonder penitencie ende dit sijn die ander twee
zonden inden heylighen gheest.

Dat derde dacter coomt tot uerglyffenis der
sonden Is dat middel bereydende twiskē god
ende den sondaer ende daer sijn oec twee dinghe
in te vinden als kennen der waerheyt en uin
ne der doocht dit sijn twee int begynsel on
ser salicheyt Ieghen kennen der waerheyt Is
kynf ende wederuechten bekender waerheyt
Ieghen māne der doocht Is bemdinghe sijn
euen menschen gheuate

Die seuentē Is sonder penitencia int eynde
te wesen ende dat pleecht gaern te schyen
die in zinen leuen gheen penitencie en wil

doen dat hi in sinen lesten gheen en doet al waert
oec een dootlike sonde daer hi gheen berou of en
hadde hi moeste daer sonder ghenade van gode
verscheyden

Die leere wraghen wat penitencie sel die
biecher den mensche setten uoer die sonde die
in sijn leste leyt ende gheen penitencia en mach
doen daer antwoorde detweert toe

Dat hi sel den zieken mensche segghen uoer di
ne sonden ende alder werlt zonde heeft god mit
sinen ghecrusten doot uol ghedaen en sette
den minen doot xpi onderpant voor alle di
ne sonde

Of hi sel van goods macht den mensche quijt
laten van aller penitencia ende segghen die
ghemeen weltaet alder kersten mensche ende
ghebedinghe alder heilighen kerken si peni
tencie van dine sonde op die ghenade gods

Of hi sal hem penitencie setten so cleyu van
woorden. so licht uā werken. dat ze die zieke
mensche wel doen mach. als in woorden god
wes in sonder ghenad in u werken ceykenē
een cruus uoer sijn borst of uoerhoofte of
repen wt sijn hanc tot den olyc cruus cāfix

Of hi sal hem waerdighe penitencie setten op
duustamighe uoerwaerde uerleent god dat hi
op coont so sel hise doen uoer enich werck of
bliven hi dache enich urient doe uan ziner we
gheu ende die mach wel gheschene daer die
dinghen also sijn gheleggen

**Cap^m. Van vier der hande manier van
zonden daer wi wt moeten biechten.**

Der sijn
vierderhan
de zonden
manieren
uā souden
die wi selle
biechten.
als zonde
ter harten
zonde des
mondes so
de ter wke
zonde der
versume

nisse buten dese vier wijze. uan souden ghe
en ander soude en is als wel wijs die priester

Dit 13.

in sinen confiteor daer hi spreect aldus Ic sond' belye mi ghesondicht hebben swaerlic mit ghedachten mit spreken mit werken mit v'cumens ende spreke groet daer af mine scouder.

Die sijn die sonden der herten quade gedachte Onsuuer lust. uolboort in sonden. begheerte böser dinghen. verkeerde wille ontrouwe ongheloue. dorre ghemoet van ynnichede wan hope. mistroost. goetdinken. uermetenheyt. verdenken engher dynck. onhebbelike minne onordelike urese. mit haer toorn. verbliden i yemants ongheluck. bedroeven in yemants wel uaren. wt uenen der psonen. versmaden der armen. onghesacte minne. boelscap. onhebbelike uroechde. ondullicheyt. onlydsamicheyt. uerdriet in goeder werken. traech' tot gods dienst. gheuenste heilicheyt. onuerstaundicheyt. verkeerde zin. scaemte uā gode werken. ghetenken op hoghe staet. ydel glorie. onstanticheyt. verhardicheyt in sonde. ghenicheyt. wreetheyt. versinadinghe goets racts. ende des gheliken veel.

Die sijn die sonde des montes. lichtelic zweren. meentheet of uersweren. hoen spraek

afersprake. die waerheit te wederuechten tie
ghen god ende zine prelaten te nuurmereren
oudachtelic ghebet te spreken. loghen smekē
lasteren vlonken beruchten kuilen drieghen
striden yeghen der waerheyt. rimen weseke
twisten uerraten. ualsche ghetruich quaden
raet. weder spract ongheloorlamheyt. be
lachen uerkeren goeder werke. dacht te hou
den inder kerken yemant con coorn te reyse
berispen in een ander dat hi selue doet. veel
ydel dwase sprake. waerlic rym ende dicht
te segghen roupen uerheren quaet te pri
sen onrecht te uerdadinghen ende des ghe
liken veel

Die sijn die sonde des werkes als gulsicht
droukenscap. oncuusscheyt. kerken roef
symonie. rouerie. uerbraet. loftebraeck
penitencie braet. sonder ynnichheit dat sa
crament te ontfanghen yemant te scaden
an goede of an eeren. of an sinen liue. die te
roef wouker uoerwoop onrechtte scadinghe
ende tollen bouen sijnre macht yet te be
staen ghewoonce in sonden. dansen speler
wildicheit te druen die zinnen te misbru

ken. stonde ende stede an sonden te zoeken hem
seluen tot sonden te reysen betoringhe uoer te
comen yemant tot sonden te trecken. nieheit
uan dedere te vinden. ondochte op te bringe
ua quade te luisteren. ouertaet en ouerlast.

Die hande uan aelms te sluten ende wes
men mit den lidmate toemach bringhen de
se ende anders ueel ghelike

Die sijn die sonde der uersumens uā gode
met te denken hem niet te ontsien hem uā
ziner weldaet niet te danken. uan zinen
souden gheen warachtich berouwe te dra
ghen. tot der ghenaden gods hem niet te
bereyden. die ontfanghen ghenade niet te
ghebruken zinen wille den liefsten wille
gods niet eendrachtich te maken plichtige
werke ende sonec after te laeten zine onder
niet te euen. sinen staet niet te houden. hē
seluen niet te kennen. sijn conscienci niet
te onderziken. woort goods te uersumen.

Die betoringhe niet weder te staen. op.
sijns euen menschen gheluck niet te ver
bliden. misdact niet te uergheuen. gheloue
niet te houden. weldaet niet te danken

Derloghe niet te zoeken den conuen niet te le-
ren den wederspannich niet te stueren den
bedroefden niet te troosten ende deser veel
ghelijc

Cap. Vanden zonden daer alleen die bis-
scop of aflooft ende absolueit of sijn ghe-
waerde penitencier.

De sonden
daer ons
alleen die
bisscop of
sijn penite-
cier afloeft
of absol-
ueit sijn
inden hei-
lighen
kerken
rechtwel
bescreue
En is

voer alle sonde daer men openbaer penite-
cia moet uan doen ende die en mach nye-
manc seken dan die bisscop en niemant

en moeste aen nemen dan van sinen oerlone
 daer om misteden swaerlic die ghesel broe
 ders. **V**oert wat priester dat mit sijne biecht
 dochter mistede of die biechte melde. Voert
 een man die mit sijne inchten of mit een
 re nome of tieghen der naturen mistede
 datmen hier stoume sonde om datmen se
 niet nomen en moet. **V**oert die een jonc
 vrouwe hadde uercraft of een wijf ont
 voert. of die op vrouwen leefde. Of die
 quade onghederlofte oncerlike conste leer
 de als nigromantie die uader of moeder
 gheslagen ghestoten of gheulouker had
 de die manlachtich ware mit vade hulp
 of mit dade. **D**ie mit touerie omme
 ginghe. Die mit heilighen dinghen tes
 gheloue of der kerken wijchelinghe dede
Inder kerken stael die sijn hant sloech
 an dat sacrament al waert oec in goed
 menighe. Die sijn eyghen kint sonder
 noot ghedoper hadde of gheheuen die
 zme ghelooft h gode hadde ghebroken
 Die trouweloes waer. Die moertbrant
 gheslicht hadde. Die sijn kinder vleghe

hadde die uenijn ghemaker hadde of ghecoft
of uercoft hadde. die op heilighe stede onsuu-
heyde hadde ghedreuen. die openbaerliken
ouer spel hadde ghedaen. die briue mouce
of coop goet hadde gheualscher. die ongheloue
als hereses hadde hanciert. die heyme-
lic een wijf hadde ghecruwet. die na zulker
truwe een ander uoer der kerken truwede

Die gode of sinen heylighen of horen beelde
laster ende hoon bewiser hadde. datme hiet
blasphemie een wijf die een kindt van enen
anderen man hadde ontfanghen dat haer
eyghen man waende sijn te wesen. **E**en
man die mit eenre Jodinnen of heydense
wive heeft te doen ghehadt. een wijf die
haer ontfanghen vrucht doet uergaen. **O**f
dat si weruet dat si niet ontfanghen en
mach. **O**f datse den man heeft ghedaen dat
hi niet mit vrouwen wesen en kan. die
een ander wijf neemt dan die hem op ghe-
sworen is of ghelooft is die te bannet is en
niet en wil wt der kerken gaen. **E**en priester
die misse doet in een ghebannighe kerke
of op een onghewyet altaer wie om enige

zake wil den diuel aen rouper of karacteren
draghet of scriuet wie enen bannighen me
sche op dat kerchof grauet. Die enen ualste
eer of tuuch uoer rechte of uoer herē heeft
ghegheuen. Alle woukensuer want si te bāne
sijn ghedaen. Alle paep die openbaerliken
zin by enen wīue. Alle die merkeke scate
ghedaen hebben horen ghebūren of horen
vrienden. Alle die ueraderie handiert hebbē
Ende sonderlinghe ouer horen eygghen heer
Alle die gheen die clerken of priesters uan
ghen. der kerken goet ende vryet betozten
Alle dese sel een brechter tot den bisscop of
tot sinen penitencier wisen ende ouersentē

Capittel 7 Vanden zonden daer alleen die
paeus of sijn penitencier afloost ende ab
soluiert.

Dit 13.

Ic sijn die
souden daer
alleen die
paeus of
sijn penitē
aer afloodt
ende absol
wien alle
die clerke
ghequest
hebben of
gheslaghe
Alle die ker
ken ghebro

ken hebben of ghebarnet. alle die des paeus
briue of bullen hebben gheualschet. alle die
ouder die briue yet hebben ghereghen of
impetreet alle die gheestelic goet hebben
vercoft of ghecoft datmen hier symonie alle
die gheen die vanden paeus of van sinen le
Tgaet te banne sijn ghedaen. Alle priesters
die irregularis sijn ende inden banne misse
hebben ghedaen. alle die misse hebben ghe
daen ende gheen priester ghewyert sijn. alle

Die gheen die mit den Antipapa toe hebben
ghehouden ende niet en willen dat uersworen

Alle die gheen die den paeus meenedich sijn ghe
worden ende truweloes. Alle die gheen die ghe
weld doen den gheesteliken luden uan oerden

Alle die sijn kinder of sijn of sijn ouder ghe
moert heeft alle die gheen die tot Iherusalem
tot romen te zinte Jacobs pelgrymaedse ghe
loeft hebben moeten dispensaci uantē paeu

Tse alleen uersworen. Alle die gheen die te heyde
sterken mit wapen of mit anderen vate of
hulpe alle die gheen die Joedsche wise of hey
deutsche manier ghehouden hebben ende dat
kersten gheloue ghemint of uersworen
hebben. Ende alle die gheen die sonder wrese
gods soudichten. die straten ende pelgrym san
ten ende rouen. Die te kerke ende hoer hey

Tlichdom stelen. Of die dat heilighe sacrament
nider eerden uan quaetheden worp ende alle
die gheen die wetende twee manne of twee
wiue hebben ghetrouwer. En alle die ghe
en die te bisscop om penitencie of om wrese
wille daer hiet crecken die warden daer of
benodet to den paeuze te comen ende voort

Van so onwisten zaken daer der herken rechte niet
 ghenouch en hadde af ghekeert daer zoudmen
 totten pacuse crecken want hi alle kersten
 rechte mit rade der cardinalen heeft inde scrijn
 sijne borsten ghesloten *Cap. vanden heylige*
lande der beloften

Die heilige
 land van
 beloften
 leyde con-
 kien egyp-
 ten ende
 arabyen
 doer vliuey
 doer die
 flume Jor-
 daen daer
 die kind
 van Isra-
 hel doeli-

die land winnen zoudten ghinghen ouer drie
 ghesuoets. eūdar water ginc op an beyden ziden
 staen rechte als een muer went si ouer waren

Dier namen si wt twalef grote steen na getael
 hoerre gheslachte ende cymmerden daer op een
Paltaer In deser uloed wart xpus ghedoopt als
 ic na segghen sal Jude enten vanden lande Is
 mare moztuu dat bedint die dode zee. daer
 schijnt aen goods wrake ouer die zondaer
 want daer uerghenghen toe iij. stede als So
 toma gomorra. Cobaym. adama daer god op
 reghende vuer ende zweuel want si yeghen
 der natuere sondichten In deser doder zee en
 mach niet leuens duen gheen barnende kaerse
 lichten schone appel wassen daer op mer si stinc
 ken ende sijn binnen uol wormen vullens ende
 stoues hier coemt wt een vreselic wint mit
 groten gheluit na diuelen of uerdoender
 menschen **I**tem noec den heilighen lande
 van egypten so leyt mare rubrum dat hiet
 dat rode meer om dat dat water root wart
 bi den ouer vander aerden in deser ze sijn
 veel hogher berghen uel starker Clote In de
 sen water sijn uel goeter viske zo vintmen
 edel steente hier ginghen ouer die kinder va
 israhel ende die coninc pharao verdranck
 In desen lande so sijn uel etere fonteynen

Die eerste seer ic die piscijn bi den tempel daer
die watere uergaderden die uanten dake des
tempels neder reghende In deser piscinen so
warden ghesont die menschen van wat
zieten dat si waren begrepen **O**uermids de
houde des heilighen cruce dat daer in was

Ouermids der offer gods diemen daer plach
in te wasken **O**uermids des enghels die van
den hemel quam ende plach dat water te
beroeeren **O**uermids den reghen die uante
tempel daer in vloot **E**nde dese staet anden
voet des berchs van lybaen

Die ander fonceyne hiet **Sabbat** Die al
le saterdaghe een vze lanc oueruloedelic
wdoopt ende weder stille staet ende dese is
goet yeghen veel siecken

Die derde hiet **natatoria Cyloe** daer dat wat
vanden berghen in uallet ende der stat seer
wel dienet van veel ghemakes d'want
lude ende der coeplude daer toe wylde xpus
den blinden man dat hi hem waske zoude
ende hi zoude ziende warden allet ghesce
de ende van veel waters ende ciscernen
daer die scrifture of sprekt

In desen lande so sijn veel uernaemder berghe
Die eerste daer die ewanghelie uan segghe
 sijn dese die berch uan thabor die alre hoed-
 ste stichtste vruchtbariche ende zuuerlicste
 in alle den lande die boeme sijn daer groot ende
 schoen ende langhe groen die vruchte goet en
 suet die uoghelkijn zuuerlic ende wel dingē
 de die auent lichte seer ghemuechlic die uo-
 ghelaer mit haren neten sijn daer uernach-
 ten op desen berch plach xp̄us te prediken
 dat uolc. In bedinghe te uernachten ende uoer
 zine ionghere wart hi daer transfigurert
 als ic na segghen sal

Die ander is die berch uan olyueten daer
 die olyeboeme veel wassen dese is seer ghe-
 muechlic uan crudelkijn ende seer uredelic
 uan segghemighe daer onder vliuit die cortē
Cedron daer hi is een hof daer xp̄us i plach
 te prediken ende daer wart hi i ziii bedin-
 ghe uanden enghel ghestarcket uandesen
 berghe quam xp̄us en palme daghe op
 een eselinne te iherusalem ritende als dat
 ewangeliu seyt

Die derde is die berch uan syon en daer

177
Leyt Iherusalem in Op desen berghe hadde dauid die drie clusteringhe berghe gherymert dat sijn hooft casteel was. dese berch is hoghe ende stark vruchtbarich ende zuuerlic vol bhscappen ende wysheden

Daer sijn in merckelike berghe daer die bibel of sprekt die berghe gelboe daer saul die coninc ende sijn soon Ionathas op uislaghen worden die ueruloukete dauid daer gheen tou noch veghen op en uallet

Die berch Carmelus daer die pphete hebias op was ende bad gode tacter niet en soude veghenen alser en dede binnen iij. Jaren ende v. maende lanck

Die berch mambre daer abraham god te gaste outfynck iij. sach hi der ende hi en aenbeder mar een

Van desen lande seyt yfitorus tacter uā dese iij. Dinghen oueruloedich is. als uā goeden coorn dat daer groot ende suuerlic is ende goet uā smack men et daer dat beste broot dat inder werlt wesen mach Och dat en is gheen winter dat dat broot wart ghesmaket xpius dat vanden hemel quam

hier wassen veel goeder wurtze dat hier crude
gaet toe warmoesse hier sijn veel goeder uer
ter scape die grote dicke starte hebben ende vet
ij. varwe des Jaers so bringhen si vruchte
ende tot elker tijt dubbelt daer is oec veel
goets wilbraets ende ander dieren genouch
also dat daer is die wunsche der werlt

Daer sijn veel selsener boeme als van
palm cypresse ohyboem als van wijngarde
appel van garnaten ende hore vruchten wa
ren so groot dat men se niet op heffen en
mocht ende sonderlinghe die wijngart engeadde

Sy bladeren der vuten jnder vruchten als oymel
mewan dan kersten menschen en moghe
ouf eney

Daer sijn veel edelre metale ende minere
als goudt ende zilver ende die ander groue
metalle daer is auricalcū ende al is dat sle
cht metal men maket inden vier blenken
de alle goudt daer is auripigmentū dat is
een ader loopt inder aerden na steen ende
glimmet alle goudt ende is ghemenghet om
me mit veel varwen als een veghenboge

Daer sijn oec veel gemen of duerbaer steente

Daer die lapitari² uā seyr Daer is Electū dat
is eenrehande gūmū dat wit bouen alle metal
le blinket bider kerken ende hart als een steen
ende meldet alle uenijn

Anden in desen lande so leyt die stat van Jhe
rusalem daer men veel wonders van leset so
derkinghe in pūcten

Ene eerste is predarissima ciuitatū dat
hiet die ouerscoenste stat want salomon hi
merde mit drien cinghel muren omme mit
xij poorten mit drien borghen ende die edel
lude die papen die borghere woenten elc op
hem seluen

Dat ander is regalis ciuitas dat hiet een
Conincklike stat want dauid ende salomon
regnerden daer wt op die twaleue geslach
ten hi cūmerde daer hore palate en salomon
een toorn die sijns ghehke niet en was in
alle der werlt daer hi sine bruid pharoes
tochter inbracht daer was oec die grafstede
der coninghen

Dat derde is santa ciuitas dat hiet een
heilighe stat want daer die archa goods
mit allen den heylighdom moyses bouke

Die stenen tafel hemels broot was want daer
die paepscap gode offerden ende daer badmen
gode aen. daer lasmen die ewe. daer stozuen
die propheeten. daer woonte die ouerste priest

Midden in deser stat is die tempel goods op dier
stede zach tauud dat die enghel stont toe in sij
zweert weder inder scheidten stat en op hielt
dat uolt te slaen. Op desen berghe stiep Jacob
ende zach die enghelen op ende weder in den he-
mel climmen ende seyde dit is waerlic dat huus
goods ende die poorte des hemels. Op deser stat
wit onse heue heer ihus xpus om onser uerlos-
singhe ghetruust dat crans uerheuen daer
wy doer op climmen an der stat des ewichs leuens

By deser stat ligghen veel goeder stede als ta-
mascus dese is ghetymmert op der stede daer
caym sloech doot sinen broeder abel dese is so
ghemuechlic datmensse hier dat ander paradys
hier bi leyt oec die stat minue in enen dael daer
Jonas in ghinc drie dachuarde lanck eer hi
quam mid deweghe inder stat ende predide
dat si hem bekeerden ende veel ander groter
stede als Accaw ende alexandria

De leere vrighen waer om dat die lant

hier dat lant uan beloefden Daer sijn drie
reden toe

De eerste is ad vān na der zinnen waerheyt
het leyt midden inder werlt. want die zonne
inden midden zomer en maket en ener gla
uēn recht op gheset gheuen schijn want
gheen afscheef bughen en is der werlt. In
deser midwardē uander werlt so sijn die ele
menten uol so groter ghenaden als ic ghe
seyt hebte tader hier een lant uloeende uā
hōmich ende uan melc. ende want horen
vaderen aerdsche dinghen waren geloof
so en mochte enē gheen beter lant uan gode
oncsaughen

De ander reden is dat lant al isst in hem
seluen so goet nochtan so moeter sine vrucht
baricheit uanden auons reghen en uandē
morgghen douwe oncsaen. ende god loofde
ten joden hieldenē sine ghebode so zoude in
den reghen wt seker tiden senden

De derde reden is want die ghelooftē
vrucht daer alle menschelike gheslacht
zoude in ghebenediet warden salichmaker
der werlt zoude wt dien lante ghebozen

warden

De lant hiet oec dat heylighe lant om drie
 zaken want dat lant god selue mit mensche-
 liken voeten betrat ende bewanderde. want
 god inden lante om des menschen wille wou-
 te steruen ende sijn bloet op dier aerde storte
 Ende want god in dien lante ten Joveten da-
 ghe ouer alle menschen sijn rechte en oerdel
 sel seten hier heeft dauid af ghescreuen also
 god heeft heyl ende zaelte ghewracht in idde-
 warte inder werlt

Capitelum. Vanden .v. gheboden ons heren
 godes. ghegheuen den kinderen van ysrahel.
 in dat oude testament.

De propheet
moyses
was i ene
ghelinden
bieste corf
gheworpe
in water
almen tede
toe alle die
knechtens
van israhel
in den lande
van egypte
mar des
conincs

pharoes tocht quam ende zoude haden
die namt wt den water ende deden op woede
ende hoelen voer hozen zoen die kindt wart
groot ende om enen dootlach die hi tede ene die
die kinder van israhel in stede vloech hi wt
den lande ende quam onder den berch symai
hoeden scapen toe openbaerde hem god en
die kinder van israhel wt egypten halen
en doe hi dar hadde ghedaen mit veel wond

teyken ende godliker macht ende weder ond
 den berch quam synai die in arabien leyt
 ende alte edele cruden op wassen nochtā
 en dar gheen harde sijn quich daer leyden
 ouermids den wonder dat moysi uerscheen

In den hultt ende god seyde dat hi sijn scoe
 wt coghe die stede daer hi stonde waer hey
 lich ende moyses hadde gheboden dat niemā
 den berghe en roerde wat dier dat daer aen
 quamen zoudmen stenen dese berch is hoech
 ende steyl ende vol groter ghenuechten ende
 doe die kinder van israhel haer tenten en

T paeuvelioen daer onder op gheslaghen
 hadden openbaerde hem god op den berghe
 In ziner maesteyt ende godlike glorie mit
 ener wolken als onder ener tenten ghe
 wracht van sapher schoon als die hemel
 wanneer als hi claer is die ghedaente des
 des heren was als een barnende neuel op te
 berghe daer god doe moysen tot hem riep
 ende als hi des marghens vroe uoer der zō
 nen op ganc op den berghe tot gode dūmēt
 so breken op die dome slaghe en blinken
 die blyem die basinen die chinghen

lampen daer uerschynen die berch die berch
 beuedende een roeck gaet op als alle die ho
G uen. ende god beghint te spreken hoor isra
 hel houde mine ghebode ende schyke in diner
 herten als in enen bouke. ende ic sal di ghe
 uen een lant uloeende van honich ende mel
 ke toe dit wonder dat uolt aensach die glo
 rie gods uernam. die gruwelike stemme
 goods hoorde spreken. vielen si neder inder
 eerden ende begonden atenloes te warden
 ende seyden moyses laet god niet meer ons
 toe spreken anders so moet wi steruen hier
 om zo nam god onse heer moyses hogher
 tot hem op inden barnende neuel daer hi bi
 hem was ~~xi~~ daghe ende viertich nacht son
 der eten ende drincken of menschelike troost
 ende sprach mit gode so rechte vriehtic ende
 heymelic als een vrient tot den ander ende
 toe die tyt was omme comen gaf god moy
 si twee stenen tafele ghescreuen mit de vin
 gher ziner hant die tien ghebode en euwe
 die alle menschen sculdich sijn te houden
In die eerste tafele sijn drie ghebode die gode
 roeren. dat eerste gaet den hemelsche uater

aen want et roert die ewighe godheyt als hi
 seyt gheloue ende aenbede enen god. dat and
 gebode gaet aen den hemelschen gods zoon
 want et roert die ewighe waerheyt als hi
 seyt. **S**weer niet ydelic hi hem. dat derde
 gaet aen den heilighen gheest want et roert
 die gheestelike tucht als hi seyt vier die hei
 lighen daghe. **I**n die ander casel sijn zeuen
 ghebode die te menschen aengaen. dat eerste
 onsen outeren als hi seyt. **E**n uater ende
Moeder. Die ander sesse roeren hoemen ons
 euen menschen scade hoeden sel. **E**erst mit
 ten werken ende daer af sijn drie ghebode
 als niemant en sla doot. doe gheen ouerspeel
 doe gheen diefte. **V**oert hoe wi hoeden sellen
 te scaden mit onsen monde als hi seyt segghe
 gheen valsche cuuchens voort hoe wi hoe
 den sellen te scaden mit harten als hi seyt
 begheer niemants wyf. begheert niemants
 goet

Dat eerste ghebod is. non adorabis
 deos alienos. dat beduut du en sel
 te gheen vrecinde gode aenbeden
 Mar ghelouen ende dienen warachtighen en

god desen god bebyen alle lande ende volck mar
seer onghelyc. die heyden ende sarrazine ghelo
uen van god te veel als in afgoden ende in
mahomet die joden ghelouen van god te lit
tel als in den uater alleen ende niet in gods zoen
mar die kristen ghelouen van gode te rechte
maten als in enen warachtighen god In drie
psonen vader soon ende heylighe gheest

It ghebodt is driecusterich of heeft in
clausule

Dat eerste is du en selte uoer mi gheen
vreemde gode hebben. tieghen dat doen die
heyden die veel afgode aenbidden die si na de
zeuen planeten hebben ghenoomt In welke
molocken plaghen die diuiele in te wonen
ende als inen hem godlike dienste dede so gauen
si den luden loghenachtighe antwoorde

Tieghen dit ghebodt misdoen alle die gheen
die ghelouen dat meer gode sijn dan een of
die twoulen an tgheloue der heylighen kerke
of die an nigromancie of conarie an droom
of an visioen of der ~~queden~~ quenen boete of
an waersaechters keren daer god af sprekt
vermaledyt is hi die dese ontfanghet sijn

Zaer sel uerwelken inder aerden ende wt der
inwarden ziner broeder sal hi ghonomen
warden

In ander cluſt of clauſel. Is du en ſelte
di gheen ghegrauen beelde maken van
enighen dinghen die inden hemel bouen
ſijn of inder aerden neder. Hier uoermaels
was dat volc ghewandelt in alſo verkeerde
zinne dat ſi den onwandelbarighen naem
gods ſetteden aen ſteen ende hout of metal
gheliken dat die Joden deden. doe ſi een gul-
den calf hadden ghegoten ſeyden ſi ende
zonghen. *Yſrahel die ſijn dijn gode die di
wt egypten hebben gheleyt alſo en make
wi epristen onſe beelde niet dat wi yet hou-
ten vanden ſteen of hout of dat daer enige
naaierlic leuen in ſi mar wt eenre gheli-
kens ende uertoghinghe der dinghen daer
wiſe na bilden. ende dat doe wi om deſe in-
zaken*

Die eerste is om der ſimpelre lude domheyt
want die niet leſen en connen in boeken
dat ſi doch leſen in zulken beelde

Die ander zake is om onser begheerten
toucheyt. want wi niet ghenouch bevoert
en warden van horen dez woorde gods dat
wi doch wat sien daer onse zinnen mede
tot gode beweecht warden

Die derde zaeck is om onser ghedachten
verghetelheyt. want wi gods wonder zi
ner menscheyt niet en ghehoeghen dat
mensche ons doch voer ten oghen in beelde
mach togghen ende om deser zake wil so
verteent god inden beelden uel ghenaden

Die derde cluift of clausel des gheboods is ver
lochen dinen god niet wes di oec vimmer ghe
schiet des hebben quaden kersten dicke ghe
daen die haren gheloue sijn af te gaen ende
warden mit Joden of heyden uernoyert of
die sonderlinghe sonden voor eenen gode
vliert. als die gherighe. gullighe en on
cuusticheyt. Die sijn die serpent ende die
beest mit drien hoofde daer in apocalypsi
af seyt seyt uermaledyt is die dan beest
aen bidtet ende sijn beelde

Dat eerste is ghericheyt die aenbedet den
peninc gheliken dat een heyden doet zinen

afgod. want die en wil sinen afgod niet bre-
ken. dese en wil sinen scar niet minnen. die
setten hope inden molock. dese heeft groten
coeuclact tot sinen blaenwen sac. Seneca
seyt aldus is eyhelo een godine geworden.

Dat ander is gulsicheyt die aenbedet zinen
bunif. die tempel is die coken. dat altaer is
die tafel. die dyaken is die coken meester.
ghesaden ende ghebraden is die offerhande.
Die chooz sanc is kinnen striden aferspra-
ke inder werseyt. Paulus seyt dese eer en
glorie coomt hem te scanden die alleen
aerdliche dinghen smaken.

Dat derde is onchusticheyt ten aenbeden
oude ende jonc vyke ende arm die wise
ende die domme zi willen al venus docht
aenbeden ende omme vanghen. mer die
heyden aenbedet sinen afgod openbaer-
lic. dese haer godinne heymelic. die bi da-
ghe dese bi nacht. die en weet niet die
vander vrouwen venus die ouerspil te-
de mer dese kersten ghelouen an enen
joncfrouwen ende haer kint die nye sou-
den en dede. hier om seyt xpūs onse here

uwe sonden sijn veel meer

Dat ander ghebodt is. nō assumes no-
men dei tui in vani dat beduut du
en selte die naem dijns gods niet te
verghenes nemen in dinen monde. **D**ie
ghebod gods heeft oer drie clausel in te uer-
staen

Dat eerste Is du en selte dinen god niet
versweren. men moet wel seyt dat recht der
heilighe kerken in zaken sweren. mar
niet versweren. ende dat is menigherhande
als sonder zaec. roukeloes te sweren mit de
naem gods ende dat is een versnaden der
ouerster waerheyt. ende wie dit van ghe-
woonten heeft die sondighet dootiken
Voort die daer sweert mit beraden moede
yeghen der waerheyt. ende zine consciencia
ienant wetende te bedrieghen quaet vo-
or goet hem aen te bringhen dat is teghe
alle ewe. ende teghen alle volck ende te-
ghen alle rechte scrift heytensch of godlic
want gheswozen eede. houden die lude mit
gheloue te zamen

Voort die daer sweert wutachelic we

piere quaetheyt by den wonden of inghedoente
 ons liefs heren ihu xpi. dat is enen kersten man
 zeer onreimelic ende sinen gheloue oneerlic ende
 gode onsen here hoonlic ende lelic ende die dat
 pleechte te doen **Is** Infanns. dat berucht. also
 dat hi niet ten eren staen mach noch te rechte

Die ander clausel ende uerstaen an die ghe
 bodte is. du en selte dine ghelofte die du godes
 toeste niet breken. als een goede gheoerlofte
 lofte doet mit beraden moede. dat is seer godlic
 ende heilich ghelijc dat die leraer bewisen mit
 drie reden dat beter is een goet dinck is ghe
 daen mit belofte toe gode. dan ghedaen wt be
 haghien eyghender vryheyt

Die eerste **Is** want god te ghelouen **Is** gelijc
 ener offerhande die men gode wyet die voert
 meer toe ghenen anderen dienst en mach
 ghegheuen warden. ghelijc alst mit enen kelck
 is die men anders nergent toe en moet
 ghebruken dan inder wassen

Die ander zaek **Is** want wie gode yet ghe
 looft ende dat leyster die en ghift niet allecu
 ten pachte van sinen boongacrt als sijn
 die goede werke mer hi ghift hem ouer den

eyghendom mede dat hijs uoerden verlesen
noch uerkneuen en mach als hi te voren wel
mocht hebben ghedaen

Die derde zaek is want wie hem gode ghelo-
oft die heeft sinen wille gheuester int goede
dat hi en niet wandelen en mach ende dat is
een groce edelheyt die te enghelen hebben
dat si niet en moghen sondighen noch on-
salich worden

Handwritten marginal note in a decorative script, possibly a list or commentary, written in purple and black ink.

Die ander clausel ende uerstaen is du en
selte niemant ulouken of uan gode quaets
bidden want die naem gods en is niet dan
tot ghetenedien gheset ende daer om sel een
mensche hi den name gods lof en doechte
spreken om drie zaken wille

Die eerste is want alle creatuer gods zyn
goet uan gode ghescrepen god sach ouer
allent dat hi hadde ghedaen ende het was
sonderlinghe goet hier om so en salmen
niemant ulouken want die heylighe en-
ghel michael doe hi twiede mit den diuel
ende uloukeden niet mer hi seyde god ge-
bede di

Die ander zaek is dat die ulouck plecht

gaern weder onme te storten op den ghenen die
 en wt leudet ghehijc als een scut dat uā enen
 steen af stort. Salomon seyt als een voghel
 hoech gheuloghen ende neder ghedaelt alsoe
 is een ulouck op des ghenen hooft die en spre
 ket

Die derde zaech is. want ulouken ghebket
 enen ordel daer men mit des heren swaerde
 recht. goods naem is die hant daer alle dingē
 sijn ende moeten doer gheschyen. wien heeft
 nu god beuolen dat hi mit sinen naem sel
 yemant ulouken of uerdemen dat recht he
 uer hi hem seluen alleen behouden daer om
 en sels hem niemant onderwinden

Dat derde ghebodt is. memento ut die
Sabbati sanctifices. denck dattu vieres
 den heylighen dach. dit ghebod heeft
 oec drie clausel ende verstaen

Die eerste clausel is du selte heylighes ta
 ghes viere van allen knechteliken werken
glofa daer men hier plecht af te gheuen
 ende dat saluen laten om drie zaken

Die eerste is want god rustede op den seueden
 dach van alle werke die hi om des mensche

willen hadde begaen en sach ouer hemel ende
aertrijck ende alle haer oerheyt daer om sel
die mensche op heilighe daghe ledich wese
van wroendighen werck ende alleen i sinen
lof mit dancknaemicheyt te dienste staen

Die ander zaech is ghehinc dat op den sonnen
dach die werlt wart gheschapen die mit sonde
hoer na mismaecte also wart oec god mensch
op enen sonnentach toe hi die werlt in ghe
uaten ende in doechten weder makete hier
om so sel een mensche op den heylighen ^{daghe} mit
goeden werken beteren dat hi alle die wer
ke daghe neghen gode heeft misstaen

Die derde zaech is ghehinc dat op den heyligē
sondach xpūs uanden tode verrees. die hel
le brack den diuel vant ende voerde die
sielen in dat paradys also sel een mensche
heylighs daghes tot sinre verrisemis berey
ten dat hi een cleet der doechten aentoe en
sin sondehc leuen breke. ende bezorghe
des bosen gheestes uerdrue. ende mit yn
nichede hem toe gode keer

Die ander clausel ende verstaen des ghe
boods is. du en selte heylighs daghes geen

Sonnelike werke bestaen daermen yeghen gode me-
de mach uerboeren ende dat om drie onderschey-
den zinne

Die eerste machmen nemen by der natuiren al-
le diere ende alle crute zueken rust na arbe-
te. die boeme die inden zomer vruchtbaerlic
arbeiten die en draghen inden winter gheen
wacerranken mer verbeyden tijt haers spru-
tens daer om ghelijc als een ledich uā wer-
ke is so en sel hi gheen zonde bestaen

Den anderen zin machmen nemen bi der
heiligher scriftuer toe god rustede uā scyppen
der dinghen inder werlt en lesmen niet dat
hi die helle tymerde of dat hi yet dat veghe-
uer opblies mar hi dat hi die schoonheyt
der werlt aensach daer om ghelijc als een
vriet van arbete so en sel sijn helle mit so-
den niet tymeren noch mit quader begheerte
die hellsche brant mit blasen noch stoken

Den derden zin machmen na daghelixen ghe-
schichte nemen. des heylighen daghes als men
den lof gods zoude condighen. dat woort gods
hozen kerken ende heilighe steden uersouken
die armen ende gheuanghen ende zieken mit

troeste vifiaeren ende die werke der oncfarme
herticheit hancieren. So beghinnen die zeuen
doodelike sonde te regnieren. die mensche loyere
mit houaerdicheyt. doen werfscappen mit
gulsicheyt. doen ouerspil in heymelicheyt doe
comenscap. mit ghericheyt. doen toorn mit
myt ende aferspraek ende traecheyt dat hi
goede werke afterlaet

Die derde clausel of uerstagen in desen ghebo
de du sette inden heylighen heylighliken mit
yunnichede tot gode keren na eyck der zeuen
gheden ghelyc dat dauid zeyt seue warue
inden daghe heb ic di lof gheseyt

Inden tempel gods die heyligh is ende staet in
in ons die wart ghetymert mit eendrachtic
heyt der lyflike zinnen. ende der redeliker
kreften. behoetsaunicheyt an werken en ghe
tachten is die colter. **A**entachticheyt is dat cho
or yunnicheyt is die priester die hout zine ge
tude aldus

En weeten dat sel die mensche bekemen
of die gods crache noch yet in ziner zielen is
verschenen dat hi uander crancheit sijn li
chaems ende uan blincheyt zinne harten

moghe opstaen ende daer toe horen twee lichte te
outfeughen als oeffeninghe mit zinen lichaem

Juden dienste gods op te staen ende vlincheyt
sins gheestes te zoeken gheestelic verstaen

De prime tyt so sel die mensche bekennen of
die wysheyt goods mit openbaren ewigher
waerheyt in hem noch yet verlichte daer hi
aller dinghe onderscheyt moghe in bezinne
ende daer horen twe rughe toe wysheyt des
harten in allen natuerliken verstaen ende
yinnicheyt des ghebedes daer hi mede mach
inder dagheraet opwert gaen

De derde tyt sal die mensche bekennen
of dat vier der minnen in ziner begheerten
yet beghint te barnen ende die vleckien der
lyflike lusten te verteren ende daer horen
twee colen toe als wollen comen berouwe
van allen sonden ende gansen wille die to
ghet te beleuen

De septe tyt sel die mensche bekennen
of die ghenade gods noch in hem yet begint
te vlieten an zueticheyt ziner ghedachten
ende daer horen twee ryuier toe als gehooch
nisse gods werken aen hem ende zine wel

taet ende doersien sijns selfs edelheyt hoe hi
verloren is tot der ewigher salicheyt

En noen tye sel een mensche bekennen hoe
zinen gheest moet weder inden handen gods
ouergheuen want dat licham moet weder
in der aerden gaen ende die gheest in dat
lant daer hi wt is ghesant ende daer hoze
twee scheker hi te steruen die werlt mit
haerre bedriechnisse ende dat lichaem dat
dike mit quader lust wart beuaen

E vesper tyt sel die mensche bekennē
of die gheestelike rust ende vrede in sijner
consciencia yec is ghesant dat hi een
tuuchnisse hebbe van bunnen dat hem
zine zonden sijn vergheuen ende daer ho
ren twee bode toe als ghecrüwen op die
goederdierenheyt gods ende vrede van
straffen of van wrouighen des gronts
van ouden beleefden sonden

E Compleet tyt sel die mensche bekennē
of hi zine werke also heeft ghedaen na ziner
eer ende loue dat hi ghecrüwe een salich loon
weder te outfaen ende daer horen twee scaf
fenare toe als medelidinghe des harten

op alle bedroefde mensche ende ghesaetlic leuen
na ziner ewe die te volbrenghe ende te vol
harden went in dat ende. aldus salmen inden
choor der aentacht mit der stemme der ynnic
heyt wt den bouke ewigher wylshyt. vierde
die heilighe daghe der sielen inwendicheyt
ende hemelscher salicheyt

Dat vierde ghebod is. Eer din ouer
vater ende moeder. dit ghebod heeft
oec drie clausel ende verstaen

Dat eerste is eer din vater ende moeder die
ewighe godheyt ende personen der heylighe
drieuoudicheyt. die propheet seyt. Is hi din
vater die di gheschapen heeft ende ghemaket
besitet ende salich maect

Desen hemelschen vater selmen eeren. Eerst
an hem seluen. hem te danken voor alle
weltaet die hi ons an naturen en an doechde
heeft verleent. voor zine ontfarmherdicheit
dat hi onse sonden heeft vergheuen. voor zi
ne rechtmaerdicheyt dat hi voer onse goede
werken dat ewige leuen wil verlenen

Daer na selmen eeren in sinen zoon ihu
xpm als dat hi doer zinen heylighen lichaem

Dat sacrament dat wijt waerdichliken in onser
sieten ontfacen ende dat wi en aenbeden offeren
ende vieren want alle knye hem moete bughē
ende dat wi sinen heylighen ghecrustē doot
ghehoghen ende die dicwyl tot onser harten
trecken mit mededoghen

Daer na salmen eren in ziner ghebenediter
moeder want in haer is aller macht ende
ghebiete waerdicheyt. ende hi haer gheeme
bede en plecht te weygheren. Ende want in
haer is aller minnen zack materij ende lief
licheyt. want si joncfrou ende maecht den
gods soon ontfinc. ende want in haer is tot
ons alle gunst ende gheloue zekerheyt. om
dat ze mede lidens der sondaren minnen won
te onder den cruce ontfinc die noch tot ons
drupen ende bloeden

De ander clausel ende uerstaen des ghebo
ods. **E**n dinen vader dinen prelaet en biecht
ende din moeder die heilighe kerck ende die
sal wesen om drierleye zaken

Die eerste om hoerre groter macht willen
si moghen den toorn gods zoenen mit hoor
re offerhande ende bedinghe. ende si moghē

ons van onsen sonden ontbinden ende ons den
hemel voersluten ende ons in den handen des
dinvcls beuelen hier om schmen horen ghe
boden onderstauch wesen ende horen raet
volghen an vasten ende an vieren en alsmē
mit versnaden daer yeghen doet dat is een
toochke sonde ende waerdich den ban

Die ander zaer is om hoere heylicheyt wil
len si sijn ghesaluet ghewyer ende gebene
diēt si winnen ons inder dope ende voeden
ons op inder sacramenten ende maken ons
ghesont inder penitencien. **S**i troosten ons
mit horen sermone ende si moeten voor on
se siele antwoorten hier om so sel wi hem eer
ende weerdicheyt bewisen want si sijn on
se aerdsche gode ende levaer

Die derde zaerck is om hoere waerdicheyt
willen die also groot is dat si god wt den
hemel moghen bringhen ende van brode en
wyn consecreren an vleysck ende bloede.
goods ende der machden zoon daer wi af
ghespiser werden an onser sielen creften.
hier om so is men hem suldich tienden vo
erurucht ende offerhande daer si horen ghe

matchken staet moghen op uoeren want oer
groot vecht maker die ten altaer dient dat
hi wanten outaer leue hem en boert gheen
ander wonighe winnighe want si ten dien
ste gods sijn ghesekert als dauid seyt god
is haer deel ende hi sel hem weder gheuen
hoer erue

Die derde clausel ende uerstaen des ghebo
ods is eer die vader ende moeder die di na
tuerliken hebben ghewonnen dese sel wy
eren om drie zaken willen

Die eerste is want si sijn oerzake ons leues
van hem heb wi lijf ende leuen ontfanghe
daer om so sel wise mit handen dienen mit
harte minnen mit monde louen ende danke
ende wie dat niet en doet pleecht gaern sijn
leuen te corren ende mit scanden of sonden
in sijnen doot te raken onuersienlic

Die ander saeck is want si ons op gheuoet
hebben ende die uocorft des leuens verleent
hebben ja doe wi ons seluen niet helpē en
mochten hier om so sel wise hier inder tijt
weder mit onsen goete houden ende sijn si vā
heen uerscheyden so sel wi hem mit aechmissē

ende ghebede in u veyghenier te hulpe comen ende
wie des niet en doet god plecht hem gaern na
sine ordel ende rechte berouen zine hane ende
goet dat si oec ter werke en crighen ghenen vo
orspoet

Die derde zaek is want si ons die ewe gods
hebben gheleert gods gheboed ende dat kerste
gheloue doet hem ontfanghen ende dat is ons
van hem also inghedronken dat wi daer niet
aen en cwielen moghen hier om so selle wi
hem in haven onderdom weder raden en hore
zaken hantieren ende uersorghen mit meere
vlyt dan of si ons selfs waren ende wie des
niet en doet den plecht god tolheyt frenesye
of dwaesheyt aen te senden als paulus seyt
daer om heefde god ghegheuen menen ver
keerden zin

Dat vijfde ghebod is Non occides.
dat beduut en sla niemant doot
Dit ghebod heeft oec drie clausel
ende uersaen

Dat eerste en sla niemant lichaemliken
doot mit rade of dade gheweldekken yemants
leuen te berouen ende dat om in zaken wil

117
Die eerste is want doodslach is teghen die ghe-
mene natuer. alle ghelijc minnet sijn ghelijc
Een wolf een leeuw en dodet niet den ander
mer wi kerstene menschen en willen malcan-
ter niet sparen. het is oec teghen gods natuer
want wi sijn ghescrepen na sinen bilde ende
ghelijc ende wy draghen sijn teyken in onse
aensicht. het is oec teghens eens menschen
eyghen natuer want caym wart al misma-
ket in kiden^{em} doe hi sinen broeder abel doot
hadde gheslaghen. hem beuede sijn hooft. hi
creech een teyken in sijn aensicht. hi wart
misdroostich. hi wart uermaledijt. hi viel in
wanhoep. hi wart alder werlt vrant

Die ander zaetk is want een doodslach is tie-
ghen der mayesteijt gods want die mensche
is een woninghe der heiligher drievoudich

Die vader woont in hem mit sijner godli-
craet als in enen borghc of cloot. Die zoon
mit sijn ewigher wijsheijt als in ener sco-
le der waerheijt. Die heilighe gheest mit
sijn goederdierenheijt als in enen kelner
van dranche. hier om seyt paulus. wie die
woninghe gods stoort god sel hem verwerpē

vander werlt

Die derde zaech is want een doofslach vdiene
 tieghen god alce ouer zwaer pine hi miset
 een ghildebroeder mit den duuel die man
 slachtich heeft gheweest van aenbeghin
 alst scheen in onsen ouden ende hi hiet
 noch bloortorstich ende van desen wart die
 manslachtich meer ghequelt ende gherede
 voort so hiet manslachte ropende souden dat
 bloot roept tot gode vander aerden ende sond
 hnghe die gheeste die inden bloede wanderen
 voort so veruolcht hem gods maledivi

Ende waer dat inder scriftuer staet betey
 kent die uerdoemnis Ende si pleghen oec
 gaern van wapen te steruen ghebyken
 als xpūs seyt tot sinte peter

Die ander clausel ende verstaen des ghe
 bodes is toe gheuen doofslach mit der ton
 ghen after spraet loghentael laster of scā
 de yemant te bewisen ende dat om drie za
 ken wille

Die eerste is want dese doofslach mit der
 tonghen is een springhende vuer of ziede
 ende recht als die canker spreyt wt sijn

liaren ende schiet veyn, also doet dese doot-
siach ten ghenen diet seyt ende ten diet ho-
ort ende ten ghenen diet voort gheseyt.
wart tot ondeliken menschen ende dit is
een gheestelike molaetsap. Die moyses
gheboot datmeuse buten der poorten sluten
zoude op dat daer niemant of ontfenghet.

Dustafter spraker sijn recht rudighe scape
die eens gans quijck uerderuen

Die ander zaech is want dese soude wt-
ake uerlant so iner ghebetert. Die soude
van rouen en warden niet quijt ghelate
ten si datment weder gheue. nu wart in
aftersprake enen mensche eer ende vrient-
scap ende goet gherufte onder te volck be-
rooft dat hi lieuer hadde dan duerbaer zahue
als salomon seyt. wie mochte hem nu
weder gheuen zinen goeden naem die i
duisent menschen ouer so veel milen
berooft mach wesen des di onmogheli-
ken is weder te gheuen

Die derde zaech is. want dese soude ghe-
schyen so rechte wredelic ghelijc als an-
telm? seyt. also dicke als ten mensche

den anderen afterspreekt so bitet hi mit hō-
des tanden. welke wonden en moghen niet
ghebūct warden sonder des ghenen haer
dier ghebeten heeft. dat is sijn weder rou-
pen ende om groter wredicheyt en felheyt
deser sonden so ghelijcke Jeronim' ene gry-
pende wolfsinne die haer van anderen dier-
ten seer verandert. om dat si van haers ge-
likes vleysch wart ghesader. als oec dese af-
terspreker doet. mer also veel swaerre ende
felve die wolf aemaert den leuenden wolf
ende stinet sijn uersche vleysch. **D**ese
afterspreker byten den doden mensche en
et sijn vūle vleysch.

Die derde clauseleude verstaen des gebodes
js. Du en selte niemant dootslaen in dinre
harten. Toorn haer mit wroch ende aue-
gunsticheyt te dregghen. want sulke gheef-
telijc dootlach gheschiet in drien manie-
ren

Die eerste wise js dinen euen menschen
mit harten ghedachten te doden. **S**inte
Johan seyt alle die ghene die zine broed'
haet ende leet heeft die is manslachtich

Ende ghy weten wel dat die gheen leuen en
heeft in hem bliuende **Gla** Al schijnet hi
nu onder ander heylighen menschen leuen
te toer den gheloue. hi zal nochtan mit den
mansclachighen man caym ewelic inder
Verdoenis sterven Ende also veel meer als
Caym niet en tote dan sijns broeders li-
chaem. Du dodesten ander sielen dat meer
quades is ghedaen

Die ander wise is. dijns euen menschen
notorft in ziner rechter noot te onthoude
want wie den armen in ziner lester noot
niet en onthout. die doet een gheestelic
moert. Ambrosius seyt voede ende laue
den armen die van hongher schijnt te ster-
uen ende en hebstu niet gheuoet. du heb-
sten ghedoot. Hieronimus seyt. wat du bo-
uen dyn staetlyc notorft houdes ende den
armen voerhoudes dat is roofgoet ghe-
stolen ende argher dan mit wouker ghe-
wonnen

Die derde wise is. dyn ontfanghen gheef-
telic kint In diner harten te doden als man
onse here god di verleent een goet begrip

mit een godlike insprake ende vermaninghe
ende des mit versinnemisse of mit quaetheyt
mit wassen en laets noch uoort en brēghes
mit heilighen werken. so versmozes den le-
uende gheest gods indi en wardes sculdich
eens heymeliken doodslaghes paulus seyt

Die sulue manslachighe gaderen op toorn
gods want si die wysheyt gods hebben
ghehaet ende sijn sculdich gheworden in
horen ghedachten

Dat seste ghebod is. Non methabeis
Dat beduut du en selce gheen ou-
spel doen. dit ghebod heuet oec
drie clausel ende uerstaen

Dat eerste du en selce mit dinen lichaem
bouen dijn echte wijf of huusbant gheen
ouer spel doen. ende dat om drie leye sake

Die eerste is want ouerspel uerbieden alle
die ewe. God onse heer die stichtde echtescap
of huwelic inden paradyse an man en an
wijf ende ghebenedictze. ende zeyde wasser
ende wart menichuoudich ende veruullet
die eerde. ende daer om dat twee sijn in ene
vleysck dat in enen kinde so sel een man

der uader ende moeder laten eer sijn wijf

God onse heer xps inden beghinset siner
mirakelen was inder bruidelochte en ma
kete water wijn. uoer dan alle uolt alle
lant houden hūweht voor een groot sa
crament als tartaren. zarrazine ende
moerlute. Indien gryeken sabeyen. In
se ghebod comen ouer een Joden xpisten
ende heiden

Die ander zaech is want ouerspel vbiendet
swaerhke die heylighe scriftuer. God sey
de den kinderen van ysrahel toe. Indat ou
de testament wie dat ouerspel doet die sal
vergaen van minen uolt ende sijn siel ster
uen den doot. xpus seyde den ghelouighe
mensche toe. In dat minne testament. Die
god uersament heeft als man ende wijf
mit den heylighen sacrament der heylig
kerken. Die en sel gheen mensche scheidt

Paulus doe hi predide seyde dus die werke
des uleysches sijn openbaer als ouerspeel
Ende wie dat doet die en sal niet comen in
dat ryke gods. Die apostelen doe si die we
relt bekeerden gauen se den heyden te ver

staen dat si hem hoede zonden van ouerspel

God onse here die screeft inder steuen tafel
twilken den verboden diefte en woetslach
Recht of ouerspel uerdicende galghe ende
rat Daer om heeft god dit uerbod twil-
schen ghesat

De derde zaek is want alle recht weer-
lic ende gheestlic ouerspel swaerlic ortelen
moyses gheboet dat men se soude steuen

Die keyseren hebben dicke gheboden dat men
se soude onthoefden Tot dauid den coninc
zeyde die pphet nachan want du ouerspil
hebste ghedaen so en sel dat zweert van di-
nen huse noch van dinen gheslachte niet
gaen dat in uwe testament bannesse ende
vermaledietse **G**od die plagher die kind
dat si uerkeert ende quaet warden hoer
goet qualiken ouerbrenghen dieue ende
mortaer warden quader toot steuen te sca-
te ende te laster warden inder werlt gheslach-
te ende staet mede vernedert warden

De ander clausel ende verstaen des ghe-
botes is du en selte gheen ouerspel toon

Dijn reymicheyt die du ghelouet hebs gode

En selu niet breken ende dat om drier leye sake
wil. Die eerste is want after dien dach so en
mach hi niet ghenen rouwe sonder dootlike
sonde wesen want hi ghebruiker des sijn niet
en is ende keert dat licham tot lusten ende na
tuerliker winnighe dat gode ghewier is en
men niet meer anders toe ghebruikē mach
dan gheestelike draecht inder sielen ghelijc
als ysayas seyt heere wanden rayen dums aen
lichtes so heb wi ontfanghen en ghebacit tē
gheest ter salicheyt

Die ander zaek is want wie sijn reymicheit
gode heeft ghelooft ende bouen dat onauw
scheyt doet. et hi in echelcap of in fornicacie
die doet diefte ende roof wt der kerken. dat
die scrifte hiet sacrilegiū ende den mensche
en mach die kerke niet beschermen noch hi
en mach daer gheen vzieheyt in hebben.

Want te selue heeft beroeft Ende dese waer
heit roocht ons moyses daer hi seyt dat gode
eens gheoffert ende ghewier. dat en mach niet
voort meer in ghenen anderen oerbacē besy
ghen. ghehken datmen wt enen ghewyeden
kelt gheen cūcken soppē maken en mach

Die derde zaek is want die ouertreder goods
 gheloften gode ende alle sinen heilighen ende
 sonderlinghe sijne Juncfrou moeder onghe-
 trouwe gheworden is want hi sine lofte niet
 en heeft gheeft ghehouden ende bouen dat so
 heeft hi hem onderwonden sijns selfs daer hi
 gheen noch eyghendom of en hadde want
 hijt gode hadde ghegheuen als boem ende
 vrucht **G**od onse heer heeft ons sonder ons
 ghemaket Ende gheset inden handen ons ey-
 ghens rates ende vrieheyt die moghe wi ghe-
 bruken mer ist dat wi ons seluen yemant
 ouer gheuen so zi wi eyghen veel meer als
 wi ons seluen gode ouergheuen mit beloefte

macht

Die derde clausel ende verstaen des gebodes
 Du en selte gheen onnatuerlicheyt doen
 mit dinen licham Ende dat omme drier
 zaken wille

Die eerste is want die sonden yeghen der na-
 dieren sijn so rechte verwaten ende onuen-
 schelijc dat si ouermids onsprekelijc lelic-
 heyt ston hieten dat is dat si gheen naem
 en hebben want sinte Augustijn seyt diese
 opten meydach nome de mit vele die en

117
soude des morgheus uro gheuen doū op sine
voetstappe vinden daer hi die sonden yeghē
der natūren ghenoeent hadde. ende om ho
re groter onnatuerlikerheyt willen so en
wil gheen diuuel enighen mensche daer
of becozen noch hi en mach daer niet by
wesen alle gheschien

Die ander zaek is. want dese sonden ye
ghen der natūren die heel werlt beuellsē
si onzuert die lucht. si onreynē dat wa
ter. Si doet die aerde uerslūten. Si ghueyt
dat vuer ende uerwandelt den mensche
bouen beestliker natūren. also dat een
mensche diese doet en is niet weerdich
inder aerden te vūlen noch inder galghe
te droghen. also seer is hi wt ghegaen al
ler dinghen mace. want doe god sach de
se sonden uanden mensche gheschien
beyde hi so langhe dat hi gheen mensce
en wart ende hadde bicant after ghesa
ten alle sūte augustin seyt

Die derde zake is. want dese sonden sel
god alre swaerhede voreken. ghehken
alser gheschiet is op sodomia ende go

Tmorra. Die enghel maketse also blint. dat si die doer niet vinden en konden. ende reghende op hem vijf steden zwenel ende vier ende hietse verzincken in afgront uander hellen ende liet op die stede een doot meer warden

Daer gheen leuende dier noch barnende caerse en mach instaan Daer vruchte walsen uol sthoues Daer men noch hoorze ghecrisck wt der hellen. die gheschiet noch al gheestelike diet al wel mocht uertellen

Dat zeuende ghebod is Non furtū facies. Dat bedint du en selte gheen diefte doen. Die ghebodt heeft oer in clausel ende verstaen

Dat eerste is du en salte diuen ouersten gheen plicht noch scout onchouden ende te ghen dat misdoen drier leye menschen

Die eerste sijn die gheen die der kerken tyende of pacht sculdich sijn en niet en betalen en verdoemen daer god aen **Jheronimus** seyt goods ghewoonte is betaelste niet hem sine nente so moetes du daer voor betaelte wardē reden is dit want diende der kerken sijn der armen reuten. daer die priesters ende pre

laten scaffenaer^r procuratores ende aelmissemere
af zien ende also veel ghebrece als daer in val
let so sijn uoer gode sculdich die lantzaten
die dat niet en betalen

Die ander lude die tieghen dit ghebod doen
sijn alle die ghene die den uader des huses
of des ghezimmes stelen of nemen ende in an
deren zaken toe bringhen. dan hi beuolen
heeft alwaert oer in aelmis. het si wijf
kinder knecht of macchte die tieghen heer
wil doen. ten si dat se wel weten dat hem
hef is dat si mit hste doen als van een en
drinken. Of is dat wijf neerachtich of
ghiftsi van horen moeghen gaue. In an
deren zaken zo moet si oerlof vanden man
bidden

Die derde lude die tieghen dit ghebod doen
sijn voluers ende rentmeesters. als dese
yet meer nemen of eysschen dan hē boert

Of min rekenen dan si ontfanghen hebbē
ende horen heer die rechte scadinghe ende
prouande tiden niet en leueren. want dat is
eenrehande uerraderie. want die hē want
licht dattet an sinen volck ghebrece ende

daer af mochten reysen of noodsaken an ghe-
 leter warden ende alle dese waren hozen hē
 meenedich gheworden

Die ander clausel ende uerstaen des ghebo-
 des is. du en selte dinen minnen mensche niet
 hinderen of scaden noch onrecht doen. tieghē
 dit ghebod doen driehande lide

Die eerste sijn rouer ende ghewalter die schimte
 ende onthalen mit craft. dat roupende zonde
 voor gode sijn. om dat god der uerdruiter cla-
 ghe hoort ende wret. ende dit is meere sonde
 dan simpel diefte om dat meer onwils liden
 ten ment oncrimyt dan stelt. ende deser zonde
 sijn sculdich alle die rouer onthouden of her-
 berghen. raden of sterken. of bescuten die
 haer goet ghebruken of copen. want hulpe
 ende werke voor gode alleens is

Die ander sijn die gheen die hozen dienen
 loon onthouden. Salomon zeyt datter seer
 quaet is dat yemants verdiende loon by enen
 man vernachte. dat hys hem niet en ghyft.
 want dat ghebreck datter die af liden rou-
 pet uer gode vraeck. ende hinderet dat ten
 man die dat loon onthoudet gheen goet

Van gode beschyven en mach noch gods ghenade
te ontfanghen alle dese punten wiser salomō
wt mit goeden bescheyde

Die derde sijn die gheen die des anderen wel
taet ende ere of künste onder uoete secten en
vermindere uoer den luden ende verkeerse
also dat die doecht niet ghelouet en wt noch
ghepryft ende die ondoecht niet ghelaket
want aristotiles seyt ^{als de} mensche die doghet en
die wysheit louen. so wasset die moet ende
die doecht daer in. **Quintus** seyt **D**u loues
eren willen heuet menich man vider scap
bestaen. dat hi sonder prys ende eer niet en
hadde ghedaen. hier om plaghen die romere
die zegheuedigher te cronen

Die derde clausel is ende verstaen des gebodes
Is. du en selte dinen ghehken in ghenen dinghe
scaten. Teghen dit ghebod toen drierhande
lute. **D**ie eerste sijn die openbaer of die hey
melike woukenae. die tieghen die ewe gods
Ende ten heilighen kerken ende tieghen broe
derlike minne mistoen. want god heeft ghe
sproken ghi sellen miltander lieue en niet
taer uoer hopen **Gloz** wat du bouen den

hoestal ontfanghes mit wat listelike uoerwar-
te oec si dat toe brenghen her si in uoerwoep of
in onderwoep. of op daghe te ueroepen. om een
tijt te verbeiden mit wat wise dat si. **D**ie
wouker mit arghehilt toe brenghen. Dit is
een sonde. listelike wouker. dat god heeft ge-
drieghet. dat hi een onder zouck sel op hoerre
listelike beuindinghe wouker toe bringhen

Die ander die teghen dit ghebod doen sijn scal-
ke coeplude die dat ghemeeen goet ualschen
mit vermenginghe ende wt bryken mit on-
rechticheit ende mate ende quader reken-
scap. want god heeft alle der werlt goet mit
rechticheit. ende ghetal ghemeeen ghemaker
Ende wie hier aen mistoet die is yeghen gode
alre naeste lwoeckachtich. hier om seyde god
den kinderen van ysrachel toe laet in iuwen
huise niet wesen wicht ende wichmate ende
mate **glos** Daer men mit der eere wt we-
echt ende wmet. ende mit der ander in

Die derde lude die da teghen dat ghebod doe
sijn die gheen die gheestelike stelen ende be-
rouen als die ghene. die na goede urouwen
en jouchrouwen gaen mit liste ende boelscap

minuierſcap ende dat hi daer uan te richte ende te
ſcanden comen ende haren goeden naem uerhie
ſen. Oec die gheen die in rade ende in comen
ſcappen of in ſtate den anderen wercloucken

Dat ſijn auentier te minre Js. beluſcap of
rentemeester te hinderen ende voor te comen

Oec die gheen die quade conſte den anderen
leren als veruyn te maken te toueren daer
ſcace mocht uan gheſchien. Of een ſijn ſiel
mach mede uerheſen

Dat achte ghebod Js. Non falſum
teſtimoniū dices. Du en ſelte ghe
uen ualſchen tuuch gheuen. Dit
ghebod heeft oec in clauſel of uerſtaen

Die eerſte is du en ſelte gheen ualſche oer
conde draghen teghen dijn euen kerſten in
ewighen rechte. Ende dat gheſchien in drie
graden uan ouertreden des gheboods

Die eerſte graet daermen dit ghebod mede
brect. dat god ſwaerliken wzeken ſal Js.
alſtu coomſt daer dijn urient ſchilt yeghēs
yemant om wat zake tactet hi. Gheues
tu ghetuuch dat dijn urient rechte heuet
ende du wetes wel dat hi heeft onrecht

Ende die ander die onnosel is makestu sculdich

Die ander graet die god swaerlike wreken sal
Is dat du uoor dat gherechte gaes om hanc of
om vrienſcap of om ghericheyt wil en zweer-
ſte ten anderen of ſijn goet ſijn eer of ſijn lijf
Ende wie daer in begrepen waer die en moch-
te niet meer te rughe ſtaen noch te rechte ſiden
Noch ſtaet inder werlt uooren van ſcont of
ſcepen of balij te welen

Die derde graet die teghen die ghebod gaet en
god alre ſwaerlicke wreken ſel Is dat du gaet
te uoor dat gherechte en zweerſte enen ghe-
ſtaecten eet mit op gherechten vingheren
op dat cruus ouer enen anderen goeden ma
die der zaken onſuldich is ende brengheſten
van liue ter doot mit dinen ualſchen ghetu-
ghe daer biſtu uoor gode manſlachtich mede
gheworden gheken dat daniel die propheet
wylſte ouer die twee oude quade Joediſche pa-
pen die ſulanna onnoseliken ten doot wou-
te brenghen

Die ander clauſel ende verſtaen Is du en
ſette mit gheerne loſghen yeghen dine enen
kerſten menſche ſette te woorte ende dat Is

verboten in drie manieren

Dat is eerstwarf mit scadeliken loghen als te spreken die eerste waerheyt die god selue is te segghen dat xpus niet ghebozen en waer uā eenre ioncfrouwen. Of yemant mit loghentliker aftersprake te scaden an sijn eer in sine gheruchte of an siner wūtscap. Of als yemant den anderen zeker dinghen toe seyt mit ghe loue ende daer een hem aenghetruwet ende dat heghet

Anderwarf doemen yeghen dit ghebod mit dienstafighe loghen als wanneer een heghet om beters wille of van goedertieren heyt of uā medoghen als yemant te onrecht te ontsuldighen of segghen dat die dief diemen zouket dat hi daer niet en is ofte segghen dat die ioncfrouwe hebbe enen man op dat se knechte mit ireden laten op dese dienstafighe loghen en achten niet veel nochtan zo sijn si zonde wantmen sal gheen loghen spreken om te scuden enige scade noch om gheen bate wil zo groot die daer of mach comen want salomon seyt Die mont die daer heghet die dodet

Die siel

Derden warf doet men hier tieghen mit spot
teliker loeghen ende mit spilliken woorden
als wanneer dat een lieghet bispeel of fabelē
op yemant die bedrooft is te troosten of
vrolic te maken. Of wanneer dat een boerde
voort brincht die lude doen te lachen. Of dat
yemant den anderen smeke ende segghe dat
hi wel zinghet nochtan dat hi dat niet en
meent mer hem lieue te segghen. Dit achten
die lude cleyn nochtan seyt xpus dat wi uā
allen ydelen woerden reden sellen gheuen

De derde clausel ende uerstaen des ghebodes
is. Du en selte gheene gheuenste ghelate of
werke togghen. die du niet en meyues want
die doen sondehken. drie manier uan luden

De eerste sijn die ghedaente togghen uā ghe
uenster heilicheyt als doen die ypoocriten ende
lollarde die haer aensicht comen daer na
setten ende mit den handen also baren rechte
of si onder den cruce ghestaen hadden. dese
die beden langhe sonder ynnicheyt en sicken
in der kerken slumercude ende gaen te sacra
ment sonder reuerencie. ende uernederen die hey

17
lighe kerke ende uerasteren die scriftuer sonder
vrese. dese doen alle hoer werck op dat si lof
ende prijs der heilicheit vanden menschen
daer mochten af beyaghen van desen seyt
xpūs si hebben haer loon ontfanghen

Die ander schijn der waerheyt gheuenste
lic togghen als doen die ghene die van tynch
ken auyt of van minnen of om mede wil
die waerheit zwighen of die ghene die der
lude mistaet meer laket ende lastert dan si
mistaen hebben of dier lude die hi wel gan
haer mistaet meer onsculdicht ende uerda
dicht dan waerheyt alle plegghen te doen
voerspraet ende aduocaten of die in zine
heerscapen meer onredeliker woorde be
sicht in sinen ordel van moede dan hi wel
zoude doen

Die derde sijn die schijn der rechtuaerdicheyt
gheuenste lic togghen alle doen onrechtuardige
baelii scoutte ende scepen die recht en vomes
den armen luden weygheren te doen sonder
vertreck. mar daghe diche te maken om
die handsalunge te cryghen. **O**f aldus
dat enighe raet in lande of in sted te za

recht
 men ende statuten ende wilcozen teghen der
 heilighen kerken of teghen den heer uanden
 lande of teghen ewighe staet ghylde of verri-
 ghe ende lecten yemant in sinen rechte of
 vryheyt. Of anders waer dat yemant den a-
 deren woude berispen uan zonden en wochede
 dat te doen in diechden ende meendet i quaer-
 hede. Of dat hi yemantsonghelijck woude
 bedaghen rechte oft hem leet waer. mar zi-
 ne menighe waer tacter die lude zoude wete

Dat neghende ghebod is. Non conu-
 ulces rem proximi tui. Dat beduut
 Du en selte dyns euenen mensches
 goet niet arghlic begheven. die ghebode he-
 uet oec drie clause of uerstaen

Dat eerste is. du en selte niet arghlic bege-
 ren dyns euen menschen goet mit gheric-
 hede of te ayghen mit onrechtuacrdichede
 Ende die ghebod ouertreden drierleye men-
 schen

Die eerste die begheven der lude goet ende ten-
 ken taer op mit arghelst ende dat woude
 gaern veruolghen konden ende mochten si
 Mar als si sien dat hem tes ghebreect. ende

13
niet te werke en konnen bringhen. so laten af
ende et bliuet. **M**ar dit is nochtan een dooch-
ke sonde

Daer na zulke mensche sijn die der lude haue
niet alleen qualiken en begheven. mar mit
quaden aernst ende sondighe daet. dat uer-
uolghen mit alle haerre macht. en breket
daer yet aen. dat sijn niet en crighen dat en is
hem niet te danken. want si hebben hoer
moghen daer toe ghedaen haer best ende
quaerst ende dese sondighen meer dan die
eerst want si haren quaden wille hebbē
versocht

Daer na sijn ander lude. die der lude goet
niet alleen archlyc en begheven. als die eerst
noch dat uersouken mit haerre macht als
die ander. mar bouen dat se uertrighen het
si mit list mit wouker mit ghewelt mit
diefte mit ferpelye ende anders mit loghē
mit wroughen ende des ghetijcs. ende sijn
gherekent dieue ende rouer. **E**nde deser
lude zonden en warden niet vergheuen
absoluiert si en moeten alle die dinghen
den rechten bisiter weder keren en nochtā

voer die quaetheyt penitenti' toen en beteringhe

Die ander clausel ende verstaen des gheboods
 Js. du en selce gheen goet tot quaden zaken toe
 brenghen ende dat toen d'nerleye lude

Die eerste die vercrighen daer om ter werrelte
 goet op dat si moghen daer op homoet druen
 .ende ten anderen uerdrucken of gulselic leuen
 of oncuulcheyt dzmen ende ouerspil doen. daer
 om hadde die ryke wrecke sijn goet vergadert
 die daghelic lecherlike weerscapete

Die ander die hier an sondighen sijn die gheen
 die goet vercrighen mit arbeyt of mit auen
 tueren. op dat si hoer maghe ende vzeut daer
 mede moghen helpen ende wt gheuen of ewich
 goet daer mede verlicnen huus hof en acker

Ende want dese kinder tan sonder sorghe ende
 arbeyt hebben ghewonnen so en arhense niet
 hoe sijn qualiken uerteren ende ouerbringhe

Die derde die hier aen sondighen sijn die gheen
 die haer goet uertobbelen of uerspeleu of in
 boue of in danse uerspilten. ende onnuttelic
 wegheuen of die speellude arande tuischers
 cleder paerde of goet ghyft. of mit jaghen ende
 queesten ende mit ander wildicheyt oubringhe

117

Of die in wine baten of op laken dansen. of
mit voghele ende weyde spil cost doen. dat is al
der armen goet dat men dus onnutelike ver
teert. Ende als sente **I**heronimus seyt als ouer
rouers so selter god ouer wreken.

Die derde clausel ende uerstaen des ghebods
is. du en selte niet mit vracheyt ieghen dñs
euen menschen nootwort in ziner noot vo
orhouden want die doen dierleye sonde
ende quaet.

Die eerste zonde ende quaet die dese lude be
gaen is dat si den hongherighen broot voer
sluten. den naecten cledere uoerhouden. en
der peelgrin husinghe onweldiche. wat
god heeft die ryke. scaffenare ende procura
toers der armen ghemaker. Ende wes du
taer an hem onchoudes sel god weder van
dinen handen eytschen. of du der armer lu
de pijn sculdich wares. haer zuchten rouper
voor god als oft du hoer bloet haddes ghe

Die ander sonde ende quaet dat **I**stort
dese wreken begaen is dat si die minne
ende godertierenheyt wo hem besluten en
verhesen dat ryke gods. Job seyt **I**c en heb

be mijn brocke brodes niet alleen gheghete
 mer wesen ende peelgrijn hebbense mede
 ghebroken. Sinte Johan seyt. wie dat zien
 zinen euen kersten ghebret hebben en slu-
 tet sijn harte uoz hem. hoe zoude die minne
 goods in hem bliuen. wie dat niet den arme
 te hulpe coont mer laet en uoer hem uer-
 deruen die en heeft niet an hem menscheit.
 mer beestelicheyt

Dat derde quaet ende scade die dese vrecken
 begaen is. dat si den oerdel gods moeten te
 dinghen staen ghelijc dat xp̄us reche ouer
 alle menschen segghen sel den ryken uer-
 ken toe. Ic hebbe ghehoughert en ghedorst
 Ende ghi en hebt mi niet ghespiset noch
 ghelauer. Ende als si antwoerden heer wan-
 neer en heb wi dat niet ghedaen. Ende so
 sel hi hem antwoerden. Ic seg iu uoerwaer
 also langhe als ghyt niet en teder den cley-
 sten in minen naem. so en heb dys mi niet
 ghedaen. ende daer om leert xp̄us ons dat wi
 sellen outfarmehartich wesen vanden tijt-
 licken goede op dat hi ons weder gheue dat
 goet des ewelicken leuens.

Dit tiende ghebodt is. Non concupis-
ces proximum tuum. Dat be-
dint. Du en selte mit gheuer qua-
der lust: dijns en menschen wylt begheerē

Dit ghebodt heeft oer *m.* clausel en verstaē

Dat eerste is. du en selte onardighe lust
ende begheringhe draghen heymelike in
diner herten. ende die onsinier ghedachte
gheschen in diner hante wijs

Dat eerste daer dese quade onreynne ghe-
dachten af ghecreghen warden. Is becom-
ghe van buten als wt den oghen weder-
uaert. daer dat harte wart af beswaert
want die oghen sijn bode des herten

Dat ander daer dese onsinier ghedachten
van comen. Is als des menschen bloot be-
voert wart. als een vloet des meers ende
daer van crighet ghenuechte in hē seluen
ende laet hem wel te moede wesen vā dier
beweghinghe ende heeft daer lust in mit
langhen op denken

Dat derde daer dese Concupiscencia ende be-
gheringhe af comt. is als een sinen wille on-
ghift ende sinen moet daer toe keert mit cō

sente ende uolboert mochte hi sinen ghedach-
 te wt brenghen hi dedet Ende al mit beuade
 moete wel uoerzonnen. dese heeft die soude
 ghedaen also veel alst in hem is ende daer
 om hieten van quaten wille

En ander clausel ende uerstaen des ghebods
 is. Du en selte dine vüle begheerte niet in en-
 ghen. . . . . wie smiliken uersouken ende dat
 om . . . . . saken

Die eerste is want die oncuulste be-
 gheerte is als een torre aerde in de mensche. wie
 nu anden anteren sine begheerte uersouket
 mit smiliken lachen guethicheyt en gheselschap
 Die ghyet water op die torre aerde ende ma-
 ketse weech ende slyckich als tauud seyt hoer
 weghe der minne sijn duuster en ghyperich
 ende die quade enghel ueruolchse mit beco-
 ringhe

Die ander zake is want die oncuulste be-
 gheerte sijn alle moer en veen inder heyden
 . . . . . ende als die zonne seer schinet so trecketse
 die warachtighe vuchticheyt op in d' lucht
 ende wardet reghen haghel ende omweter-
 . . . . . alle ghelyc doet verzuikinghe vleyschek

lust in yemant dat hi of si daer mede warden
beuont. betoemert ende niet lichtelic na hem
doen comen also langhe als si daer mede
ommegeuen

Die derde zake is. want die onchuyliche be-
gheerte sijn inden mensche als een onleskehe
dorst want die onsiuer ghedachten bannen
als een helsche brant inden mensche. ende
wie dan dese ghedachten toghet. ye
maude. die onseughet sijn dorst. meer
en doet enen anderen dorsten na lyflik ghe-
uechte. des gheikes ende daer om hiet dese
onsiuere ghedachten heten wint. dat die
puluer ende stof der aerden voor hem hene
wint. also warden dese menschen in hozen
ghedachten uerstaghen

Die derde clausel ende uerstaen des ghebo-
tes is. du en selte bi desen ghedachten niet bli-
uen in gheen gheselschap. daer toe ziken wt
te spreken of yemante gheuen te kennen. en
dat salmen doen in iij. manieren

Die eerste wise. die inwendighe sonde te scouwē
is dat hi sijn wtwendighe zinne bedwinghe
ende besluten. want si sijn wilde wachters ter

harten ende verraden ende verleyden d'icwyl te
capiteyn den gheest des menschen. hier om
seyt Job Ic hebbe een uerbant ende plicht op
ghenomen mit minen oghen dat ic niet denke
en zoudt uan enen Joncfrouwen. *gloria zeyt*

Die de schoonste aensichte hebben

Die ander wise die inwendighe sonde mede
te scouwen is goede handelinghe uan duet
tekker becōmernis. want die werke ende
arbeyt verdriuen dese ghedachten. Ouidius
seyt Is dat sake dat du ledich biste so selcu
vallen Judelen woerde. die men niet boeten
noch raden en mach dan mit menschehke troost
taermen die begheert. Die pphet seyt le
dicheit ende Saetheyt der spilen hebben
my volc tot ouerspel ghebracht

Die derde wise is. Die inwendighe quade
ghedachten mede te verdriuen. is te lesen of
te horen heilighe bouke of te spreken ymich
ghebet. of te uersueken heilighe stede. of
te uisiteren die arme ende gheuanghen. of
te bescreyen dine sonde. of te ghehoghen
dat hien ons heren ihu xpi ende dat hi di
goets ghedaen heeft. of te merken die ual

Scheyt der werlt ende onsekerheyt des leuens
of te uoordenken die pine der hellen of die
vroechte die daer is in dat ewelike leuen
dat ons allen god van ziner gheuade moet
verlenen ende gheuen amen

Cap^m. Vanden vyf heydenschen ghebode die
hem gaf die heydenliche meyster pythagoras.

Oe die
heyden
vernamē
mare en
verstondē
dat die Jo
den had
den enen
propheet
die mit
harē god
so heyme
like alle
ne spra

ke van aenlichte tot aenlichte als een vriet
mit den anderen. ende dien hoor god hadde
ghegheuen. tven ghebode daer sy na zouden

leuen. toe quamen si mit ghemenen rade tot de
 heydenschen meester pythagoras Ende seyden
 dese maere aldus Ende want niemant onder
 hem en waer so wijs noch so doghenchyt die bet
 mit goden mochten wesen. want ouermids
 sijne groter gheloefte wysheyt so hiet hi p
 ceptor. dat beduut die ghebieder. dat hi uan
 hoven gode woude begheren oech euwe ende
 gheboden daer si na leuen zouden. Dese mees
 ter wart uerwouwen uan hoere bedinghe
 willen ende uergaderde die heyden in enen
 zueten tale wt ten steden die daer waren vol
 onreynicheden ende screef hem in gulden roe
 den vyf gheboden. aldus ueel onghelikes
 hebben desen gheboden mit malcander

Die eerste gaf god dese ander een mensche. die
 eerste worden ghegheuen in enen berghe. Die
 ander in enen tale. Die eerste warden ghescre
 uen in enen harter stenen tafel. Dese ander
 in ene weke gulden blade. Die eerste scrif die
 vingher gods. Dese ander een vingher des
 mannes. Die eerste ontfynct een heyligh
 propheet. die mit gode sprac. Dese ander een
 heydensche phylosooph die mit hem seuen

113
sprac. Der ander sijn tien deser mar vijft. Die
eerste bieden ende uerbieden. Dese ander alleen
ghebieden

Dat eerste heytensche ghebod is. **Ti-**
me vni deum. dat bedint vruchtet
enen god. Dit ghebod hecft drie
clausel ende verstaen

Dat eerste vruchte den rechtuaerdighen
god mit knechteliken anet. Die knecht ont-
siet sinen heer om scade ziner huer te hebbē
of om claghe die hi ureest te ontfanghen
also onche dinen gherechtighe gode om dñs
selfs wil om die scade ende pine die du mo-
ghes ontfanghen om ouertreden ziner ghe-
bode. Die scade is dat ewighe leuen te uerliesē
Die pine is die uerdōemis der hellen te crighē
want hi uerleent dese gherechtighe heer
een niwehken loon van sinen werken en
van sinen uerdienten. Dat is een goede anet
als salomon seyt want si doet die sonden
laten

De ander clausel ende verstaen is vruchte
den ouersten gloriofen god sijn naem is
ewelijc ghebenedijt. ende dat doe mit enē

eerliken loye ende waerdighen anxt ghehijt

Als een vrient ontfiet den anderen of als doet een oetmoedich Jongher zinen alre besten meester die en mit zorgghen regiert also ont sie dinen waerdighen god dat du merkes op sine weltaet ende uerdiente die hi in di heeft dicke begaet als eerst een vedelijc creatuer mit volmaecten zinnen na enen kercken mensche die sijn ewe ende leer mach bekennen ende na wil uergheuen dine sonden ende uerlenen ghenade die duedht te be

Leuuen. hier om doch als Seneca seyt zijne hogher eren ghef lof ende danck in allen werken ende hulpe na hem Dauid seyt wat sal ic den here weder gheuen voor al dat hi mi heuet ghedaen **Ic** sel den name des heren aenroepen **gloria** mit bedinghe kuyelen ende offeren. Dit is een beter anxt als xps seyt vrucht gode ende houet zine ghebode daer is alle menschen in behoude

De derde clausel ende uerstaen is vrucht te den alre goedertierigste god die di ghescapen heuet die di dus wel ghedaen ghemaker heeft ende di an siel aen lijf be

147
sitet ende dat doe mit enen kincliken anxt.
Want hi die alre liefste uader is Die inden he
mel zorghe uoor ons draecht ende als een hef
kint ontsiet sinen goeden uader so wruchte
voor den alre besten god hem te uertoozme
tiegheu hem te doen of vimmermeer van
hem warden te scheyden. ende dat uā recht
liefte ende verghent anders waer om. wāt
hi uā hem seluen ouergoedich ende uerkie
selijc is. Dese anxt is die edelste ende alre
beste. want si comt wt minnen aldus ont
sach die propheet god onsen heer doe hi
sach sijn aensichte aen uol van ghenaden
Seyte hi dus. heer ic hoorde di ende was
veruaert. Ic sach dyn aensichte ende ic
vreesde uoer de **glof** anxt vimmermeer di
te verhefen

Dat ander heydenische ghebod is.
vulle proximo fieri quod tibi. dat
beduut. wil dinen euen mensche
ghelichen dat du dyn seluen gunste. Dit
ghebod heeft oec in clausel ende vstaen
Dat eerste is gan dinen euen menschen
dat du dyn seluen gunste mit heiligher

Vrientſcap een uweelic menſche is gheſcapen na
den bilde gods. ende gheroupen tot den ewighen
leuen ende begaeft mit den heilighen gheloue

Ende want een uweelic wouden gaern ſalich
weſen ende mit gode warden behouden ſo ſelſte
ſo heilighen vrientſcap tot allen menſchen
draghen dat hem wel gūnes dat hi zinen gode
ghehike kristen gheloue beleue. ende houde. en
dat hi ſijn ewighe ſalicheyt an gode uerdene
ende hier an ſo ſelſte hem raden helpen en vor
deren. ende aldus ſo hebbeſte die menſchen lief
om gods eer wil. Ende die is eenheyliche vrient
ſcap ende hi is goet al is hi ghemeen

De ander clauſel ende verſtaen is. wil ende
gūne dijn euen menſche. dat du dijn ſeluen
gūnſte mit rechteaerdigher vrientſcap een
uweelic menſche om edelheyt ziner reden. ende
ghemoetes wil. hadde gaern lof eer ende prijs

Ende dat en machmen verghent bat mede ver
crighen tan mit doechten ende gherechtighe
werke. daer om ſo ſelſtu ſo gherechtighe vrient
ſcap tot den menſchen draghen dat du om
gheens vrients wille onrechteaerdicheyt of
onduochte en ſelce doen noch des ghehikes dat

oneerlic is. en selte niet op hem versouken noch
begheuen. ende wanc dan dese vrientſcap recht
uaerdich in die doghet alleen staet ende ou
doecht laet so hiet die vrientſcap rechtuaer
dich. ende is beter dan die eerste

De derde clausel ende uerstaen is. des ghebods
Sonne dinen euen mensche. dat du din seluē
ginst mit warachagher vrientſcap een juwe
lic mensche is ghekeert op sijn eyghen ghe
maket mach ende bate. Ende om die te crighe
so souken uel lude vrientſcap. wanc si hem
seluen alleen. menen tot allen dat hem vand
vrientſcap comen mach. Mar dese ginst en is
niet warachach. sonder wannec dat du dine
vrient lief hebbes om sijn orbaer en ghehuc
willen niet om die dine ende om ziner eer
ende ghemiecht wille ende din seluen niet al
re eerst en zoukes mar op dinen vrende
goet gheschye so hebstu warachaghe vrient
ſcap ende die is die alre beste ende edelste mer
selten plechtmenſe te vinden

Dat derde heydenſche ghebod is. Su
mare iudiciū a te wō. Dat beduut
In allen zaken nym eerst ortel

van di seluen. Dit ghebod heeft oech drie clausel
ende uerstaen

Dat eerste is du en selte di gheen gheorloft ordel
of recht onderwinden als die apostel seyt hoe is
yemant so coen die enen wreunden knecht dar
re ordelen ende berichten die hem niet beuolen
en is. hi staet ende uallet sinen heer alleen. **Daer**
om seyte een die mit den anderen kreef keef en
vacht in egypten tot den ghenen diese woude
berichten. aldus seyte oec absolon toe hi comick
warden woude wie heeft mi ghesat dat ic nu
moghe ordelen ende rechten. **glos** woude gyt
toen zo dede ickiet gheerne. **Sich** hoe hi niet son
der beuelinghe rechtcs hem onderwinden wou
de.

Sinte gregorius die paeus seyt het is een
vermeten geck die sijn zekel warpt in eens
anderen mannes coorn. also ist mit de zekel
ter tonghen daer wi die lude mede ordelen in
zaken die ons niet en beuolen sijn.

Die ander clausel ende uerstaen is Du en sel
te gheen heymelken ordelen of berichten
want god is alleen die te harten kenner ende
om tacter di onseker is in wat menighe dat
die dinghen sijn gheschiet. of niet en wetes

claerlic watter is gheschiet of wat du hier na
maels mochte doen of wat du soudes hebben
ghedaen of di sulke bezorginghe hadde ouer
gacn. So selstu di die uerborghen zaken te
Tonclaeu. Dat leert ons paulus daer hi de
romere scrift. aldus die daer ualstet. die
en versnade niet den ghenen die daer et
noch en sellen niet oerdelen god hecctet in
hem ghenomen **gloia** Die weet oft hem
noot is. ende so mochtet gode wel behage
Salomon seyt In allen dinghen ghif go
de die eer **glō** Dat du alle dinc in die bes
te vughe selte keren hier om ist dat paulus
seyt die mi ordelt dat is god **gloia** want
die kenne mine consciencia

Die derde clausel ende verstaen des ghebo
des is in allen zaken selste dyn seluen eerst
aensien ende berechten. Sicut bernacit seyt
veel lude weren veel. ende si en weten hem
seluen. si sijn versnaden enen anderen mer
si en sien niet in hem seluen. daer om seyt
epūs. si zien een stubbe of een taf i eens
auters oghe. mar si en zien gheen balke
in haers selues oghe. **de** sijn ghelyc daer

paulus uan seyt. Si segghen enen anderen
steel niet. doch gheen ouerspil ende si toent
selue ende daer om en sijn si niet ontsuldige
daer si enen anderen in ordelen uerdoemense
hem seluen. hier om seyde xpus tot den pha
riseen die dat uoukijn in ouerspel hadtē
begrepen wie uan w allen sonder sonde is
die werpe den eersten steen in haer. ende
voortmeer seit hi dus wilt niet ordelen
op dat ghi niet gherecht en wart alsulke
ordel als du gheues. so selstu ontfanghē

Dus quathken ordelde die goet dūnkele
phariseus den publican den openbaer
zondaer. toe hi seide in hem seluen. **E**n
ic bin niet als die dese publican. **N**ochcā
so ginck die publican gherechtuaerdicht
in zinen ende die ander bleef in sinen
sonden

Dit vierde heydenische ghebodt
is. **C**auete a re turpi. **D**at be
duut ghi seit w hoeden uan le
liken vülen dinghen. **D**it ghebodt he
uet oec in clauel

Die eerste is. **D**u selte di hoeden uan

lelike onwetentheit of domheyt dinnre verstande
Pris. Seneca seyt in sijne epistelen. die lelyeste
wozp die gheschiet dat is onwetentheit of
dwaelheit. Sinte augustijn zeyt dat plato
een lelic haetlic mensche was van aenghe
sicht mar die schone phylosophie sijn daer
verstaen sijn onghebroken waerheit die
makeden zuuerlic gode ende den mensche
behaghelec. want poeta seyt binnen en
buten zo seyt die wysheit den mensche
Een schoon mensche sonder wysheit is een
doot ghemaect beelde Salomon zeyt ydel
ende bedrieghende so is die schoonheit
een wijf die gode onchiet selmen louen
Die ander clausel ende verstaen des
ghebodes is hoede di van leliken ghe
dachten of begryp dinnre begheeringhe
Seneca seyt al betaces du alle der werlt
goet waer selheit ende quaetheyt in
dinen herten. so bleues doch onsalich
om dat dinn heymeliche camer der be
gheeringhe lelic ende vil is. Ende dese
lelicheit van begheerten lacket wt
sinte augustijn ende seyt als een ver

Maect dat omwandelbarighe goet mit minnen
 in te hanghen. ende uerkieset uerganchike din
 ghen yeghen der ewe gods ende betinicht zins
 grondes. zo wart sijn aensicht uan binnen le
 lic ende zwart als of hi ouer die colen hadde
 gheseten

De derde clausel ende verstaen des ghebodes
 is hoede di uan seliken werken in allen dinen

Aldmate. Seneca seyt Is hi niet lelic gheworde
 die om ziner quaden werken uol allen mensche
 haetic wart. gode uersmadelic. ende wart he
 zehuen omwardich. ghelyc daemen leest van
 twee heyden die in enen sceep waren mit
 storm. die quade mensche en was niet ver
 uaert. want sijn leuen en was hem niet wa
 ert. Mer die toghende man die ginc die vaer
 nis aen. om dat hi wel zumerlic goede werck
 konste doen. daer af ghepryst wart die man

Dese lelike werke noemt sente augustijn en
 seyt. dat si heten. zonde. Paulus seyt. lelike
 werke sijn dese. sonde. roef. dieft. ouerspel
 dronckenscap. verraderye. meeueter. eubreker
 loghentael. ende des ghelikes veel. vne die
 dinghen doet en sal niet comen in dat ryke

godes

Dat vijfde heytensche ghebod is verita-
tem in omnibus confiteri. dat be-
dunt. du selte die waerheyt in alle
dinghen belien. dit ghebod heuet oech in-
clausel ende verstaen

Dat eerste is. du selte in allen dinghen die
waerheyt der leer begheven te kennen ende
dese waerheyt staet in openbaringhe conste-
liker zaken ende dese waerheyt staet in ij-
manieren. Die eerste is subtil conste van
philosophen of vreemde meesterescap daer
die zinnen mede warden verlicht als die hey-
densche meesters hebben ghehouden. ende in
vrien consten afteghelaten. dese hebben in
hozen bouken die waerheyt der leer ende der
consten behet. want si der zinnen stat niet en
hebben ghehuet noch uerborghen ghehoude
Die ander wise deser constigher waerheyt staet
in reghelen in rechte inloven ende in statuten
die te wisen ende die heren mit den volck op
hebben ghenomen. daer si hoor leuen na
moghen rechten ende vredelic in deser werlt
mit malcander leuen. Dese waerheyt hebbe

Die propheten apostelen leerre ende predicatier
 niet ghehudeet mar mit horen sermoen ende
 lessen opehken ghehet als salomon wt hore
 monde zeic. **M**ijn hals sal ouerdencken die
 waerheyt myn lippen sellen den quaden lake
 ende straffen

De ander clausel ende uerstaen des ghebodes
 is. du selte in allen dinghen die waerheyt der
 rechtaerdicheyt behyen. dat is dat een in alle
 sinen ordel ende vonnisse bliue byden pade des
 rechts. noch om lief noch om lede noch om
 haue noch om bede wil ter zyden wtgaen
 hi en bliue strack inder zaken waerheyt.

Traen. Dese man seyt salomon sel sichten inde
 stoel der ouderen. dat is hi sel mit recht een
 senator wesen of aldus als een toe rechte
 gheroupen wart. des hi wichtich ende weten
 de is bringhet mit tughen te uorschijn hier
 om seyt aristotiles. Die woorde eens recht
 uerdighen menschen en comen niet liege
 van dat hi weet ende hi can loghen wel ope
 baren want daer twee gheuende sijn
 daer ist heylich die waerheyt te eren

De derde clausel ende verstaen des ghebo

des is. du selte in allen die waerheyt des leuens be-
lyen ende uoertbringhen dat is dat dyn leuen
ghetoghen si nader reghel ende mate der ewe
gods nunt waerheyt des leuens haeren stalt
dat hi kume dat quade castyen dat gode vorderē
ende mate in allen dinghen behouden die hiet

Die waerheyt te beleuen. Of aldus als sinte
augustin zeyt. vanden gheuensten ypoocriten
die hoer leuen zeden datze die lute prisen en
niet en achten wat haer groūt in hem tughet.

Dit is een behende ualscheyt van leuen. en
taer om seyt. Anter si alstu schynes. of seju

Als du bist. Of aldus waerheyt van leuen
is. dat een zinen biecht uader ende warach-
tichlyc inder biechte gheuen te kennen ende
waerheit van leer ende van beteringhe zyns
leuens gaern nemen. Ende die hier inder tye
na dustanigher. ¹⁷⁷³vichtet sijn leuen god sal
hem inder ewicheit een waer salich leuen
weder gheuen.

Capittelum. *Vanden vier ewangelien en
ewangelisten.*

Je proply
 Daniel zeyt
 vij c. Dat
 hi sach in
 den hemel
 die tronen
 setten die
 oude van
 taghen
 die duisent
 Jaer sijn
 voer sine
 oghen als
 ene dach

Dit capittel leestme
 op site mathe 9 dach

die daer is gheleden. zat daer op sijn rechte
 ende die warden nooz hem op ghedaen 7 bouken

Szechel sach vier dieren die om de troon
 waren ende hadden oghen after en voer
 hoor ghelichte was als een blinkende
 metal. alle vierighe colen. barnende la
 pen ende als. bleem een firmament als
 een cristal. ende stene van saphyer blink
 kente. al omme als een reghenboghe
 was bouen hozen hoofde des thronen

Dese dieren ende voghelen voerden malcander
mit horen op gherechten vederen ende daer wart
een ghelint af als van golghen veel waters
ende van veel volkes in tenten ende pauweh
oen. die ghedaente van haren aensichte was
een aensicht des menschen. Een aensicht eens
leuven. een aensicht eens osken. Een aen
sicht eens aerus. ende als die heer zat op ene
hoghen troon so was alle die aerde vol ziner
maesteyt. Ende dese dieren die onder hem
waren ueruolleten ten tempel.

Dese bouke die uoor gode waren op ghe
daen sijn die vier heilighe ewanghehen
daer die kersten euwe ende gheloue is in ge
screuen daer men alle consten leer en wyshe
mach in lesen ghehken dat sente augustijn
seyt. Dit is die natuerlike conste **phyloso**
phie want aller dinghe natuer sijn i gode
den scepper. Dit is die zedelike conste van
doechden **ethica**. want een goet eerlic leue
anders nergent wt ghefozint en wart
dan gode te minnen ende zinen euen men
schen. Dit is die kunst die reden besluut
loyca want dat licht der redeliker sielen

niet en is dan te kennen die ewighe waerheyt
Die god is. Dit is dat borgher Jus civile wāc
 gheloue ende eendrachtighen vrede. En den
 ghemenen orbaer so wiser dat nūwe testament
 daer die ghemenen orbaer minne hoer selue
 niet en zūct mar die ghemenen orbaer. Dit
 is dat bouck des leuens dat testament des alre
 ouersten bekenisse der ewighe waerheyt
 ghescreuen buten ende binnen dat niemant
 en mach ontsluten dan dese vier voerscreue
 tighē goods tot ten enden vander werlt.
 die van aenbeghin bi hem hebben ghewe
 est diene sermoens ende selue dat woort
 hebben ghehandelt daer om zeyt hi. Qua
tuor facies vni. dat is vier aensichten sijn te
 enen want dat woort goods van viere
 is bedint.

Inden aensichte des menschen screef mathe
 want die betoechte xpis menscheit doe hi
 sijn bouck began aldus. liber generacionis
ihū. dit is dat bouck der gheboorten ende
 gheslachten ihū xpi. dauid ende abrahams
 zoon. abraham wan ysaac ende voort and
 dan. lxv man want doe der Jouchvrouwen.

Die uan gode hadde ontfaen

Iuden aensichte des ossen Screef lucas want die betwochte xpūs passie ende doot hoe dat hi indē altaer des cruces gheoffert wart uoer onse sonden ende began sijn bouck aldus hinc in diebus herodis regis iudee sacerdos quidam Dat is het was inden daghe herodes Joedsche coninc een pape hiet zacharias want die papen plaghen die beeste te offeren

Iuden aensichte des leeuwē Screef mart? want die betwochte xpūs verrisemis toe hi in sinen bouck screef aldus die engel zeyde

Surrexit non est hic hi is op uerstaen hi en is hier niet hi is tot galileen ghegaen die leuwe uerwecket zinen welpen inden derden daghe also dede xpūs zinen lichaem die handen dore dore op staen

Iuden aensichte des aeris screef Johannes want hi betwochte xpūs waerhe godheit ende zine opuaert inden hemel te ziden an die rechter zide goods den uater gheht toe hi sijn boeck began aldus **In principio erat uerbum** Iuden begijn was dat woort ende dat woort was bi gode ende god was

dat woort. want die aren hoghe vliegheit inder
luchte ende scerpe ziet inder zonnen lichte

Aldus is xpus gheworden mensche in sijnre
gheboorten een olte gheoffert ende ghedot
in sijnre passien. een leeuw te uerwecken
in sijnre uerrijsende. een aren in ziner op
uaert tot den hemel in die ghelijcheyt gods
want doe die hemelsche legat verlener aller
euwen woude hier neder comen. leuen weeth
ende waerheit. so bracht hi biltchiken mede
tese vier cancelier om dat sijn euwe ende
gheloue vier dusterich zoude wesen te re
gieren menscheleke leuen. gheht als vier
houke der werlt alle menschen besluten

Die eerste oert des ewangelen is euwe en
gheloue der kersten. Is die zonden te scouwe
ende die te beteren. Ende wantmen inden
ouden testament olte ende caluer uoer so
ten plach te offeren. zo onderwint hem
dint te leuen lucas die in des ossen hooft
beteykent is

Die ander oert des ewangelen is euwe en
gheloue der kersten is zede ende werke en
leuen der menschen vredehc te scicken

ende want een mensch is een redelic dier. bor-
gher leuen te leyden so onderwint hem dat te
leren macheus die xpus wake meest bescri-
uende is. Ende die oer indes menschen aen-
sicht beteykent is

Die derde oert des euangelien is die doecht
ende die rechtuaerdicheyt der eren uroemeli-
ken te beleuen. ende want een leeuw comt
der dieren is uan moede. so onderwint dat te
leren marcus die de uroemheyt xpi ieghen-
den tode beschermende is. Ende daer om in
des leuwen aensicht beteykent is

Die vierde oert des euangelien is die
hoochste salicheyt ende die ewighe waer-
heit daerhken te bekennen. ende want
een aren inder sonnen rat ziet ende uan
horen schijn in sinen oghen niet en wart
weder slaghe. so onderwint die godlike be-
scouwunghe te leren Johannes. die de god-
heyt xpi bescriuende is ende daer om in
des arens aensicht beteykent is

Aldus schijnt mit desen tughen ende ghe-
leerden scriven al opelic. dat die euange-
lie ende die kersten ewe waerachtelijc.

gaet bouen allen eeuwve ende menschelijc
leuen tot sijner salicheyt zekerlijc ^{wijent}

Dat eerste dat een recht eeuwve is
sonde ende quaetheyt wt den
volc te roden ende te wieden en
dat wiser die loey. datmen dat doen sel mit
oerdel vōnis ende pine. ende die is die zake
want quaetheyt ende boosheit hieten son-
de en sporede. want si maken die siel al
onghesont als aristotiles seyt. dat sijn
die werke der werlc. zweren lieghen ver-
raden. diefte. roef. manslacht. moert ge-
weld. uertraft. partye scalcheyt ende des
ghelikes. Paulus seyt daer om sijn die
loey ghemaket. In vorake der onstadi-
ghen. In loue der weltdighen en om
der ouertreter wille. want reghel ende
recht goets leuens so is die eeuwve ghe-
set als den quaden haerden Joden die
onbesneden waren van herten. god
gaf inder woestinen een eeuwve van
recht van leuen van gode te dienen. want
si al tyt op quact waren gheueycht
Mer yeghen der heylighen ewangeliē

recht ende gheloue. sijn hi alle deyn loeyen die
ye waren van sonden te laten gheset.

want stede recht ghyft ouer dat die ghe
mene wiue moghen inden steden wonen
ende bider miieren om te meer ouerspil te
scuwen. keyser recht verleent camspil en
cornoeij. ende steken om die heymelike v

Traterye te uhen. moyses ewe of dat oude
testament ghyft ouer dat een man sijn
ghetruwede wyf laten mach als hi sijn
zaken ouer ghyft in scrift. om te scuwen
dat die manne haer wiue niet doot en
sloughen. mar die loey ende ewe des hei

Lighen euuangelien en ghyft niet oerlof
enighe soude te doen. mar alle quaet te
laten. want alle sonden sellen ghewo
ken warden. want xpus selue seyt. van
allen ytelen woorden selmen een jouwste
taghe reden gheuen. mar wo en rechtet
dat ewangelium niet mit den zwaerde
dan mit aflagt verghiffenis der sonden.

Dat oordel is ons goet wo aenghenien
ende want wo dat oude testament ghe
biet dat men een calf offeren sel uoer

die soude. also is xpus gheoffert inden altaer des
 cruce in uerghiffenisse onser sonden. Ende dat
 betoecht die ewanghelist lucas die in des ossen
 hooft was ghesien vanden propheet ezechiel
Leert ons oech dat in uwe testament des ewange
 lien is dat wi onse licham offeren sellen op dat
 cruce der penitencien ende teylen al onse lid
 mate tot ware betringhe daer an uilstaen
 hebben mit waren berouwe. ende die roke is
 gode behagheker. dan die roke vanden offeren
 der ossen ende der caluer. ghehyt als dauid seyt
 het was een sacrificie der rechtuerdicheyt of
 ferhante der caluere op dinen outaer. mar een
 sacrifici des heren is een bedrucker gheest
 een berouwet harte ende dat en sel god niet
 versmaiden

Dit ander dat een goede loey ende
 eijwe myent is. der menschen leuen
 zede ende werke an even an doechten
 te regieren. ende daer toe wise ende weghe te oz
 dimeren. ende dat leert alle rechte gheschyen
 mit reden ende wysheyt. want dat is alleen
 die tonghe der waechtsael rechtuerdicheyt
Seneca zeyt dat reden is die slijpsteen aller

werke. daer om seyt augustinus alous die
beste reden maken dan beste recht. want
die quaetheyt is dicke behanghen mit
schijn van doechden. Dat nochtan niet en
is. diese opsuete mit den messe der waerhe
en vout niet dan valscheyt. Ende daer om
is die ewe loey of recht gheuonden goet
van quade. eer van scande. loeghen van
waerheyt. moghe deylen na redichlike on
terscheyt. mar nu was daer so onbescheyden
gheworden ende so onredelijc. dat si eerst
den ondelbarighen naem gods. gauē steenē
en hout. dat mit goude ende ziluer zoud
voor hem staen ende baten die tode mo
locke aen ende meenden si zoudē door hē
troost ende hulpe ontfāen ende dit was
een onredelic dwick wo uerkeerden zinne
ghedaen.

volck

Die weten beduden quahken ende loghe
liken die gheboden goods. want god had
te gheseyt. du en selce nyemants wijf
noch goet niet arghe begheven. si seyden
men mostet wel van binnen begheven
ende ten moet wel draghen. mar niet dat

mit handen ende zinnen werdiken toghen
ziet wat ualschers waren si. der ewwe glosier
v̄. verboden die hant niet. mer niet den mo

Tet. Keyser recha zeyt. Een mach sijn leuen al
so wel inden rechte uerswighen. als uerspre
ken. Mar die loey ende ewwe der heylighen
eunanghen. zet alle dinghe op die beste
reden ende die meeste onderscheyt. want
die ware ewwe gheuer xpus zeyt. yeghen
den diuel. ten die heyden. inden afgoden
aenbeden. Aldus du sette dinen heer dinen
god alleen aenbidten ende hem alleen diene
glosia zyt sulken dienst die niemant dan
hi ontfanghen mach als een aenbidten
mit beyden handen kinyelen op beyden kin
en. wicroet te barnen ende offerhande te
bringhen. Ende tieghen ten Joden zeyde hi
aldus. ghy hebt ghehoort dat Joden oute
vaderen was ghezeyt. ghy en zelt niemant
mit der hant doden. Ic segghe u want
Anders is hi sculdich des oerdels. Mer ic
segghe u alle die ghene die zinen euen
menschen toornich toornich wart. die
sel wezen sculdich des oerdels. merck hoe

hi daer verbiedet also wel een quaet hart als
een quate hant. **T**ieghe den keyser seye
hi aldus In woorde sellen Ja Ja neen neen
Ende niemant en sel den uerralken ende
verclouken. swighende of sprekende. **w**at
god is een inleure der harten. **m**ar want
uw alle die leer ende statuten der heilighen
euuaghelien staen op die schoonste rede
van zinne ende van leuen wtwendichlyc en
inwendichlyc. na moet hart ende warke te
schicken ende te ordineren. op dat die men
sche mit ureesaungheuen doechdeliken leue
moghe tot kennisse zijner ewigher saliche
comen

Gh' leert te doen al dat in uwe testament
der euuaghelien dat wi winne vrede ghe
redichheit ende goedertierenheyt sellen
hebben dat den menschen wael steyt. **E**n
dat betoocht ons wel die ewanghelist
macheus die indes menschen hooft van
den propheet beteykent is. **w**ant hi der
menschen leuen leert regieren. daer hi
zeit aldus. **w**at dat ghi wouden dat die
mensche teden dat zelue doet hem weder

ende minnet god ende in euen menschen ghe-
liken in seluen daer hanghen in alle eeuwē
ende propheten. Hier om zeyt paulus die uer-
uolghinghe der ewe is broederlike minne

GLOZ want daer in warden menschen za-
tich goederdieren oetmoedich die des menscē
leuen ende alle zine werke wel saken ende
ordineren

Dat derde dat een goede loep ende
ewe wijst ende meent is dat
mit recheuaerdicheyt die wke
te louen na hozen verdiente op dat der bor-
gher leuen sta in vreden ende in uren op dat
hi mit stilliken woede sijn rijck van binne
mochten besiden ende sijn leuen tot den
anderen leuen na deser tijt mochte strecken
daer so screef aristociles politor. dat be-
dint borgher leuen daer vimmer een ouer-
ste moet want die dinghen en willen niet
quahken gheschieden warden ende dat soe
moet men hebben bouen ons vorsten en

Theren. Tot zaken plaghen die heyden te
helpen. toe hi den wijsten ende den zinnich-
sten ende eerlichsten van leuen plaghen

comighen te kiezen ende om hoerre doocht
willen noemden aerdſche gode. mar daer
na ſo braken ſi die ende namen reelen
ende gyganten uoꝝ heren. om dat ſi gro
ot ende ſtarch waren ende beruchtet. In
allen lande. Dit betert die ewe des hey
lighen ewangelien die ſeyt dat wi oer
moedich is ende gode vruchtet ende ont
ſien die ſal dat volck ouerheren

Tot den ghemenen oorbaer plaghen die
Joden te helpen die hoer ſiel plagen te
ſecten uoꝝ dat teſtament der uader ende
voer die ſtat ende die tempel als Judas
machabeus dede die hem wapende als
een roeſe ende ſeyde weſet machtighe
kinder. ons is beter te ſteruen inden ſtri
de dan te zien qualyt waren ons volkes
ende der heiligen der oghen. mar daer
na ſeyden ſi tot malcander ga wi wt
ende laet ons ſticken een teſtament
mit den heyden. want zint dat wi van
hem ſcheyden ſo hebben ons uele quade
gheuonden. Dit betert die ewe des teſ
taments ewangelien. Daer ons leert

paulus. dat wi die wapen der duisteris
 van ons sullen warpen. Ende doen aen die
 wapen des lichtes op dat wy moghen ye-
 ghen alle die laghe des duuels. Ende in die
 schilde des ghelouen moghen zine vueri-
 ghe stecten secken. want onse wederzake
 die gaet ons omme sicken den hi slinden
 mach. mar staet hem stacth weder inden
 gheloue

Tot den ghemenen orbaer plaghen die
 romer te helpen. plaghen loeyen te scten
 ende die zelue te houden wromelijc inden
 tode uoer hoor uolck ende vryheyt wt te
 scten. ende bereet te wesen. zelue onghe-
 mach ende armoede te liden op dat dat
 die ghemeen orbaer mochte uoert gaen

Dese piteuten bewiset vegecius inden
 boucke der ridterscap te pleghen. dat daer
 een keyser was die vrede wie ouerspil
 tede ten zoudmen beyde sijn oghen wt
 breken. Ende doe sijn zoon ouerspil had
 te ghedaen brack in hem seluen een
 oghe wt. ende zinen zoon een. want re-
 cht der loey most gheschen. mar nu

zint tyranne. si secken ende ghebieden. zelue en
houdent zyt niet. Dit betert die ewangeliē
Daer xp̄us seyt. Een goet harde sel zine ziel
secken te onderpande uoer zine scape. want
hi leert dat hi selue te die ende zinen orbaer
niet zueken. mar dat ih̄u xp̄o toe behoort.

It leert ons al dat testament der ewange-
lien den heren ende den uolck uromeliken te
leuen ende te striden mit den mer hooftdoech-
ten als wijsheit. rechtuaerdicheyt. starcht
machicheyt. Ende dit leert die ewangelist
Marcus. Die uanden ryke gods lerende is
ende dat te winnen ende te stormen. in eens
leuen hooft beteykent is. waer is nu
rechte wijsheit dan in ziner leer. want
die sijn zeter alleen wijs. Die gans kerste
gheloue hebben. waer is rechtuaerdicheit
dan in sinen leuen. Dat ons die sonden wel
leert beteren. waer is starcheyt dan i sijn
re gheduldicheyt die ons liden ende leet
doet uerdraghen. waer is machicheyt
dan in zinen heilighen leuen die ons mo-
ete wisen in alle onsen werke. Amen

Dit vicede dat een goede loey en ewe
 wewijst is dat si die ewighe salich
 ente die godlike waerheyt in deser
 tijt moghen uerkeunen. want alle mensche is
 van naturen te weten ende te kennen ende
 sonderlinghe die ouerste waerheyt daer al
 le dinghen in uerluchten. hier om zeyt xps
 die onse gheuer is. dat is dat ewighe leuen ^{bet}
 dat si di bekennen ende den ghesant hebbes
 ihu xpm. Sint augustin zeyt. dat in zinen
 ghesichte is al onse loon uerhouden. Dit
 aenghesichte zie wi hier inder tijt doer den
 lichte der ghelouen ende na deser tijt selent
 wyte scoonen doer den lichte der glorien. En
 deser menighe der ewen so sijn alle loeyen
 ende ewen te cleyu. ende onghenouchsam
Die heydensche phylosophie die daer een
 scepper was ende een eerste beghin aller
 dinghen den si merketen groot moghen
 te van allen den menichuoudighen crea
 tuer in hemel ende in aerde. van hoerre
 tyerheyt dat hi suuerlyc was. van hoerre
 gheschiedenis. dat hi wijs. van hoeren regi
 ment. dat hi goet was. ^{was} ~~mar~~ si en kenden

113
met dat hi ons uerlossen soude uanter vdoem
nisse. Die Joedsche ewe ende keute die ewige
waerheyt niet doer schijn ende deusel ende
doer figuren. Tot waren lichteken moyses
sprack tot den volck mit ghedeten aensich-
te. **M**ar die ewe der heilighen ewangehe
leert ons die godlike wysheyt openliken
want die discipulen xpi seyden tot hem
sich du sprekes nu openbaerlyc. ende du
en segghes gheen by sproke. tot waren
littaken so scoerde dat zeyl onder die
passie ons heren midten outwee

Dat waerlike keyser recht is ghebreck
lic inder waerheyt der zaken te kennen
want also veel oplets en weder roupens
dat hem niemant daer wel in outrechtē
mach. **M**ar die kersten ewe seyt opchikē
dat si meent vruchte dinen god. ende
houde sijn ghebod. doet ten mensche dat
ghi wouden dat si in deden. **D**aer sijn alle
menschen in bewaert. **I**n desen twee
gheboden sluten alle ewe en prophete
Die ewighe waerheyt die ons noot is
te weten tot onser ewigher salicheyt

leert ons die are die hemelscouwer ewangelist
 sinte Johānes van wien dz screef die **W**heet
 ezechiel aldus Een aer m; grote vloghelen
 langhe dauwen. en vol scoender plumē
 vloeth totte berghe van lybaen. en bracht
 daer wt een kerⁿ en voerde tot ons hier
 neder En dat was die lesse der godheit Doe
 hi sprach aldus In principio erat vbu. en
 toochde des eengheboze soons godh. sy ewich
 like wt come der godh daer hi seyt Jude be
 ghin was dz woert. en aller dinghe door
 den soen een wtbringhe daer hi seyt En al
 le dinc der de woerde ghesape. en des
 selfs soens menscheit. daer hi seyt. en dat
 woert is vleesch gheworde. en des seluen
 soons eer en goedertierenheit daer hi seyt.
 En wi hebbe ghesien vol ghenade en waer
 heyt die selue wercke ons xpūs des vaders
 wijsheyt die ghebenedyt is in tyt en in
 ewicheyt Amē

